

İstanbul, 26.1.1987

Sayın ZEYYAD EBUZZİYA,

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E*1267

Muhterem Efendim,

1967'de toplanmış olan "Milliyetçiler I. Büyük Kurultayı", 1969'da ki "Milliyetçiler İlmî Semineri" ve 1978'de yapılan "Milliyetçiler III. ncü Büyük İlmî Kurultayı" geleneğini devam ettirmek, 2000 yılına doğru Türkiye'mizin başlıca meselelerine ilmî çözüm yolları araştırmak gayesiyle yeniden dokuz yıllık bir aradan sonra yeni bir "Milliyetçiler İlmî Kurultayı" tertiplenmesine karar verilmiştir.

Milliyetçi öğretim üyelerinin, fikir adamlarının ve uzmanların iştirakleriyle gerçekleştirilecek kurultay, 24-25-26 Nisan 1987 günlerinde İstanbul'da yapılacak ve üç gün sürecektir.

Kurultay faaliyetleri, komisyon çalışmaları ve genel kurul müzakereleri olmak üzere iki safhada yürütülecektir. İhtisas komisyonlarında tartışılacak ilmî tebliğler rapor haline getirildikten sonra genel kurulda görüşülerek nihai bir belge halinde Türk Milletine arz edilecektir. Tebliğler ve diğer çalışmalar, ayrıca bir veya bir kaç kitap halinde yayınlanacaktır.

Kurultaya katılacak tebliğ sahiplerine ve müzakerelere katılacak davetlilere, toplantı gününe kadar olacak gelişmeler ayrı yazılarla bildirilecektir.

IV. Milliyetçiler İlmî Kurultayı 24 Nisan 1987 gününden itibaren, Türkiyemizin ana meselelerini (Kültür, Eğitim, İktisat, Çalışma Hayatı ve Sağlık, Milletlerarası Dış Politika, Dinî Hayat, Gençlik ve Meseleleri ve 21 nci Yüzyıla Doğru Türkiye) ihtisas komisyonları halinde incelemeğe başlayarak çözüm yolları tesbit ve teklif edecektir. Genel Kurul çalışmaları ile tamamlanacak ve kurultay alınan sonuçları bir beyanname ile kamu oyuna duyuracaktır.

Böyle büyük çapta ilmî bir çalışmaya, hiç şüphesiz aydınlarımızın bir kısmı tebliğ vererek, bir kısmı da ihtisaslarını müzakereler safhasında ortaya koyarak büyük katkılarda bulunacaklardır.

Zâtiâlinizin .....21. NCİ YÜZYILA DOĞRU TÜRKİYE..... komisyonunda çalışmalara müzakereci olarak katılmanızı istirham etmekteyiz. Ancak, müzakerelerde sür'ati sağlama açısından, dahil bulunduğunuz komisyondaki tebliğ metinleri Tertip Komitesince çoğaltılarak bütün tebliğci ve müzakerecilerle gönderilecektir. Bu bakımdan, 24-25-26 Nisan 1987 günlerinde İstanbul'da yapılacak IV. Milliyetçiler İlmî Kurultayına katılıp katılmıyacağınızı en geç 28 Şubat 1987 akşamına kadar bildirmenizi rica etmekteyiz. Bu husustaki zahmetinizi asgariye indirmek gayesiyle ekte taktim ettiğimiz yazıyı doldurup imzalayarak göndermeniz kâfidir.

Bu meyanda İstanbul dışından Kurultaya katılma kararı veren iştirakçilerimizden ricamız, aynı yazıda belirli sütunda İstanbul'da kalacakları yerlerinin olup olmadığının tarafımıza bildirilmesidir.

Bu çapta ve ehemmiyette bir toplantıya gereken alâkayı göstereceğiniz inancı ile teşekkürlerimizi ve saygılarımızı sunarız.

Aydınlar Ocağı Genel Başkanı
Prof. Dr. Süleyman Yalçın

S. Yalçın

TARİH, 2 / 3 / 19 87

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.1267

Sayın Zeyyad EBUZZİYA

Muhterem Efendim,

24/25/26 Nisan 1987 tarihlerinde üç gün sürecek, Milliyetçiler IV ncü Büyük İlmî Kurultayına katılmayı kabul ettiğiniz dolayısıyla şükranlarımızı sunarız. Daha önce belirttiğimiz üzere, Kurultay çalışmaları ile ilgili son gelişmelerden zâtî-âlinizi haberdar etmek isteriz:

- Kurultay'ın yapılacağı yer konusu büyük ölçüde halledilmiş bulunmaktadır. Sadece Kurultayın son günü (26 Nisan 1987) yapılacak Genel Kurul çalışmalarını daha geniş ve merkezi bir yerde gerçekleştirmek üzere temaslara sürdürülmektedir.
- 28 Şubat 1987 tarihi itibarıyla "Kültür, Eğitim, Dinî Hayat, İktisat, Çalışma ve Sağlık, Milletlerarası Dış Politika, Gençlik ve 21 nci Yüzyıla Doğru Türkiye" ihtisas komisyonlarının çalışmalarına esas olacak tebliğlerin (80 adet) toplanmasına başlanılmıştır.
- Tertip Komitemize intikal eden tebliğler, gecikilmeksizin çoğaltılacak ve derhal ilgili komisyonlarda çalışmalara katılacak tebliğci ve müzakereci aydınlarımızımıza, ön çalışma ve hazırlıklarını ikmâl etmeleri açısından, takdim olunacaktır.
- Tebliğlerin tamamının en geç 10 Mart 1987 tarihine kadar Tertip Komitemize ulaşması halinde, gerek komisyonumuzla ilgili tebliğlerin tarafımıza intikalinde, gerekse tebliğlerin tamamını bir araya getirecek kitap hazırlıklarımızda bir aksamaya uğramıyacağımıza inanmaktayız. (Henüz tebliğlerini vermemiş olan tebliğcilerimizden bu husustaki yardımlarına güvenmekteyiz.)

Aşağıda Kurulan ihtisas komisyonlarının umumî plânını takdim eder, saygılarımızı sunarız.

Aydınlar Ocağı Genel Merkezi
Kurultay Tertip Komitesi adına

Dr. Metin Eris

1. Eğitim_:

Türk Millî Eğitim ve Öğretiminin Temel Hedefleri / Yurt Dışındaki Türk Çocuklarının Eğitimi ve Türk Toplumuna Uyumu / Okul Öncesi ve İlk Öğretim Mes'eleleri / Eğitimin Yaygınlaştırılması ve Halk Eğitimi / Eğitimde Türkçenin Öğretilmesi (Teknik kullanılması) / Okul Dışı Öğretim / Türk Millî Eğitimi İçinde Klâsik El San'atlarımızın Öğretimi ve Geliştirilmesi / Orta Öğretimin Mes'eleleri / Meslekî Öğretimin Mes'eleleri / Yüksek Öğretim Mes'elesi / Eğitimde Personel Politikası ve Alınması Gerekli Tedbirler / Toplumdaki Sosyo-Ekonomik Değişmelere Bağlı Olarak Halkın Eğitimi / Eğitimde Yabancı Dil Öğretimi

2. Kültür_:

Millî Kültür Politikamızın Temel Esasları / Kültür Yozlaşmasına Karşı Alınacak Tedbirler / Millî Kültürümüzde Dilin Dünü, Bugünü ve Geleceği / Millî Kültürümüzün Nesiller İçindeki Bağı / Kültür Değerlerimizin Korunması, Geliştirilmesi ve Yaygınlaştırılması / Kültür Mirasımızın Envanterinin Tutulması ve Korunması / Kültür Değerlerimizin Edebî Eserlerde İşlenmesi / Millî Kültürümüz İçindeki

Kamuoyu Açısından Yazılı ve Sözlü Basının Temel Hedefleri / Yazılı Basın / Millî Tiyatro Anlayışımız / Millî Sinema Anlayışımız / Millî Kültürümüzde Musikî / Sözlü ve Görüntülü Basın / Kitap Yayınları ve Mes'elelerimiz / Yabancı Ülkelerde Türk Kültürünün Tanıtılması

3. Dinî Hayat :

Dinî Yayınlar ve Mes'eleleri / Din, İslâmiyet ve Beynelmilel Akımlar (İslâmi inancı Yurdumuzda tehdit eden akımlar)/ Türkiye'de Örgün ve Yaygın Dinî Eğitimin Mes'eleleri / Din ve Lâiklik / Günümüz İnançsızlığının Sosyo-Psikolojik Tahlili / Din Görevlilerinin Halka Yaklaşma Tarzı ve Tebliğ Teknikleri / Türkiye'de Tarikatlar ve Günümüzdeki Durumu

4. İktisat :

Millî İktisât Politikamızın Temel Hedefleri ve Sistem Tercihleri / Enerji Kaynaklarımız, Kullanılması ve Yeni Gelişmeler (Nükleer Enerji dahil) / Gelirin Dağılımı ve Mülkiyetin Yaygınlaştırılması (Sosyal Enonomi) / İslâm Ortak Pazarı Düşüncesi / AET ve İslâm Ülkeleri Dışında Kalan Ülkelerle İktisadi Münasebetlerimiz / Türkiyenin Para, Maliye politikası ve Enflasyon (Fonlar dahil) / Dış Alem Gelirleri ve Yabancı Sermaye Politikamız / Turizm / AET ve Türkiye

5. Çalışma Hayatı ve Sağlık:

Ahilik'ten Günümüz Çalışma Hayatına / İstihdâm Politikası ve İşsizlik (Çalışma Hayatında kalifiye işgücü meselesi) / Gelirler ve Ücretler Politikamızın Temel Esasları / Esnaf ve Küçük Sanayii Erbabının Geleceği / Çalışma Hayatında Bürokratik ve Demokratik Müesseselerin Düzenlenmesi / Millî Sağlık Politikamız (Türk tarihinde sağlık ve ulaştığı gelişmişlik) / Aile Plânlanması ve Doğum Kontrolü / Ülkemizde Genel Sağlık Hizmetleri, Müesseseleri, Sağlıkta Sosyalizasyon Mes'elesi / Sağlık Personelinin Yetiştirilmesi ve İdarî Mes'eleler / Sosyal Güvenlik Sistemimiz / Yurt Dışı İşgücümüz ve Mes'eleleri

6. Milletlerarası Dış Politika Mes'elelerimiz (Dış Siyaset):

Türkiyenin Jeopolitiği ve Dış Politikamızın Temel Mes'eleleri / Türk Yunan ilişkileri ve Ege Mes'elesi / Doğu Bloku Ülkeleri ile Olan Politik Münasebetlerimiz/ Türkiyenin Orta-Doğu Politikası (İran dahil) / Türkiyenin Dış Ülkelerdeki Türk Azınlıklar Politikası ve Dış Türkler Mes'elesi / Dış Politikamızda Tanıtma Faaliyetleri ve Lobiler / Türkiye, Üçüncü Dünya Devletleri ve İslâm Ülkeleri ile ilişkileri / Türkiye Üzerinde Oynanan Oyunlar ve Terör

7. Gençlik ve Mes'eleleri :

Gençliğin Yetişmesinde Aile ve Eğitim Müesseseleri / Gençlikte İlmî Zihniyetin Uyandırılması / Gençlik ve Boş Zamanların Değerlendirilmesi / Gençliğin Temel İhtiyaçlarının Karşlanması / Gençlik ve Zararlı Bağımlılık Yaratan Araçlar / Çocuk Suçluluğu ve kimsesiz Çocuklar /Gençlik Buhranı ve Manevî Değerler

8. 21 nci Yüzyıla Doğru Türkiye :

21 nci Asra doğru Teknoloji Mes'elemiz / Endüstri Ülkesi Olma Yolunda Araştırma-Geliştirme / Çevre Mes'eleleri ve Türkiyemizin Yeni Gündemi / Teknoloji ve İletişim Araçlarının Gelişmesi ile Dünya Ortak Yaşayışı Karşısında İnsanımız / Türk Ailesi ve Onu Tehdit Eden Amiller / Geleceğin Türk İnsanı ve Aydını / Geleceğin Türkiyesinde Gerekli Bir Bilgi Bankası Kurulması (Alt kültür, millî kültür) / 21 nci Yüzyıla Doğru Siyasî Yapımız, Demokrasi ve Hukukî Düzenlemeler/ 21 nci Yüzyıla Doğru Kültür, Ekonomi ve Türk İnsanı

21. YÜZYILA DOĞRU KÜLTÜR, EKONOMİ VE TÜRK İNSANI

Dr. Nazif Gürdoğan

1. TÜKETİM EKONOMİSİ VE HAYATIN KALİTESİ

Ekonomik büyüme, istatistiksel sıralamalarda ilk sıralarda yer alma gayreti, son bir-iki yüzyıl boyunca, bütün dünyada hayatın kalitesinin ölçülmesinde odak noktası haline geldi. Hayatın kalitesinin yükseltilmesinde, sağlıklı bir ekonomik yapı ve dengeli bir sosyal doku oluşturulmasında, tek gösterge olarak, kişi başına düşen milli gelirin alınması, günümüzde her uzman tarafından kabul edilir bir ölçüt oldu. Aydınlar, ekonomistlere bakarak, yatırımları artırmanın, satış hacmini büyütmenin, iç ve dış pazarlardaki payları genişletmenin erdemine kesinlikle inanmış durumdalar.

Çok hızlı gelişen bilimsel ve teknolojik bulgularla, durmadan kan tazeliyen ekonomi, günümüzde liberal ve sosyalist sistemlerin ana hareket noktası olarak almaktadır. Politikacılardan sanatçılara kadar, değişik alanların uzmanları, ne üretildiğine ve nasıl tüketildiğine bakmadan, milli gelir rakamlarıyla toplumları değerlendirmeye ve sınıflandırmaya bakıyorlar. "Geleceğin geçmişten daha iyi olacağı" tartışmasız kabul edilen bir yargı haline geldi. Ekonomik büyüme hızı artıyorsa, aydınlık günlere doğru gittiğimiz tartışmasız kabul ediliyor. "Her yıl biraz daha büyüme..." günümüzü, genelde çağımızı açıklayan önemli bir değer yargısı haline geldi. Bunun sonucu, ekonominin hayatın her yönünü belirleyen tek unsur olduğuna inanılmaya başlandı.

Herşeyi ekonominin kuralları içinde düşünmek, başta kültür faaliyetleri olmak üzere, eğitim ve sağlık hizmetlerini de alınıp satılan bir nesne haline getirdi. Bunun sonucu eğitim ve kültür faaliyetlerinin değerleri pazar mekanizması içinde belirlenir oldu. Kültürel çalışmalar, sanat faaliyetleri bütünüyle gözardı edilerek, tüketim tutkusunu, sonu gelmez vahşi bir yarışa dönüştüren bir ekonomik yapı oluştu.

Üretimin böylesine önemsenmesinin sonucu, üretimin öteki yüzü tüketim ve tüketiciler büyük önem kazandılar. Tüketimin kamçılanması, tüketici davranışlarının yönlendirilmesi bütün bilim dallarının ortak ilgi noktası haline geldi. Tüketici davranışlarının araştırılması, satın almayı teşvik edici reklam ve pazarlama faaliyetleri, işletmelerin artık en önemli fonksiyonları arasında yer alıyor. İşletmeler pazarlama bölümlerinin önerileri doğrultusunda örgütlenerek, bütün çalışmalarını pazarlama uzmanlarının istekleri üzerinde yoğunlaştırıyorlar.

Tüketimin kazandığı büyük önem sonucu, pazar ve kumanda ekonomileri yepyeni bir yapı ve biçim kazandılar: Tüketim Ekonomisi. Gösteriş tüketiminin egemen olduğu bir yapı bu. Sürekli alışveriş peşinde koşmayı ve satın almayı mutluluk kabul eden bir kültür doğdu. Bu kültür içinde, yenisini üretmek için, herşey bir defa kullanılıp atılıyor. Kitle tüketimi, bir kitle kültürü oluşturdu. Zihinsel zenginlikten yoksun, yalnızca tüketmeyi düşünen "tek boyutlu" bir insan tipi ortaya çıktı.

Ekonomiye verilen bu önemin ardından, geçmişte benzeri görülmedik bir üretim patlaması ortaya çıktı. Kentler ve işletmeler hızla büyürken, üretim ve tüketim istatistikleride katlanarak artıyor. Tarih içinde, geniş bir zaman aralığın-

Dr. Naci Gündoğdu
2

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E1267

dan bakarsak; Batı dünyası iki yüzyıl gibi, bütün içinde çok kısa sayılabilecek bir sürede, Asya ve Afrika'nın kaynaklarına el koyarak, geçmişte benzeri olmayan büyük bir zenginliğe kavuştu.

II. ÇÖZÜMSÜZ KALAN SORUNLAR VE SONU ALINAMAYAN SAVAŞLAR

Üretimin, dolayısıyla zenginliğin artırılmasının sonucu, hiç değilse Batı ülkeleri için, huzur dolu, bunalımsız bir hayat bekleniyordu. Ancak beklenilenin tersine, Batı içinde bile yoksulluk sorunu bütünüyle çözülemediği gibi, gelir dağılımında zenginler ile yoksullar arasındaki farklar giderek artıyor. Savaşlar, ekonomik ve sosyal çalkantılar, birbirini izleyip gidiyor. Savaşlar yeni savaşlara yol açıyor. Afganistan'da, Orta Doğu'da, Eritre'de, Hindistan'da, Güney Afrika'da, İrlanda'da, Latin Amerika'da İspanya'da ve Fransa'da iç savaş ve terör eylemlerinin önu ve ardı gelmiyor. Latin Amerika ve Doğu Avrupa bir borç krizi içinde. Brezilya'yı, Latin Amerika'daki diğer borçlu ülkeler izlerse, dünya para sistemi çökebilir.

Çağdaşlaşma adı altında bütün dünyaya benimsetilen "Bir kere kullan ve sonra at" kültürü sonucu, her alanda hammadde sıkıntıları çekiliyor. Zahmetsiz ve aşırı kazançların özendirilmesiyle, bir kenara itilen mesken ve yiyecek gibi temel ihtiyaçlar ve bu ihmalin sonucu ortaya çıkan beslenme ve konut sorunları, her yerde etkilerini gösteriyor. Giderek çözülen ve dağılan aileler. Su, hava ve toprak kirlenmesiyle ortaya çıkan çevre sorunları, çok ileri boyutlara ulaşıyor. Çevre kirlenmesine paralel olarak ortaya çıkan kültürel ve ruhsal kirlenmeler... Nükleer santrallerle dünya kolaylıkla gözleyebildiğimiz dünya ölçeğindeki sorunlar. Sorunlar ve bunalımlar yalnızca sanayileşmiş ülkelere özgü değil. Bunalımlar ve patlamalar dünya ölçüsünde yaygınlık kazanırken, zincirleme yeni bunalımların ve sosyal patlamaların çıkmasına da sebep oluyorlar.

Yoksulluğu, işsizliği, dengesizlikleri ve enflasyonu önlemek için öteden beri, yatırımların artırılması öneriliyor. Oysa gerekli gereksiz yatırımların artırılması ile bir yandan yapay ihtiyaçlar üretilirken, diğer yandan da işsizlik ve dengesizlikler azalmıyor, tersine çoğalıyor. Durmadan kamçılanan açgözlülük, gelir düzeyi ne olursa olsun, bütün bir toplumu göreceli olarak bir kıtlık içine itmektedir. Ekonominin kültürden böylesine soyutlanmasının sonucu insanlığın ödediği faturanın bedeli giderek yükseliyor.

III— EKONOMİK MODELLER NİÇİN YETERSİZ KALİYOR?

Ülkelerin, işletmelerin ve tek tek insanların zenginlikleri ne olursa olsun, didikleri tüketimi ya da üretimi yapabilecek sınırsız kaynakları yoktur. Bunun için ülkeler ve işletmeler, insanlar gibi değişik alternatifler arasında seçim yapmak zorundadırlar. Bu yüzden, insan ve içinde yoğrulduğu kültür, hayatın odak noktasını oluşturur. Her ne kadar, ekonomik yapı içinde kendi kendine işleyen mekanizmalar varsa da, ana ekonomik faaliyetleri insanın tutum ve davranışları ve bu tutum ve davranışları yönlendiren, biçimlendiren ve yoğuran kültürel değerler oluşturur. Ancak günümüzde insan ve kültürel değerler tek boyuta indirildiği için, bütün hayatı daha çok kâr ve daha çok tüketim tutkusu yönlendirmektedir. Ekonomik modeller, herşeyin kendilerinden beklenildiği metafizik bir öğretisi haline geldiler.

Günümüzde kültürden, insandan ve insanın tutum ve davranışlarından soyutlanan ekonomi modelleriyle, hayatın bütünü yönlendirilmeye çalışılıyor. Pazar

Dr. Nâzım Akdoğan
3

TDVİSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.1267

ekonomisini savunanlar bütün sorunların çözümünü arz ve talep yasalarına bırakarak, fiyat makenizmasını putlaştırmaktadırlar. Kültürel faaliyetler, sağlık ve eğitim hizmetleri pazar mekanizması içinde oluşacak fiyatlarla değerlendiriliyor. Bu yüzden pazar ekonomisini kutsallaştıran yönetimler için ilk iş; kamu işletmelerini özel kesime davretmek oluyor. Öte yandan, bütün sorunların çözümünü merkezi planlamadan bekleyen, kumanda ekonomisi yanlısı bir yönetimde ilk yapılan, özel işletmelerin devletleştirilmesi olmaktadır.

Merkezi planlama yanlılarına bakarsanız, bir işletme kamulaştırılınca, orada çalışan yöneticiler, mühendisler, iktisatçılar, işletmeciler, bilgisayar uzmanları, bir gün içinde akşamdan sabaha değişecekler, erdemli, hakbilir ve çalışkan kişiler olacaklar. Aynı şekilde kamu işletmesi özel sektöre devredilince, işletmede çalışan görevliler, başka bir kişilik kazanacaklar, satışlar artacak ve verimlilik yükselecek.

Gözleri ve zihinleri ekonomi modelleriyle kamaşmış kişiler için, bir işletmenin kamu ya da özel kesimin denetiminde olması, fizikötesi bir anlam kazanıyor. Özel ya da kamu kesiminin erdemleri tartışmasız olarak kabul ediliyor. Oysa sorun özel ya da kamu işletmelerinin sayılarını azaltmak ya da çoğaltmak değildir. Önemle üzerinde durulması gereken, insanın tutum ve davranışlarını belirleyen değer yargılarının, ahlaki ölçülerin ekonomik modellere eklenecek, ekonominin kültürden soyutlanmasını kesinlikle önlemektir.

IV— EKONOMİK MODELLERİN KİŞİLİKSİZ MEKANİK İNSANI YERİNE, SORUMLULUK TAŞIYAN AYDINLAR

İnsanın gölgesinin en büyük boyuta eriştiği andan itibaren kısalmaya başladığı gibi, gelişmenin sağladığı yararlar da giderek azalmaya başlamıştır. Ayrıca büyümenin ölçü ve sınır tanımadan artırılması, tabiatın ve insanın dengesini bozmakta, ruhi zenginliği ve sosyal yapıyı tehdit etmektedir. Başta petrol olmak üzere tüm yenilenemeyen kaynaklar tükenmektedir. İkibinli yıllarda amacın büyüme değil, insan sağlığının korunması olması gerektiği, bütün dünyada tartışılan ana sorunlardan biridir.

Bizler artık, yeni bir ekonomi anlayışı, yeni bir bakış, yeni bir zihniyet ortaya koymak zorundayız. Bizim için iktisadi büyüme tek amaç olmaktan çıkarılmamalıdır. Tüketim ekonomilerinde olduğu gibi, ihtiyaçların kamçılanması değil, tam tersine, bizim için, tüketimin ahlaki ölçülerle sınırlandırılması gerekmektedir. Zorunlu ihtiyaçların dışında, her harcama, islami değerlerin ve ölçülerin denetiminden geçirilmelidir. Barınma, giyinme ve korunma dışında her türlü harcamanın yolu, Allah sevgisi ile büyüyen gönül zenginliğiyle tutulmalıdır.

Geçmişte enflasyona karşı kullanılan politikalar yeterli olamamaktadır. Kilit ve sürükleyici sektörlerdeki maliyetlerin artması fiyatları kamçulamaktadır. Teknolojik ve bilimsel gelişmeler maliyet artışlarını önleyebilirdi. Ancak hiçbir zaman bu yönde kullanılmadılar. Tüketimde görülen artışlar ve zorlamalar maliyetleri kaçınılmaz olarak artırıyor. Geleneksel iktisadın serbest piyasa kuralları artık işlemiyor. Değer yargılarının ve ahlak kurallarının modellere mutlaka eklenmesi gerekiyor. Pazar ekonomisinin rasyonel davranan ekonomik insanı, bilimsel modellerden çıkarılıp atılmalıdır. Ekonomik modellerde yalnızca kendi çıkarını değil, aldığı kararların topluma ve çevreye olan etkilerini de gözönüne alan, sorumluluk taşıyan aydın insan tipi üzerinde durmalıyız. Ekonomik modellerimizi sözkonusu aydın insanın kültürü ve değerleri üzerinde yeniden kurmamız ve geliştirmemiz gerekiyor.

İşsizlik ve eşitsizlik sorunlarını çözmede tek ilacın büyüme olduğu halen ka-

Dr. N. Cürdöğün
4

TDVISAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E01267

bul gören yaygın bir inançtır. Gerek sosyalist gerekse kapitalist ekonomilerin artan işsizliğe karşı aldıkları tek tedbir, iktisadi büyüme olmaktadır. Her ülke işsizliği önlemek için, sanayileşmenin hızlandırılmasına ağırlık veriyor. Oysa sanayileşmenin istihdam gücündeki artış, işsizliğin artış hızının çok altındadır. Eşitsizliğin ve işsizliğin giderilmesinde çözüm sanayileşme değil, kitlelerin üretime katıldıkları içkaynakların değerlendirilmesini ön plana çıkaran üretim biçimleri ve teknolojilerdir.

Batı dünyasının tek boyutlu değerleri, bilgisi ve teknolojisi, günümüzde karşılaşılan çok boyutlu sorunları çözecek zenginlikte değildir. Ekonomimizin amacı, üretimi dolayısıyla kârı artırmaktır. Pazar ekonomilerinde işletmeler devleşirken, kumanda ekonomilerinde devlet devleşiyor. Her ikisi de elde etme ve tüketme güdüsünün kamçılanmasına dayanmaktadır. Yapay ihtiyaçlar üretmek için, akıllamaz teknikler geliştirmişlerdir. Bilim, ekonomi, teknoloji ve sanat büyüme ile eş anlamlı hale gelmiştir. Pek çok kimse ekonomiyi bisiklet üzerinde hızla giden insan gibi görmektedir. Çoğu kişiye, pedala basılmadığı zaman herkes düşecekmiş gibi geliyor. Oysa ekonomik büyüme çığ gibi ilerliyor. Çıgın bir yerde durdurulması zarara sebep olsa da, ovaya inince yolaçacağı nihai kayıpların yanında çok küçük kalacaktır.

Artık günümüzde kişi başına gelirin yada üretimin artırılması refahı, mutluluğu, hayatın kalitesini, ona paralel olarak artırmamaktadır. Geçmişte olduğu gibi gelir artışı ile yaşama düzeyi arasında tam bir korelasyon kalmamıştır. Toplam gelir arttıkça yaşama düzeyi aynı oranda gelişmediği gibi, bazı durumlarda geriliyor da. Her alanda olduğu gibi ekonomide de köklü bir zihniyet değişikliği yapılması zorunludur. Çünkü ekonomiyi putlaştıran kültürsüz, tek boyutlu insanla sağlıklı bir ekonomi kurulamaz.

GELECEĞİN TÜRK İNSANI VE AYDINI

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş

Bu tebliğde gelecekteki Türk insanı ve özellikle aydınının sahip olması gerekli vasıflar ve gerçekleştirilmesi zaruri olan hedefler incelenecektir. Tabiatıyla bu inceleme özet bir şekilde olacaktır. Çünkü tebliğ hacminin 10 sayfayı geçmemesi istenmiştir. Bu tahdit, konuların münakaşaya daha açık hale gelmesi ve ilgilenenlerin daha fazla fikri katkıda bulunmaları imkanını vermektedir. Bakışlarımızı "gelecek" diye isimlendirdiğimiz bir ufka çevirdiğimizde, görüş uzaklığımızın ancak 21. yüzyılın ilk on senelerine kadar dayanabileceğini idrak edebiliyoruz. Bu ise 25-30 senelik bir zaman dilimi anlamına gelmektedir. Böyle bir gelecek zaman dönemi içerisinde, dünyada ve ülkemizde vuku bulacak gelişmeler üzerinde fikir ileri sürmek, elbette halihazırda ortaya çıkıp belirgin hale gelmiş olan kuvvetli temayüller ve günümüzün daimilik vasfı gösteren gerçeklerinin istikbale uzatılması ile mümkündür. Bugünün devamlı gibi görünen gerçekleri ile bariz temayüllerini alt-üst edip tesirsiz hale getirebilecek tahmin edilemeyen değişiklikler meydana gelirse, bu zaman dilimi ve hatta daha kısa süreli dönemler için yapılan tahliller geçerliliğini kaybederler. Geleceğe ait fikir üretenler, bu yanlış riskini göze almalıdırlar.

Gelecekteki 25-30 sene uzun vadeli bir dönemdir. Fakat Türk insanı ve aydınının sahip olup geliştirmesi gerekli vasıflar ve hedefler bakımından makul bir süre olarak görünmektedir. Çünkü insan unsuruna ait köklü ve ciddi gelişmeler, genellikle uzun vadede gerçekleşebilmekte ve netice vermektedir. Bunlar bir iki nesil ve hatta daha uzun süreler almaktadır. İnsanı ve bir bütün olarak toplumu, milleti geliştirmek belirlenebilen daha yüksek seviyelere ulaştırabilmek, uzun devrelere yayılan gayretler ve uygulamalarla mümkün olmaktadır.

İnsanlar ve toplumlar zaman zaman geleceklerini düşünüp, tahlil etmek, hedeflerini yeniden tesbit ederek bunları gerçekleştirecek plan ve programlar yapmak ihtiyacı duymaktadırlar. Bu ihtiyaç daha çok belirgin dönüm noktalarında kendini hissettirir. Şüphesiz ki bunlar itibari noktalardır. Fakat bu itibari vasıflarına rağmen uzunluk ölçüsündeki kilometre taşları gibidirler. Bugün dünya için 2000 yılı yani 21. asrın başlangıcı böyle bir mana kazanmıştır. Dünya bu yeni asra yaklaşırken, geçmişin bir muhasebesi yapılarak değerlendiriliyor ve geleceğe ait tahmin ve tahlillerle birlikte hedefler tesbit ediliyor. Bu tarih miladi bir zaman ölçüsüdür. İslam dünyası benzer bir çalışmayı 7 yıl önce yani Hicri 1400 yılında da yapmıştı. Yüce Resul'un, son Peygamberin Hicretinden sonraki 15. asra giriliyordu. Müslümanlar ve birçok kuruluş çeşitli açılardan değerlendirmeler yaptılar, faaliyetler düzenlenip tebliğler, makale ve kitaplar neşrettiler. Geçmiş dönem içinde batının birçok alanda sağladığı üstünlük onun kendi takvimini evrenselleştirmesi ile de tezahür etti. Şimdi o takvimle 13 sene sonra yeni bir asra, itibari bir zaman dönem noktasına varıyoruz.

Bu yeni dönemde Türk insanının yüksek ve ileri seviyelere ulaşması için sahip olması gereken vasıflar ve gerçekleştirilmesi zaruri hedefleri incelerken, kaçınılmaz olarak geçmiş yakın dönemin kısa bir değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir. Mazi istikbale ışık tutacaktır. Geçmişteki tecrübelerden gelecek için hangi dersleri alabileceğiz? Bu dersler insanımız ve ülkemizin geleceğini en sağlam bir şekilde inşa edebilmek için zaruridir. Gelecek asırdaki Türkiye ve insan-

1107 N. Yekimci
2

ları o çağda ulaşılmış olan çeşitli alanlardaki müsbet yüksek seviyelerin gerisinde kalmamalı ve hatta onlardan ileri noktaları temsil etmelidir. "Muassır Medeniyet Seviyesi"ne ulaşmak ve geçmekten ancak olumlu bir muhteva anlaşılmalıdır.

I- 20. Yüzyılda Türkiye'nin Ana Hedefleri:

İnsan sosyal bir varlık olarak içinde yaşadığı toplumun bir ürünüdür ve aynı zamanda onu meydana getiren cüz'lerden birisidir. Türkler de Türk milletinin özelliklerini aksettirir ve onu meydana getirirler. Bu vakıanın tabii bir neticesi olarak kayde teşkil eden bir genellik de, Türk milletinin hedefleri, Türk insanının da hedefleri olmuştur. Bitmekte olan asrımızda, Türk milletinin takip etmiş olduğu ve devamlılık vasfı gösteren ana hedeflerine baktığımızda bunların en önemlilerini aşağıdaki gibi tesbit edebiliriz.

1- Varlığını korumak: Türkiye daha 19. asra girerken süper devlet olma vasfını kaybetmiş ve düşmanca saldırılara karşı topraklarını muhafaza ve varlığını koruma çabası içine düşmüştü. Süper devlet deyiminden kendi karar ve tercihlerini diğer devletlere kabul ettirme gücüne sahip olmayı kastediyoruz. Topraklarını ve varlığını koruma çabaları 20. asırda da devam etti. Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü ve tasfiyesinden sonra yeni Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulması ancak zaferle sonuçlanan bir harple mümkün olabilmiştir. Lozan Antlaşması yeni devletin topraklarının sınırlarını çizdi. Varlığını asıl tehdit yeni ve eski Rusya'dan geldiği için Türkiye 2. Dünya Harbi sonrası dönemde bu devletin daha da güçlenmesi karşısında NATO ittifakına dahil oldu ve toprak güvenliğini o çerçevede sağlama tercihinin yaptı.

2- Çağdaşlaşmak: Bu hedef zamana göre muassırlaşmak, çağdaşlaşmak, modernleşmek gibi terimlerle ifade edilmiştir ve yukarıdaki varlığını koruma hedefine bağlı olarak çeşitli reformlar yenileşme hareketleri ve inkılaplar şeklinde 19. asırdan beri takip edilmiştir. Genellikle gelişmiş batı ülkelerinin birçok alanında gerçekleştirdikleri seviyelere ulaşmaktır.

3- Demokrasi: Ülkenin idare şeklini ve hayat tarzını demokratik prensiplere göre yürütme hedefi bu asrın ikinci yarısına doğru uygulama alanına konmuş ve en bariz ifadesini çok partili siyasi hayatta bulmuştur.

4- Kalkınma ve Refah: Çağdaşlaşma ve demokratik idare tarzının da tabii bir neticesi olarak, çok alanda geri kalmış olan Türkiye'nin süratle kalkındırılması, refahın sağlanarak yaygınlaştırılması milli bir hedef olarak benimsendi. Bunun gerçekleştirilmesi için her alanda çeşitli uygulamalar yapıldı.

Tabiatıyla bu dört ana hedefin dışında başka hedefler de takip edildi. Bir milletin müstakil bir varlık olarak devamı manasına gelen varlığını koruma hedefinin dışındakiler ve özellikle çağdaşlaşma hedefi ve bunun içinde de kültür, eğitim, manevi ve sosyal yapı sahalarında çeşitli ve birbirine zıt yorumlar, fikir ve cereyanlar ortaya çıktı. Bütün bu yorumları hakim vasıflarına göre iki ana zümrede toplamak kabildir.

A- Milliyetçi Yorum.

Bu yorum Türkiye'nin çağdaşlaşmasını kendi milletinin kökleri, manevi ve kültür yapısına bağlı kalarak, onun özelliklerini koruyup geliştirerek gerçekleştirmesi ana tezini getirmektedir. Milletimizin milli kimliğinin, milletlerarası top-

4. Kurullar da
4. Kayda

10200

Prof. Yılmaz Kaya
B

lulukta muhafazasını istemektedir. Bu kimlik Türk milletine ait olmak ve İslam inancına sahip bulunma ile özletlenebilir. Türkler başka toplumlardan ilim, teknoloji ve üniversal bazı kurumları almalıdırlar.

B- Batıcı Yorum.

Bu yorum tarzında bugünkü batı ülkelerinin çağımızın en üstün medeniyet, kültür, sosyal kurum, değer ve hayat tarzına sahip olduğu ileri sürülmektedir. Bunlar hemen olduğu gibi alınmalıdır. Türkiye ve dolayısıyla Türkler batıya benzemelidir. Bu yorum tarzı, batının sadece ilim ve teknolojisinin değil yaşama tarzı, örf ve davranışlarının aynen aktarılması, tahlili ve yeni bir kültür çevresine girmeyi savunmuştur. Hatta batı hayat tarzı ve değerlerinin zorla topluma ve fertlere kabul ettirilme düşüniş ve uygulamaları görülmüştür. Dolayısıyla bu yorum Türkiye'de demokrasiye, insan haklarına karşı totaliter fikir ve tatbikatın kaynağını teşkil etmiştir.

Batıcı yorumun mutedil olmayan şekilleri, Türkiye'de bu asırda milli kültür tahribi ve İslam inancının zayıflatılması neticelerine yönelmiştir. Bu akım ve uygulamaların tesirine kapılan bazı zümrelerde Türk kültüründen kopmalar, İslam inancının sarsılması sonucunda çeşitli ateist ideolojilere saplanmalar olmuş ve bazı küçük gruplarda da başka dinlere geçmeye müsait zemin oluşmuştur.

21. asra yönelik olarak Türk insanı ve aydını için fikir oluştururken "batıcı" cereyanın Türkiye'de 20. asırda ortaya çıkardığı neticelerin sistematik bir değerlendirmesini yapmak zaruri olmaktadır.

Yukarıda başlıkları ile temas edilen, Türkiye'nin 20. asırda takip ettiği 4 ana hedef uygulaması sonucunda alınan sonuç, başarılar ve başarısızlıklar nedir? 21. asra buradan götüreceğimiz ders nedir?

II- Başarılar ve Başarısızlıklar:

Esas olarak 1- Varlığını koruma, 2- Çağdaşlaşma, 3- Demokrasi, 4- Kalkınma gibi ana hedefler güden Türkiye'nin 20. asırda başarısı başlıca şunlar olmuştur;

1- İstiklalin Muhafazası:

Birinci Dünya Harbi'nden, mağlup olan tarafta bulunarak çıkan Türkiye, tarihimizin en felaketli dönemlerinden biri ile asrın ilk çeyreğinde karşı karşıya kaldı. İnsanlık tarih ve camiasının bu büyük milletin istiklali doğrudan doğruya askeri tehdit altına girmişti. Büyük milli kahraman Gazi Mustafa Kemal ve onun aziz silah arkadaşlarının öncülüğünde Türk milleti İstiklal Savaşı'nı verdi. Allah zafer nasip etti. Bu kutsal savaş kaybedilmiş bir istiklalin istirdadı değil ve fakat onun muhafazası için yapılmıştı. Böylece cihan tarihinin şerefi olarak istiklalini hiç kaybetmemiş olan Türk milleti bu kuvayı milliye savaşı ile 20. asırda en değerli başarısını gerçekleştirdi.

2- T.C. Devletinin Kuruluşu.

Osmanlı İmparatorluğu tabii olarak çeşitli millet unsurlarından müteşekkildi. İstiklal Harbi'ni takiben kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti imparatorluğun asli unsuru olan Türk milletinin devleti idi. Bu yeni devletle ekaliyetlerin hakkı tam verilmişti.

3- Maddi İmar ve Kalkınma:

Birinci Milli İktisat Kongresi 1923 yılının başlarında İzmir'de toplanırken Türkiye'nin iktisadi ve maddi yapısıyla asrın sonuna yaklaştığımız şu yıllardaki durum arasında çok büyük müsbet bir fark meydana gelmiştir. Fiziki, iktisadi ve

4 milletinin

4 kuvayı milliye

Prof. Yakınlar
4

sosyal altyapı sahalarında ulaştırma, sanayi, tarım, enerji gibi birçok sektörde önemli kalkınma hamleleri gerçekleştirildi.

Bu başarılar yanında tam başarıya ulaşılamayan sahalar ve başarısızlığın ortaya çıktığı, hatanın işlendiği alanlar var. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

— Demokrasi ve İnsan Hakları:

Türkiye çok partili demokrasi dönemine 1946'dan beri girmiştir. Bu sistem hâlâ iyi işler ve devamlılık arzeder bir şekilde oturtulamamıştır. Benzer durum demokrasiye bağlı insan hakları konusunda da vardır. Bu sırada Türkiye'de demokrasi dışı insan hakları ihlalleri zaman zaman devam etmiştir.

Hataların en çok yapıldığı ve ağır menfi neticelerin ortaya çıktığı saha ise şu olmuştur:

— Milli Kültür ve Eğitim, Manevi Yapı ve İnsan Gücü.

Bu alan zamanımız Türkiye'sinde en buhranlı alandır. Yanlış bir çağdaşlaşma modeli, bilgiden yoksun, tutarsız uygulamalar, taklitçilik, dış kültür ve yaşama tarzlarına duyulan hayranlık ve benzerleri sonucu milli kültürde tahribat yapılması, milli eğitim uzun süren dönemler gerektiğinin aksine neticeler vermiş ve milleti birbirine bağlayıp ayakta tutan manevi doku zedelenmiş ve insan zaafı bazı zümrelerde yaygınlaşmıştır. Kültür, eğitim ve inanç sisteminde ortaya çıkan bu buhran ve yıkıntıların bazı sosyal ölçülerle değerlendirmekte kabildir. Fakat Türkiye buna lüzum bırakmayan bir dönem yaşamıştır. Bu 1968-1980 terör olayları dönemidir. Bu dönemdeki terör 5.500 kişinin hayatına mal olmuş, on binlerce kişi anarşi olaylarının içinde rol almış ve ülkeyi idare etmek adeta imkansız hale gelmişti. Sadece bu dönem olayları ilmi ve derinlemesine incelendiğinde henüz tam tedavi edilememiş buhranın temellerinin milli kültür, eğitim ve manevi değerler alanlarında olduğu görülür. Buralarda işlenmiş olan ağır hataların tezahürü onbinlerce kişinin kendi vatanına, vatandaşına, bayrağına, inancına ve devletine karşı şuurlu ve şuursuzca karşı çıkması olarak görüldü. Bir kısım zümrelerde gövülen bu korkunç çöküntünün temellerine inmek hangi alanda başarısızlığa uğranıldığını gösterecektir.

III- 21. Asrın Eşiğinde Dünya Gözünde Türkiye.

Önümüzdeki yeni yüzyıla girerken dünya genellikle Türkiye'yi nasıl değerlendiriyor, Türkiye'nin yeri neresi, başka bir deyimle dünyanın gözünde Türkiye nerede? Bu karmaşık suale şu iki cihetten cevap arayabiliriz. Önce dünya milletleri nazarında Türkiye'nin önemi nereden geliyor sorusuna eğildiğimizde şu cevapları bulabiliyoruz:

1- Türk Tarihi:

Diğer ülkeler Türkiye'yi büyük tarihi ile biliyorlar ve önem veriyorlar. Çok sayıda bölge ülkesi de bu tarihin bir parçası olmuştur.

2- Türkiye'nin Stratejik Mevkii:

Ülkemizin stratejik coğrafi mevkii dünya güvenliği ve bir çok ülkenin güvenliği için Türkiye'yi önemli bulmaktadır.

3- Büyük ve Artan Nüfus:

Türkiye mevcut 160 ülke arasında dünyanın nüfusu en çok ilk 20'si arasındadır. 21. yüzyıla girerken 70 milyona varan nüfusu ile Türkiye, Avrupa'nın Rusya'dan sonra en kalabalık devleti olacaktır. Bu ülkemizin bir çok devlet nezdinde önemini arttırmaktadır.

4- Türk Ordusu:

cinetten

du n yarı m

Prof. Yakınlar
5

Türk ordusu dünyanın en büyük, disiplinli ve savaş gücü yüksek orduları arasındadır. Bu ülkemize verilen önemi arttırıyor.

Yukarda saydığımız bu başlıca faktörler ülkemizin önemini teşkil ederken, Türkiye'nin bazı zaafı da diğer ülkeler tarafından görülüyor. Bunlar gerektiği zaman milletlerarası alanda dile getiriliyor. Bu zayıf noktaları 4 grupta toplayabiliriz:

1- İktisadi kalkınmayı henüz tamamlayamamış olmak ve dünyanın sayılı sanayileşmiş ülkeleri arasında bulunmamak.

2- İlim ve teknolojiye ileri ülkeler seviyesinde olmamak.

Tabiatıyla bu konu bir taraftan üniversiteler, araştırma kuruluşlarına verilecek önem, diğer taraftan da teknoloji üretimine bağlıdır.

3- Demokrasiyi tam oturtamamış olmak ve insan haklarındaki ihlaller. Bu durum daha ziyade aynı ittifakta olduğumuz batılı ülkeler tarafından devamlı şekilde bahis konusu edilmektedir.

4- Bazı kültür ve manevi yapıdaki zaafı. Bazı dış ülkelerden Türkiye'ye yönelik kültür ve manevi telkin faaliyetleri sistemli bir şekilde yapılmaktadır. Bunlar Türkiye'deki kendi kültür tesirlerini yaygınlaştırıp derinleştirmek istemekte ve diğer taraftan ideolojik ve dini propagandaları yoğunlaştırmaktadır. Bu telkinlere kapılanların sayısında artış olmuştur.

İşte bu zaafı ve bilhassa sonuncusu sebebi ile Türkiye'de Türk insanı ve milli yapımız, birlik ve bütünlüğümüz için tehdit edici, tahripkâr bazı akımlar, temayüller ortaya çıkmıştır. Değerli milliyetçi mütefekkir ve ilim adamı Prof. Dr. Muharrem Ergin bunları 4 grupta toplamıştır. Aynen katıldığım bu tasnife göre bu akımlar şunlardır:

1- **Komünizm:** Ateist bir felsefeye dayanmakta ve Sovyetlerin nüfus sahalarını genişletme vasıtası olmaktadır.

2- **Beynelmilelci ve güya hümanist fikirler:** Temelinde milliyet karşı olan milli kültür ve islâm inançları yerine geçmek istikametinde faaliyet gösteren bu fikirler genellikle batı kaynaklıdır ve o ülkelerin Türkiye'de köprübaşı, nüfus sahaları kurmalarında öncü rolü oynamaktadırlar.

3- **Maddeci zihniyet:** İnsanı sadece maddi çıkarları için hareket eden bir varlık olarak gören bu zihniyet, Türk insanını ideolojik davranış ve dünya görüşünden, milli ve manevi değerlerden fedakârlık ve yardım duygularından uzaklaştırmakta onu basit maddi menfaatten başka bir şey düşünmeyen, zayıf karakterli, cemiyet dışı ve onu sömüren bir yaratık haline sokmaktadır.

4- **Bölücülük:** Millet fertlerini bir araya getiren milli ve manevi değerler zaafa uğratılınca bazı zümreler etnik ayrılıklara gitmekte, herkes için ancak kayıp getirecek teşebbüslere sapmaktadırlar. Türkiye'de bu akımlar kuvvetlendirilmek istenmektedir. İşte yeni bir zaman dönemine doğru giderken Türk insanı ve özellikle aydını ülkemize dünya üzerinde önem kazandıran unsurları ve aynı zamanda zaafılarımızın ve yıkıcı, bölücü akımların tehdit edici mahiyetini yakinen ve derinlemesine bilmelidir. Bu başarılar ve başarısızlıklar kuvvetli yönlerimiz ve zaaf noktalarımızın bilançosu iyi bir şekilde yapılırsa gelecekteki Türk insanının bugünkünden daha ilerde daha dengeli ve bilgili, milleti ve insanlığa daha fazla katkı yapan, daha verimli, ruhi yapısı daha sağlam bir kişiliğe sahip olması imkanı artacaktır.

Böyle bir bilançonun menfi tarafında bilhassa görülen milli kültür, eğitim

ve dış

ve temayüller

ve kaynaklıdır

fertlerinin bir

Prof. Yakın Fat
6

ve manevi değerler alanında yapılan hataları süratle düzeltmek gerekmektedir. Milli kültüre bağlı her gelişmeyi "şovenizmle" islam inancının derinleşip yayılmasını devamlı olarak "irtica" ile suçlayan davranışlar, propagandalar yayın ve telkinler haddizatında bazı zümreler içinde, gençler arasında bu tahripkâr, beyin yıkamaya açık, şehirli bazı gruplarda büyük manevi ve milli kültür boşlukları meydana getirmektedir. Bu boşluğun içine düşen kişiler bir "kopmuşlar" zümresi teşkil etmekte, milli değer ve bağlardan kopmakta, islam inancından uzaklaşmakta ve yabancı ideolojilerin, cereyanların hatta din ve mezheplerin ağına düşmektedir. Türk'e ve islama yabancılaşmaya başlayan bu kişiler Türk toplumunun bünyesinde bir zaaf, birçok hallerde ise bölücü bir unsur ve dış çıkarlarının sığınacağı bir hareket bölgesi teşkil etmektedir.

Manevi bünyemizde senelerin menfi zihniyet, tutum ve uygulamaları ile meydana getirilen Türklük duygusunu ve silme inancını zayıflatan bu buhran ancak bu aidiyet duygusu ve imanı kuvvetlendirmekle önlenebilir. Bu konuda iyice işlenmemiş de olsa yaygın bir şekilde tekrarlanan "köprü ülke" ve "köprü kültür" görüşleri Türk milletinin tarihi ve sosyal yapısı ile bağdaşmamaktadır. Türk milletinin kendisine ait kültürü ve manevi yapısı vardır. İslamiyet milletimizin ilk yurdundan, Türkistan'dan buraya Anadolu'ya getirdiği, kimliğinin ayrılmaz bir parçası olan inancıdır. Biz yeni yurdumuzda iki kıt'a arasında yeni bir karışım kültür ve benlik edinmiş değiliz. Türk milleti bugünkü sınırlarımız içinde bulunan ve bulunmayanlarla bir bütün teşkil etmektedir. Bu açıdan "Anadolu Medeniyet ve Kültürleri" kavramından hareketle bir millet ve kültür anlayışı da doğru değildir. Her kavim diğerleri ile kültür ve medeniyet alışverişinde bulunur. Bu onun asli hüviyetinden sıyrılıp yeni bir kimlik kazandığı manasına gelmez.

İşte Türk insanı ve aydını, sür'atle değişen bir dünyanın geleceğine doğru giderken büyük bir tarihi miras ve kültürün sahibi ve hak dinin mümini olduğunun şuurunda olmalıdır. Bu onun şahsiyetinin gelişmesinde tesirlilik, verimlilik ve başarısında en sağlam temel olacaktır. 21. asra doğru dünyamızdaki ve Türk insanının kendisini içinde bulacağı önemli değişimler neler olabilir; Şimdi kısaca onlara bakalım.

IV- 21. Asra Doğru Önemli Gelişmeler:

Halen dünyamızda önemli gelişmeler, birçok alanda vuku bulmaktadır. Bunların önümüzdeki 25-30 yıllık dönemde de devam edeceğini kabul etmek gerçekçi bir düşünüş tarzı olabilir. Şüphesiz bu gelişmelerin sür'ati gelecekte değişebilir ve yeni alanlar çıkabilir. Fakat 21. asra doğru aşağıdaki alanlarda en belirgin inkişafların, olumlu veya olumsuz meydana geleceğini söyleyebiliriz. Bu sahalara sadece iktifa edeceğiz. Çünkü tebliğin konusu bizatihi bunları incelemek değil ve fakat Türk insanının gelecekte içinde bulunacağı dünya şartlarını göstermektedir.

1- İlim ve Teknoloji Alanında Büyük Gelişme:

Bugün devam etmekte olan bu gelişme elektronikte, uzayda, lazer ışınlarında, silah sanayi ve diğerlerinde çok büyük boyutlara varabilir. Tabiatıyla teknolojinin yoğun kullanımı enerji temini, çevre kirlenmesi, Çernobil misalinde olduğu gibi büyük afetleri de beraberinde getirebilir.

2- İktisadi Bütünleşmeler:

Avrupa Topluluğu, COMECON, Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi (GCC) ve benzerlerinde olduğu gibi çok sayıda devlet diğerleri ile iktisadi bütünleşmeye ve birliklere gitmektedir. Bu temayülün devam edeceği anlaşılmaktadır.

Prof. Yabancılar
7

3-Elektronik Yayın Vasıtalarında Gelişme:

Yayın peyklerinde, televizyon, video sanayiinde ve bunların kullanımında şahit olunan büyük ilerleme bu yayın şekline büyük bir güç kazandırmıştır. Elektronik yayın zamanımızın belki en güçlü telkin aracı halindedir. Bu telkin vasıtası milli sınırlara çok kolayca geçmektedir. Bunun tesirlerini kendi toplumumuz için kontrol ve yönlendirme gelecekte önemli bir meseledir.

4- Sosyal ve Moral Gevşemeler:

20. asırda bir çok toplumun yararlandığı refah, ülkeleri alt-üst eden ve yabancı istilaya yolaçan iki cihan harbi, ateist ve liberal cereyanlar, semavi dinlere yürütülen inkâr propagandaları ve diğer amiller batı toplumlarından başlamak üzere bir sosyal ve moral gevşeme ve hatta çökmeler meydana getirmiştir. Alkol ve uyuşturucu madde kullanımı artmış, bunlara kendilerini kaptıranlar çoğalmış, aile bağlarının gevşemesi, nikâhsız yaşama şekli, sapıklıklar, boşanma ve inkâr oranlarının yükselmesi endişe verici seviyelere çıkmıştır. Bu içtimai felaketler "sosyal göstergeler" ile ölçülebilmektedir. Ve tedbirler alınmaya çalışılmaktadır. Fakat "serbestiyet" (ibahe-permissivness) cereyanı o kadar kuvvetlenmişti ki bu sosyal ve moral çökmeler devam etmekte ve başka toplumlara da sirayet etmekte, bulaşmaktadır. Dünya 21. asra girerken böyle bir içtimai felaket problemini de beraberinde götürmektedir. Bunların dünyadaki eşitsizlik, yaygın fakirlik ve hatta az beslenme ve açlığı da ilave edebiliriz.

İşte Türk insanı ve aydını, 21. yüzyıla girerken kendini böyle bir dünya içerisinde bulacaktır. Meydana gelen bütün müspet gelişmelere ayak uydurmak ve o seviyelere ulaşmak, diğer taraftan da kendini ve Türk toplumunu bütün yıkıcı, çöktürücü, sosyal ve manevi çöküntülerden, bozulmalardan korumak mecburiyeti ile karşı karşıyadır. 21. yüzyılın Türk insanı büyük ferdi ve içtimai sorumluluklar alan kişidir. Daha karmaşık ve muhterak bir dünya içinde yaşayacaktır.

Türk insanı ve özellikle aydını bu büyük sorumluluğu nasıl karşılayacaktır.. Bunun için hangi vasıflara sahip olmalıdır ve uygulamada hangi hedefleri gerçekleştirmeye yönelmelidir.

V- 21. Yüzyıldaki Türk İnsanı ve Aydını:

Yukarıda, konumuz açısından 20. yüzyılın bir bilançosunu çıkarmaya, 21. asra girerken en belirgin gelişmeleri tarif etmeye ve nihayet Türk insanının karşı karşıya olduğu mesele ve büyük sorumluluğu açıklamaya çalıştık. Ortaya çıkmakta olan manzara odur ki adeta 21. yüzyıl hepimize geleceğin nesillerine meydan okumaktır. Er meydanına gelmekte olan kara zırhlı bir savaşçı gibi bu meydan okumayı görmemiz ve meydana girmemiz üzerimize borçtur, farzdır. Bundan kaçınılmaz. Çünkü verilmekte ve verilecek olan bir medeniyet, kültür ve insan savaşdır. Daha karmaşık, daha süratli yapılan, daha fazla çaba ve zekâ isteyen bir harp, Atalarımız geçmişte hayatlarını ortaya koyarak büyük savaşlar verdiler. O şehit ve gaziler milletimizi şerefli kıldılar, istiklâlimizi ayakta tuttular bize Türk ve Müslüman olmanın gururunu bıraktılar. Biz onlardan geride olamayız.

Bugünkü medeniyet, kültür ve inançlardaki savaş veya yarış hayatidir. Bu yarışta geri kalanlar öndekilere bağımlı hale geleceklerdir. Mesele sonunda bir bağımlılık veya bağımsızlık noktasına gelmektedir.

Bu 21. asrın koşusunda, savaşında Türk insanı hangi vasıflara sahip olmalı, nasıl mücehhez bulunmalı? Hangi hedeflere yönelmeli? Bu suallerin cevapları esasen şimdiye kadar yukarıda yazılanlarda vardır. Fakat ben son olarak bunları şematik bir şekilde burada vermek istiyorum. Böyle bir takdim bu konuda fikir

4 asra

4

4

okumaktadır

4 atalarımıza ...

herkes

4 bağımlılık

Prof. Yalçın

TDV ISAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.1267

münakaşasını açmayı daha da kolaylaştırır.

21. yüzyıla girerken Türk insanı ve özellikle Türk aydınının sahip olması gerekli vasıfları aşağıda sıralamaya çalıştım. Bunlara aynı zamanda "dört" prensibi de diyebiliriz.

1- İman: İnsanla yüce yaratan arasında tam bir kalp safiyetine, samimiyet ve ihlase dayalı islâm inancı.

2- İbadet: İnsanın koruyucusu, yükselticisi ve Allah'a itaatın ifadesi.

3- İlim: Çağın bütün bilgilerine sahip bir toplum. Kendi sahasında derinleşen bilgili Türk aydını. Bilim ve teknolojiye ulaşılan seviyelerin gerisine düşmemek ve hatta ilerisine gitmek.

4- İş: Türk insanı ve aydını için imanı, ibadeti ve bilgisi pasif, içine dönük bir tavır değil, bilakis dışa dönük, uygulamanın çeşitli alanlarında tezahür eden kuvvet kaynakları olmak durumundadır. 20'ncisi gibi 21. asır da bir uygulama asrı olacaktır. Türk insanı bu yeni çağda uygulamaların içinde, her alanda üretici olmalıdır. Kültürde, eğitimde, ilim, teknoloji, sanayi ve bütün diğer alanlarda üreten, güçlenen bir toplum yapımız olmalıdır. Çağın ulaştığı seviyelere yapılacak bu uygulamalar ülkemizde şu "5" güç sistemini en tesirli hale getirecektir.

1- İman ve Moral Güç Sistemi

2- Kültür ve eğitim Güç Sistemi

3- İlim ve Teknoloji Güç Sistemi

4- İktisadi Güç Sistemi

5- Askeri Güç Sistemi.

21. asra bu beş güç sistemini geliştirerek girecek olan Türk insanı ve aydını, zamanın getirdiği medeniyet, kültür ve iman meydan okunmasını görecektir ve bu alanlardaki savaşı kazanacak, yarışın ön kısımlarında olacaktır. Bu ise Türkiye'nin beşeri kapitalin yani insanların iyi yetiştirilmesine, gelecek asrın gereklerine göre vasıf kazandırılmasına, eğitilmesine bağlıdır.

Unutmayalım ki Türkiye'nin en büyük serveti insanlarıdır.

TEKNOLOJİ VE İLETİŞİM ARAÇLARININ GELİŞMESİ İLE DÜNYA ORTAK YAŞAYIŞI KARŞISINDA İNSANIMIZ

Dr. Reha Oğuz Türkkan

İnsanlık, tarih içinde birkaç büyük dönüm noktasından geçmiştir. Sosyologlar ve tarihçiler bunların sayısı üzerinde anlaşamamışlardır. Bu "çığır"ları 8 veya 9'a kadar çıkarırlar. Ancak biz, en büyük dönemeçlerle yetinecek olursak, Prof. Toffler'in üçlü tasnifinden hareket edebiliriz: Birincisi, tabiatta bulduğundan yararlanan ve bulduğunu yiyen "toplayıcı avcı" yaşayıştan, üretici yaşayışa geçişin açtığı çığırdır. Bu yeni dönemde insan, hayvan ve bitkileri üretmekte, köyler ve şehirler kurmakta, devlet aşamasına geçmektedir. Bu yeniliklerin mucitleri sırasında proto-Türkler belki de en büyük rolü oynamışlardır.

Tekerlek de, ata biniş ve hayvanları arabaya sürüş de, karasaban da, tohumu toprağa ekiş de, sütünden, etinden, yönünden yararlanmak için hayvanları evcilleştirme de, ev ve köprü yapış da, o çağın teknolojik özellikleridir. Enerji kaynağı ise bu teknolojilerde tabiat, insan ve hayvanların adale gücüne dayanmaktadır.

Teknoloji, insan yaşayışına ve dolayısıyla kültüre tesir etmekte, bunları değiştirmektedir. Avcı ve böcek, ot, fındık fıstık toplayıcı toplumların kültürleri, bu insanların çoban oluşlarından ya da köye ve şehire yerleşmelerinden sonra, bambaşka bir nitelik kazanmıştır. Mahallî-millî kültür farklarına rağmen, bu yeni çığırın toplumları bazı ortak özelliklerle, bir önceki çağın insanlarından daha çok birbirlerine benzerler.

Bu böyle binlerce yıl devam eder. Nihayet 1712'de, Newcomen adında bir İngiliz, pratik bir istim makinesi icad edince, büyük bir dönemecin kapısı açıldı, ardından da sanayi çağı başladı.

Bundan sonra makine ve madde gücü (buhar, elektrik, atom) insanlığın hizmetine girecek, fabrikalar, makineli taşıtlar, uzaktan haberleşme araçları insan yaşayışını tepeden tırnağı değiştirecekti. Hiç şüphesiz medeniyeti ve kültürleri de. Bu büyük değişiklik fırtınaları arasında, ortak teknolojiler ve ortak medeniyet unsurları doğacak, toplumların bazısı bunlara ayak uydurma telâşi içinde alıntılar yaparken, kültürlerini de değiştirme hatasını işleyeceklerdir. Bu gafillerden biri de bizim toplumumuz olmuştur. Ortak teknoloji ve ortak medeniyette, ortak olmamak gereken millî kültür meselelerini karıştırmanın bunalımından hâlâ kurtulamamışken, yeni bir çığırın ilk rüzgârları kapımızda esmeye başlamıştır.

Bu yeni çığıra, kolay bir sembol olduğu için, "2000'li yıllar" diyoruz. Yoksa, bir tiyatro sahnesi gibi, 1999'un sonunda perde kapanıp, 2000'de dediğimiz yeni çığır, belki başladı bile. Fakat asıl rengil ve hüviyeti, 2000'lerden sonra tam mânâsıyla ortaya çıkacaktır.

Bu 3. yeni çağ, birtakım teknolojik icatlarla medeniyeti değiştirecek, neticede kültürler de tesir altında kalacaklardır. Meselâ, daha 1960'ların teknolojik icadı olan Doğum Kontrol Hapı, Batıda seks ahlâkında, erkek-kadın ilişkilerinde, hülâsa o toplumların kültürlerinde büyük değişikliklere sebep olmuş, sarsıntılar yaratmıştır. 2000'lere doğru Tüp Bebek ve bilhassa DNA Genetik müdahale gibi teknolojik ihtilâller, aile münasebetlerinde muhakkak ki başka başka havalara es-

tirecektir. Hukuka, eğitime, ilişkilere tesir edecektir.

Bu sadece bir tek misaldir. Aslında 2000'lerin dünyası, gelmiş geçmiş dönemlerin hepsinden daha güçlü değişiklik rüzgârlarıyla doğmaktadır. Kùltürler üzerindeki tesirleri de o nisbette şiddetli olacaktır.

Herşeyden önce, değişiklik rüzgârlarının ilk esintileri dünyamıza, ve bizim toplumumuza çarpmaktadır. Bunlarının en büyüklerini iyi teşhis etmeliyiz.

1- Mikro-Elektronik alandaki gelişmeler: İlk defadır ki, bilgisayarla, adale gücünü ya da tabiatın rüzgâr ve su gibi güçlerini kullanma yerine, beyin gücünü artıracak araçlar geliştirilmiştir. Bilgisayar yalnız hesap işlemlerini kolaylaştırmakla kalmıyor; "gerçek zaman" (real-Time/riğil taym) denilen özelliği sayesinde, bir olay anında düzeltilerek "rayına" tekrar ve derhal oturtulmaktadır. Uzay çağına bilgisayarsız ve hele bu özelliğinden yararlanmadan girmemiz mümkün olmazdı.

Robotlar ve otomasyon bilgisayarın yan ürünleridir. Şimdiden sanayi ve ekonomi 360 derece bir rota değişikliğine girmektedir.

Haberleşme, tatar ulaklarının hızlı hizmetleri gününden sonra, telsiz ve telefonla büyük aşama yapmışken, bunları ilkel saydıracak fiber-optiklerle, laser ışınlarıyla, telex ve telefakslarla ve hele televizyon ve videolarla ihtilâl yaratmaktadır. Uydular aracılığıyla haberleşmede büyük yenilikler almakta şimdiden dijital bilgisayar işlemleriyle görüntü ve ses, kıtalar ötesine anında nakledilebilmektedir. İşte Amerika'da Houston'da ameliyattan kalkan Türkiye başbakanı, bu yolla Ankara'daki bakanlar kurulu toplantısına katılabilmiş ve biz de bunu televizyon ekranlarından seyretmişizdir.

Bu gelişmeler, eğitimden iş hayatına, eğlence alanından ilim ve fenne kadar tesirini göstermektedir. 2000'lere yaklaştıkça bu tesir daha çok hissedilecektir.

2- Üst-Uzay (yani fezâ) ile Alt-Uzay faaliyetleri, bundan 115-20 yıl önceki "meraklı gelişmeler" niteliğini aşmış, "yıldız savaşları", uydular yoluyla haberleşme, denizaltılarında ve gezegenlerde madencilik, tarımcılık gibi çeşitli alanlarda güncel olmaya başlamıştır. Yarın gezegenlerde fetih ve turizm gibi tartışmalara şahit olabiliriz.

3- Mikro, biyoloji, DNA araştırmaları, genetik mühendislik, bugün pek az farkedilen, fakat yarınların asıl büyük patlamalarını yaratacak gelişmelerdir. Bugün bitki, mikrop ve hayvan türleri üzerinde irsiyet (kalıtım) düzeyinde yapılan müdahaleler, tıpta ve tarımda akıl almaz icadlara yol açarken, insan üzerinde yapılabilecek deneyler kâh büyük ümitler, kâh dehşet duygusu doğurmaktadır.

4- Yeni enerji araştırmaları. Tükenebilir enerji kaynakları yerine, yepyeni ve tükenmez enerji yolları aranmaktadır. Yeni çağ yerine, yepyeni ve tükenmez enerji yolları aranmaktadır. Yeni çağa ait olmayan eski atom (nükleer) enerji santralleri gitgide belâ olurken, ümitler hidrojen'in, güneşin, rüzgârın, dalgaların, fotosentezin temiz enerjisine dönmektedir.

5- "Millet-devlet" müessesine yönelen tehditler: Bir yandan "Çok-Uluslu Şirketler", millet ve devlet sınırları tanımayan varlıklarıyla ahtapot gibi kol salar, bölge ve amaç hedefli milletlerarası kuruluşlar, millî egemenliklere karışır duruma girerken, dar-bölge, etnik zümre ve aşiret gibi çok eskiye giden küçük topluluk şuurları her yerde şaşılacak bir dirilme göstermektedir. Bu iki zıt gelişme, millet-devlet birimini iki yandan sıkıştırılmaktadır.

7- Eskiden ülkeler için büyüklük ve süperlik alâmeti olan ağır sanayi, bugün ileri sanayili ülkelerde yavaş yavaş arka plâna atılmakta, hizmet ve haberleşme sektörleri ve mikro-elektronik ağırlık kazanmaktadır. Ayrıca, kâr temeline dayalı endüstri çağının felsefesi, çevreye ve millete faydaya kaymaktadır. Kitle üretimi ve standartlaşma bile gitgide şekil değiştirmektedir.

- İlim ve Fenne

Kah

8— Ahlâk, aile ve seks konularında olağan-dışı denemeler: Batıda pozitivizm ve materyalizmle başlayan ferdiyetçilik, 2000'lere yaklaşıldıkça aşırı bir hız kazanmış, bütünlük hissinin paylaşılması sayesinde binlerce yıl sağlamlığını korumuş olan aile müessesesini hırpalamaya başlamıştır. Zevk düşkünlüğü de batıda yeni boyutlar kazanmıştır. Eşcinsellik, çocuklarla cinsel ilişki gibi sapıklıklar alenen savunulması ve yaygınlaşması gibi uyuşturucu kullanımı da artmaktadır.

9— Şimdiki değer hükümlerine karşı tavırlar, şüpheler, yeni yönlerde denemeler. Bu keşmekeş, dinden millî duygulara, aile içi ilişkilerinden kişiler-arası münasebetlere, iş ahlakından sanat ve güzellik anlayışına kadar hemen hemen her alanda hüküm sürmektedir.

10— Savaş. Burada rüzgârlar iki yönde esmektedir.. Bir yandan silahlanma, gerek bütçelerden ayrılan miktarlar itibarile, gerekse tahrip gücü gitgide korkunçlaşan yeni silah icadlarıyla felaket korkuları getirirken; öbür yandan da silahsızlanma hareketleri, çok kere tek yanlı, safiyane ve zaman zaman Moskova'nın körüklemeleriyle baskılar yaratmaktadır. SALT ve Yıldız savaşları ve nükleer silahların sınırlandırılması gibi konuşmalarda Sovyetler Batıyı binbir manevrayla güçsüzleştirmeyi hedeflemekte ve barışçı pozlarla gafil aydın kesimi kandırmaya çalışmaktadır.

11— Terör, şimdiye kadar görülmemiş derecede yaygınlaşmakta, örgütlenmekte ve bazı devletlerin siyasi amaçları istikametinde el altından kışkırtılmaktadır. Bir salgın halini alan terörist davranışlara, duyulmuş duyulmamış her türlü fikir ve iddia için hak gibi müracaat edilmekte, arada ölen, kaçırılan, öldürülen masumlara dama taşı gibi hissizce bakılmaktadır.

12— Denizlerin altını ve yıldızların ötesini araştıran ve bu yolda trilyonlar harcayan insan, nihayet kendi beyninin içini de ciddi olarak araştırmaya ve keşfe koyulmuştur. Hafızanın kimyevi molekülü, his ve heyecanların elektro-kimya yollarıyla şu veya bu şekilde tesir altında tutulması, zekânın sınırlarının zorlanması, genetik müdahalelerle üstün-insan yaratma araştırmalarının gelişmesi, eğitimden sanata, kültürden teknolojiye kadar pek çok alanda yeni kapılar açmaktadır. Eğitim teknolojisi, beyin araştırmalarıyla elele öğrenimi yeni ufuklara götürmektedir. E.S.P. denilen normal-ötesisezişlerin ilmi şekilde incelenmesi de insanı bambaşka boyutlara götürebilir.

13— Sosyal meselelere yaklaşımlar umulmadık yeni yönlere dönmektedir. Malthus'den beri sık moda olan ve bir ara terkedildikten sonra tekrar birinci plâna alınan "nüfus plânlanması" sorunu, doğumlar kısıtlama yoluyla çözümlenmeli denirken, yeni araştırmalar pek çok halde bunun yanlışlığını meydana çıkarıvermiştir. İleri ülkelerde nüfus artışı değil, azalışı da tesbit edilince kaygılar artmıştır. Bizde nüfusumuzu kısıtlamak için yapılan gayretlerin doğruluğu yanlışlığı tekrar gündeme gelmesi gerekirken, ihmal edilmektedir.

Bunun gibi, gıda ve tabii kaynakların yetmemesi veya tükenmesi kaygıları da yeniden tartışılmakta, yepyeni icadlar bu meselelere yeni vecheler vermektedir. Bütün bu gelişmeler, fikirler, yeni buluşlar, ekonomiye bakış açısını da kökünden değiştirmektedir.

14— Tıptaki gelişmeler ve icadlar, uzun yaş, yaşlılık ve hatta ölümle ölümsüzlük üzerinde şaşırıcı fikirler ortaya atılmakta, denemeler yapılmakta, faydası kesin veya şüpheli icraat göze çarpmaktadır.

15— Bilgisayar ihtilâli, robot kullanımında atımlar veya gecikmeler, eğitimde mesafe alış veya geri kalış, milletçe sağlıkta hatalar ve sevaplar, manevî kültür zaafı veya sağlamlığı, ekonomik güç, para değerlerindeki çalkantılar, siyasette başarılı veya başarısız ürkek tutumlar, silahlanmadaki gayretlerin isabeti veya gafleti bütün bunlar 2000'lere doğru ve 2000'lerin ötesinde ülkelerin sıralanmasında değişiklikler yaratacak rüzgârlardır. Süperler gerilere kayabilecek, ye-

niler öne fırlayacaktır. Ara yerde kopabilecek mahalli veya topyekun savaşlar da sonuçlarına göre bu sıralamada rol oynayacak olan geleceğin kasırgalarıdır.

Yarınlara dünyasını ve orada bizim de yerimizi tayin edecek ana rüzgârların şimdiden hissedilen esintileri bunlardır. Daha birkaç tane eklenebilir ama, esas manzaranın ana çizgileri bunlardır.

Yarının ve yarınlardaki yerimizin değişmez bir kader olduğunu değil de, bu kaderin, bugün yapacağımız tercihlerle, kararlarla ve tutacağımız yollarla belireceğini kabul edersek, bu ölçüleri doğru kullanmamızın gereği ortaya çıkar.

Şimdi konumuzun asıl can alıcı noktasına geldik: tercihler meselesi!

15 maddede özetlediğim gelişmeler, daha büsbütün hızlanmadan veya önüne geçilemez şekilde üzerimize çullanmadan, ya da faydalı olanlarının yanımdan sıyrıp geçerek kaybolan fırsatlar haline dönüşmeden, bir seçme, uyarılma ve reddetme politikasında karar kılmalıyız. Çünkü bugün yapacağımız tercihler (Kanun, para tahsisi, eğitim ağırlığı, siyasi tutum... vs. gibi) 2000'lerin Türkiye'sinin çehresini çizecektir.

Çünkü yarınlar bugünden başlamıştır bile. Hatta köklerini ararsak dün de bulabiliriz.

"Dünyadaki Gelişmeleri Takip" konulu birçok yazı yazmış ve şu genel ilkeleri öne sürmüştüm:

1. Bunların bazısını VAKİT GEÇİRMEYEN BENİMSEMELİ; ya aynen, ya da kendi şart ve ihtiyaçlarımıza göre tatbik etmeliyiz.

2. Bazısını sıkı bir "filtre"den geçirmeli, SÜZMELİ, ondan sonra memleketimizde tatbik etmeliyiz.

3. Bazısını ise REDDETMELİYİZ. Olanca gücümüzle ve her türlü imkânı kullanarak toplumumuza sızmasına karşı koymalıyız. Baraj dikmeliyiz.

Peki, her bir kategoriye giren gelişmeler nedir. Hangileri benimsemeli, hangileri filtreden geçirmeli ve neler geri itilmeli?

Cevab birkaç madde halinde vermeye çalışacağım: Çünkü, bu cevapların seçimi bile, bir kişinin altından kalkamayacağı kadar karışık uzmanlık konularıdır. Komisyon ve etüt ekiplerinin işidir. Bunlar gelişmeleri tek tek karmalı, toplumumuzun mevcut ve gelecek yapısını araştırmalı, karşılaştırmalı, icabında bilgisayar "modelleri" geliştirilmeli ve neyin hangi gruba girdiğini tayin etmelidir. Ben burada örnek olabilecek birkaçı üzerinde duracağım:

GEÇİKMEDEN NELERİ ALALIM?

—Gecikmeden alınması, uygulanması gereken konuların başında, Eğitim Teknolojisi ve yeni eğitim—öğretim metodları gelir.

—Bilgisayarlar ve Robotları, Siborg'lar da öyle (tabii kendi şartlarımıza intibak ettirilerek)

—Sık sık değişen şartlara uyum sağlayacak şekilde yeni meslek öğretimi,

—"Tükenmez" türdeki Enerji teknolojisi, özellikle şunlar: Rüzgar ve güneş enerjisi (ama su çeken, su ısıtan "pasif" türden olanları DEĞİL; "aktif" dediğimiz, doğrudan elektrik üretenler); hidro-elektrik enerji ve barajlar, yeraltı buharları. Ayrıca petrol aramaya ve bulmaya ilgili yeni teknoloji, Bugünkü 25 milyar KWS.lık enerji üretiminden, 2000 yılında 250 milyon KWS'a ulaşabilmeliyiz.

—Hayatın sırf maddî zevklerinden ve mal mülkle herşeyi ölçmekten sıyrılıp, manevî hazlara ve hayatın "kalite"sine önem veren yeni akımlar.

—Tabiata ve tabii yaşayış doğru canlanan ilgiler...

—Çevre kirlenmesine, sağlığa zararlı maddelere ve alkole karşı gelişen cereyanlar...

—Uzay ve denizin altı ile ilgili çalışmalar

—Yeni silah sanayii ve teknolojisi

4. Karmalı

Bilgi teknolojisi

—Uydulardan kominikasyon..

—Ağır sanayiın 2. plana, bilgi-işlem, haberleşme ve hizmet sektörünün 1. plana geçmesi.

Araştırma geliştirme (R/D) merkezlerinin üniversitelerde ve endüstri kuruluşlarında yaygın hale gelmesi...

—"Sanayi-ötesi" denen yeni çağın, ekonomi ilkelerinde, "Kâr"ı 2. plana, buna karşılık "çevreye ve millete" faydayı ilk plana geçirisi...

Kitle halinde üretimin temel dayanağı olan, her işçiye tek bir "iş-hareket" yaptıran Kayarkasnak yerine, küçük gruplar halinde çeşitli işlemler yaptıran ve işçiyi daha mutlu kılan çalışma tarzı.

—Çeliğin yerini alacağı benzeyen "Karbonfiber" alışımındaki gelişmeler.

Çevreyi kirletmeyen ve kazaları önleyen cihazlarla donatılmış yeni otomobil otobüs-kamyon projeleri...

—Sağlıkla ilgili gelişmelerden özellikle şunlar: bilgisayarlı tele-tıp, daha yeni organ nakilleri, henüz doğmamış özürü ceninde "gen" tashihi, sağlıklı yaşlanma, elektronik akupunktur, hologramlı-bilgisayarlı yeni röntgen ve teşhis teknolojisi yeni aşular ve gerekli yeni ilaçlar.

—Yayıncılıkta ekranlı gazete ve dergicilik

—Spor ve eğlencelerde, "seyir" den çok "katılmalı" türleri tercihi.

—Rus tehdidine karşı Çin ve Japon dengesi, Avrupa uydu ülkelerinde kuruluş hareketleri, Sovyet emperyalizmi altında yaşayan Türk ve diğer unsurların nüfus artışlarının ve bağımsızlık isteklerinin gelişmesi ve bütün bunların kollanması, mümkünse teşviki.

Faydalı gibi görünen bazı gelişmeler ise, bizde muhakkak bir filtreden geçirildikten sonra ve uyarlanarak (adapte edilerek) toplumumuza mal edilmelidir. Birkaçı:

—DNA genetik alanındaki keşifler. Her canlı yaratığın kalıtım (irsiyet) özelliğini değiştirebilen bu yeni biyoteknoloji fevkalade faydalı, ya da fevkalade tehkile sonuçlar yapabilir. Dr.Françis Crisk'le Watson'un bu keşfi, bizzat yaratılmış en mahrem mekanizmasıyla oynamaktadır. Şimdiden uygulama alanları belirmiştir: Tıp, biyo-endüstri, sosyal ve askeri sahalar.

Bunlardan, insanın temel özelliğini değiştirmeyi hedef alan teknikler (meselâ, 3-4 metre boyunda basketbolcu, sade erkek veya sade kız doğurtmak, süper itaatlı insanlar üretmek, gibi tasarılar) filtre edilmelidir. (Toptan "reddedilecekler" safına koymak isterdim ama, ya başka milletler bunları gerçekleştirmekte ahlâkı ve dini bir sakınca görmez, aldırmasa ve bizi altederlerse şeklinde bir sual akla gelebilir diye bu kategoride mühafaza ettim.)

DNA araştırmalarından faydası âşikâr olanları çok yakından takip etmeli ve bizde de yapılmasını sağlamalıyız: Meselâ, bitkilerde, gübreye gerek bırakmayan "azot fiksasyon" yeteneğine sahip yeni türler, daha bol proteinli yeni gıda çeşitleri, BİYÖ-GAZ üretimini arttıran yeni bakteriler, kanser dahil, devasız veya tedavisi zor hastalıkları alteden müdahaleler, yaşlanmayı hemen hemen yok eden yeni çareler, savaşta kullanılacak yeni biyolojik silahlar... vb.)

Gerek devlet yönetiminde, gerekse ekonomide, merkeziyetçiliğin yerine geçmekte olan adem-i merkeziyetçilik (bize uymayan yönleri "filtre" edilerek)

—Fabrikaların yerine, bilgisayarlarla donatılmış evlerin üretim yeri haline gelmesi (ülke şartlarına göre uyarlanarak)

—Çok uluslu şirketlerin birçok zararlı ve milli hakimiyetle bağdaşmayan taraflarının süzülmesi, hatta reddi.

—İleri ülkelerde gitgide azalan çalışma saatlerinin, geri kalmışlığımız gözünde tutularak, bir dereceye kadar bizde de uygulanması.

—Büyüme hızının mutlaka hayır olmadığına idraki, bir sınırın ötesinde, toplumun yapısını, çevreyi ve hayatın "kalite" sini zorlayacağına hesabıyla filtre zarureti.

—Maddi refahın artışı. Manevi değerleri harap etmeyen, kemiyetle keyfiyeti (kaliteyi) dengeleyecek şekilde maddi refah ülküsünü filtreye tabi tutmak.

—Değişme, "Çağdaş olma" ve hep yenilenme modası. Bunu da süzmek, millî değer ve geleneklerden kopmadan yeni ufuklara gidecek şekilde tatbik etmek gereklidir.

—Demokrasiyi ve kişinin haklarını tek nihai hedef tutan akımlar. Bunlar da ayıklanarak benimsenmesi gereken kavramlardır. Demokrasi araçtır, gaye milletir. Kutlu, mukaddes olan demokrasi değil, milletin refahı, sağlığı ve güvenliği -yani yaşama hakkıdır. Demokrasi bunlara engel olduğu sürelerde 2. plana alınabilen bir hedef olmalıdır. Kişi hakları da, başkalarının, milletin ve devletin haklarıyla bir denge içindeyse makbuldür. "Kadın hakları" bahsi de öyledir. Hele bizim toplumumuz için.. İki kişilik bir kuruluş olan ailede, karı-kocanın demokratik şekilde tam eşit oyları yürümez, çünkü 2'de çoğunluk imkânsızdır. Oy birliği olmadığı hallerde birinin-aile reisinin-son söz sahibi olması tabiidir.

—Eğitimde ezbere son verme akımı. Bilhassa bizim köhne eğitim sistemimiz için bu görüş faydalıdır ama, o da bir süzgeçten geçirildikten sonra. Ezberleme yeteneğinin toptan yok edilmesi fayda değil zarar verir.

—Televizyonun istibdadı, Muhakkak ki TV bir eğitim ve eğlence aracı olarak fevkaladedir. Ancak aşırı TV düşkünlüğünün sağlığa zararından da öte, hayal gücünü körletici, okumayı yokedici, aile içi ve eş-dost sohbetini öldürücü tarafı da vardır. Bir filtre şarttır:

—Tüpbebek tekniği hızla gelişmektedir. Buna itiraz edenlere karşı, "Kuluçka tavuğun altına başka tavuğun yumurtasını koyuyoruz, hatta kuluçka makinesinden civciv, sun'ı döllenmeyle inekten buzağı alıyoruz., ve bunları gayritabii saymıyoruz da, insan tüpbebeğine neden isyan ediyoruz?" cevabını verenler var. Daha doğrusu sual soranlar var. Buna cevap da kendi sözlerinde mevcut: Çünkü "insan" denen yaratıktan bahsediyoruz.. İşin din ile, törelerimizle ilgili tarafı olduğu gibi, ana-çocuk münasebetleriyle ve psikolojisiyle ilgili tarafı da var. Muhakkak ki iyi düşünülmesi, süzgeçten geçirilmesi gerekir. Meselâ, Rahim bozukluğu yüzünden çocuk sahibi olamayan bir kadın, bu teknikten yararlanarak, kendi kocasının sperminden döllenmiş kendi yumurtasından oluşma ceninin tüpte gelişmesini sonra da gönüllü bir başka kadının rahmine nakledilip o kadından doğurtulmasını (daha da ileride, "sun'i" bir rahimde oluşmasını) istese "hayır" demeli miyiz?

Bu sefer de, ya her kadın doğurma zahmetinden kurtulmak için bunu isterse?...

—"Clomning" denilen akıl durdurucu yeni bir keşif de var: Sperm ve yumurtaya ihtiyaç kalmadan, vücudun herhangi bir hücresinden o yaratığın tıpatıp aynısını üretme ikizinden de öte, adeta o yaratığın fotokopisi! Burada da, insana tatbiki filtre takılmalı, fakat tarımda uygulanması süzgeç barajından geçmelidir. En cins bir at, çok yüksek verimli bir inek veya buğday, eski biyolojik tekniklerden çok daha üstün ve firesiz şekilde, bu "clomning" tekniğiyle çoğaltılabilir.

—İlaç sanayii dev adımlarla ilerliyor. Çok faydalı ilaçlarla birlikte, en ufak sıkıntı ve keyifsizliğe karşı da ilaç yapılıyor ve bunlar, yoğun bir reklamcılık ve pazarlamacılıkla alışkanlık haline getiriliyor. Vücudun kendi tabii direnme, düzelme mekanizması atıl kala kala bozuluyor. Şüphesiz burada da bir filtre şart oluyor. Zararsız sigara geliştirme çahşmaları da öyle...

Şimdi, filtre edilerek dahi almamızda tehlikeler olan yeni gelişmelerden söz etmek istiyorum. Bunlar milli yapımıza ve ferdi mutluluk ve sağlığımıza o derece "zehirli" şeylerdir ki, önlerine yüksek ve aşılmaz bir duvar dikmemiz, elimizden geldiğince sızmalarıyla mücadele etmemiz gerekmektedir.

Geçen seferki gibi sadece birkaç misal vermekle yetineceğim. Gelişmelerin hepsinin ilmi şekilde aranması, taranması, ayıklanması, bir kişinin harcı değildir, ekip işidir. Kurmakta olduğumuz "Türk 2000 Vakfı"nın vazifelerinden biri de bu olacaktır.

Şimdi misallere geçelim:

—Aileyi tehdit eden ahlak ve seks davranışları en başta gelir. Evlilikten önce birlikte yaşama, evlilik dışı birlikte yaşama, evlilikte dış ilişkilerin normal sayılması, seks zevkinin bir iptilâ haline gelmesi ve sınır tanımaması, eş değiştirmeleri, grup seks eşcinselliğin yasallaştırılması, hatta eşcinsten olanların (Hollanda'da olduğu gibi) evlenebilmeleri ve buna benzer çok çeşitli sapıklıklar...

—Boşanmanın tehlikeli derecedekolay hale getirilmesi (neticede Amerika'da her iki evlilikten biri-hatta %55'i-boşanmakla bitmekte, sade anayla veya babayla kalakalmış perişan bir nesil yetişmekte (uyuşturucu salgını kısmen bundan kaynaklanmaktadır.)

—Ferdietçiliğin "kişi hakkı" bayrağının en aşırı boyutlara ulaşması, "ben" den başkasına karşı hassasiyetin kaybolması "benim hakkım, benim menfaatim" gibi hislerin adeta içgüdü (insiyak) haline gelmesi.Zevke aşırı düşkünlük de bundan kaynaklanır.

—İlim ve fenni tanrılaştırıp, dini hurafe sayış. Her ne kadar bunun kökü batıda 18. ve 19. yüzyıllara uzanırsa da ve son zamanlarda dine dönüş (hatta İslamiyete yaşamlar) artmışsa da, dinsizlik, hatta tanrısızlık, özellikle bazı aydın kesimlerde daha da yaygınlaşmıştır:

—Milliyetçi hisler ve görüşler, 20. yüzyılın 2. yarısında umulmadık bir yeni canlılık göstermişse de, bir yandan Marksizmin utanmaz siyasi propagandası, öte yandan da Hümanizmin usanmaz gayretleri sonucu, yeni nesilde milliyeti inkâr, hatta yıkılmasını sağlamak için düpedüz anarşi ve terör de yeni bir yayılma eğilimi göstermiştir. Bunlar, Tevfik Fikret gibilerinin, "Vatanım ruy-u zemin, milletim nev-i beşerdir" sloganının tozlarını üfürmüşler, yeni bayraklar haline getirmişlerdir.

—Düşmanlarımızın yaptıklarını unutturmak ve "Kardeşlik" maskesi altında bizi tekrar tehlikeli bir "hoşgörü"ye sokmak için gayretler ergeç hortlayacaktır. Şu sırada Yunanlılar, edepsizlikleri ayyuka çıktığı için, pek sempatik gösterilemiyorlar ama, istiklal Harbimizin affedilmez acılarına rağmen "kardeş Yunan milletiyle, Akdenizin iki köşesinde..." gibi safsatalarla uyutulmak istenmiştir. Uzun zaman, İstiklâl Harbi'nin facialarını gösteren filmlerimizde "Yunan" yerine "düşman" sözünü kullanmakla yetinmişizdir. 2. Dünya Harbinde, hıız gibi yetişip Yunanlılara gemiler dolusu gıda yardımı yaptığımız halde, bu nankör millet Kıbrıs'ta ve Batı Trakya'da Türkleri binbir vahşetle ezmiştir.

—Bugünkü şirretlikleri görünce gene kusabilirler, o zaman da gafillerimiz, gene dengesiz "Kardeşlik" gösterilerine kalkışabilirler. "Kardeş Bulgaristan", "Kardeş İran" gibi bu kutlu sıfatı, gene yersiz ve gereksiz şekilde harcıyabilirler. Bu sahte kardeşlik akımlarına akıcı bir duvar çekmek istememiz tabiidir. Yoksa gene bol keseden Adalar peşkeş çekilebilir, kıta sahanlıkları ve Kıbrıs'ın Maraş'ı barışçılığımıza, cömertliğimize kurban gidebilir.

—Etnik bölücülük, dünyanın yeni güç kazanan eski akımlarındandır. Bizde de vardır. Coğrafi ve geopolitik konumu düşünülmeden, "Yugoslavya modeli" şeklinde çözüm önerenler çıkmıştır. Bize uymayacak model ve çözümlere karşı di-

renmek gerekir. GAP projesi bile, etnik denge halledilmeden gelişirse, o bölgeye maddi refahla birlikte başka şeyler de getirebilir. Bu dava, Türkiye'nin tamamıyla kendi şart ve yapısına uygun şekilde geliştirilmeli ve çözümlenmelidir.

—Kâh hükümet politikası, kâh "sorumsuz Hak" ve alabildiğine "Kişi özgürlüğü ve zevk" cereyanları sebebiyle, Batıda doğum kontrolü aşırı boyutlara ulaşmış, birçok ülkelerde -meselâ Almanya'da-sıfır, hatta sıfırın altında "eksi nüfus" artış sonucu telâş uyandırmaya başlamıştır. Hem geopolitik şartlarımız, hem de ülkemizin potansiyel imkânları bakımından, bu "doğum kontrolü" ve nüfus artışını durdurma yolundaki dış politikalar bize uymaz. Yanlış kararlar almadan neticeleri iyi ölçerek kendi politikamızı kendi şartlarımıza göre tesbit etmeliyiz.

Evet, çok fakir ve fazla çocuklu ailelere, genetik hastalık ve geri zekâlılık gibi durumlu çiftlere doğum kontrolü gerekebilir. Dozu kaçırmamak lazımdır. Şüphesiz fazla nüfus artışımıza ayak uyduracak şekilde kalkınma, yatırımlar ve yeni iş sahaları açma planları yapmalıyız, fakat bunlar zor diye, nüfus artışını makaslamaya kalkmak bizi milletçe tehlikeye düşürür.

—Çevre kirlenmesi konusunda, "Asit Yağmuru" doğuracak ve son kalan ormanlarımızı da yok edecek sanayi türlerine karşı çıkmalı, tedbirler almalıyız.

—Türkiye'nin vaktiyle çok zengin olan yerli hayvan ve bitki çeşitliliğini, Batı malı olan fazla verimli ve kârlı türlere tamah edip bizdekilerin yok olmalarına fırsat vermemeliyiz. Sade yeni ve yabancı hayvan ve bitki-meyve türlerine salırılır, sade bunları üretirsek, kendi yerli türlerimizin kromozomlarının kaybolup gitmesine meydan verirsek, bir daha tamiri mümkün olmayan bir kayıba uğrarız. Yabancıların nazik "harika" türleri de, eninde sonunda yozlaşınca, onları dahi güçlendirecek yerli tohum rezervelerini bulamaz oluruz.

Daha bunlar gibi bizde yaygınlaşması zararlı olacak pek çok "yenilik" vardır.

Neyi ne zaman nasıl alacağımız, neyi süzgeçten geçireceğimiz, neye de karşı çıkıp reddedeceğimiz iyice hesap edilmeli, alabildiğine "çağdaşlaşmak" çarçabuk bizi çağdışı kılar.

Bu tercihleri yapabilmemiz için, 15 maddede özetlediğim "2000'in rüzgârlarını" çok iyi tanımamız ve anlamamız şarttır. Ve özellikle, bunların Türkiye ve Türk toplumu üzerindeki tesirlerini, (bizim şu andaki şartlarımızın ve durumumuzun üzerinde bu tesirler nasıl sonuçlar yaratır, bunların ayrı ayrı ihtimalleri, "senaryoları" ne olabilir,) tahmin ve hesaplarla kamuoyumuza ve yetkililere belirtmek gerek.

Bu vazifeyi yeni kurduğumuz "Türk 2000 Vakfı" (tam ismiyle: Türk Toplumunu 2000'lere Hazırlama ve Dünden Yarına Araştırma Vakfı) ile üstlenmiş bulunuyoruz. Bu hususta hepinizin yardımlarınıza, fikirlerinize ihtiyacımız vardır. Bu konuları Vakfımızda enine boyuna tekrar görüşmek ümidiyle hepinizi saygıyla selamlarım.

Geleceğin Türkiye'sinde Gerekli Bir Bilgi Bankası Kurulması

Doç. Dr. Mustafa Akbulut

GELECEĞİN TÜRKİYE'SİNDE GEREKLİ BİR BİLGİ BANKASI KURULMASI

Doç. Dr. Mustafa Akbulut

Günümüzde her alanda bilgiye duyulan ihtiyaç çok fazladır. Çünkü bilgi ve kaynaklarından faydalanmadan plânlama, karar verme, başarılı bir yönetim ve genelde bir ilerleme söz konusu olamaz. Kültürel, ekonomik ve sosyal kalkınma için de bilgi son derece önemlidir. Bugün gelişmiş ülkeler bilgiyi diğer tabii kaynaklar (madenler, enerji, tarım ürünleri vb.) gibi görmekte ve gereği gibi değerlendirilmesi ve faydalanılması konusunda büyük harcamalardan kaçınmamaktadırlar. Ekonomistler uzun bir süre bilginin üretime olan önemli katkısını kabul etmemişler, ona bedavaymış gibi bakmışlardır. Ancak günümüzde bilgi eşya gibi alınıp satılmakta, değiştirilebilmekte ve tüketilebilmektedir. Kısaca bir mal veya hizmet gibi işlem görmektedir. Bilgi seviyesine bakarak bir toplumun bugünkü durumunu, nasıl ve ne yönde geliştiğini görebiliriz. Gelişme ise sonuçta bilgi üretimini artırmakta ve hayatı çeşitli yönlerden daha karmaşık hale getirmektedir. Bilginin üretimi ve kontrolü da hayli masraflı bir organizasyon ve çalışmayı gerektirmektedir. Meselâ teknik bilgi, üretimi artırdığı ve dolayısıyla ekonomiyi geliştirdiği gibi; politik bilgi de gücü artırır. İkisi de birbirine çok bağlıdır. Uzmanlar bilgiyi doğrudan politik kuvvete dönüştürebilecek bir kaynak olarak görmektedirler. Bu sebeple de günümüzde "bilgi kuvvet demektir" ibaresi yaygınca kullanılmaktadır. Bilgi ile fert, para-servet, kişilik (statü) ve otorite kazanır.

Gelişmekte olan ülkeler arasında gösterilmekle birlikte Türkiye'miz çeşitli sahalarda zengin bir kültür birikimine sahiptir. Bilgi ve teknolojiye önem veren atalarımız, bu sayede elde ettikleri güçle üç kıtaya yayılan Osmanlı İmparatorluğunu kurmuşlardır. Bilgiyi titizlikle hazırladıkları kitaplardan ve kurdukları kütüphane ve arşivlerden sağlamışlardır. Bugün yurt içinde ve dışında bu alanda görülen örnekler bunların yaşayan şahitleridir. 1326 yılında Orhan Gazi İzmit'i fethettiği zaman buradaki kiliseyi cami'e tahvil edip yanına ilk Osmanlı medresesini inşa ettirirken bir de kütüphane yaptırmıştır. Kütüphane müessesesi Osmanlı siyasi ve medeni gelişmesine paralel olarak yayılmıştır. Buna iki örnek verecek olursak, birincisi: 1598 yılında Macaristan'ın batı hududları üzerinde bulunan Macarca adı Győr-Raab olan kalenin Avusturyalılar tarafından alınması sırasında ele geçirilen kütüphanenin, zaferin azametini göstermesi bakımından İmparator II. Rudolf tarafından Fransa Kralı II. Henri'ye hediye edilecek değerde görülerek Paris'e gönderilmesidir. Diğer ise, birbuçuk asır idaremizde kaldıktan sonra 1686 yılında Avusturya'ya bırakmak zorunda kaldığımız Budin şehrindeki medrese ve kütüphanelerden ünlü Osmanlı tarihî araştırmacısı Marsigli'nin topladığı kitapların Bologna şehri kütüphanesine konmasıdır. (1)

Osmanlı İmparatorluğu 15-17. asırlarda askeri gücüyle şöhret kazanmakla kalmamış, İstanbul'u İslâm dünyası içinde büyük bir medeniyet merkezi yapmış ve özellikle kütüphaneleriyle bu medeniyeti geliştirmiştir.

Bilgi kaynaklarımızın en önemlilerini kütüphanelerimiz teşkil etmektedir. Bunlar türlerine göre, milli kütüphane, halk kütüphanesi, üniversite kütüphaneleri, okul kütüphaneleri ve özel kütüphanelerdir.

Doç. Dr. Abdullah
2

Milli Kütüphanemiz hizmete açıldığı 16 Ağustos 1948 tarihinden beri gelişme göstermiş, kitap sayısı 700.000'e ulaşmıştır. 1952 yılından beri de yurdumuzda yayınlanan kitapları listeleyen Türkiye Bibliyografyası ile süreli yayınlardaki makaleleri duyuran Türkiye Makaleler Bibliyografyası'nı neşretmektedir. Ancak bu bibliyografyaların çıkarılmasında teknik ve zaman bakımından bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Kütüphane 1983 Ağustosunda yeni binasına taşınmış olmakla beraber halâ bir kısım eksiklikleri bulunmaktadır. "Milli Kütüphaneler" adlı yazımızda saydığımız temel görevleri ile yapması istenilen görevleri'ni tam olarak yerine getirememektedir. (2) Teknoloji, eleman, standartlar, özellikle de araştırma yönünden yetersizdir ve Türk kültürünün yurt dışındaki ürünleri ile kültürümüze katkısı olacak yayınları eksiksiz olarak toplayamamaktadır. Kültür ve enformasyon hizmetlerinin ise büyük ölçüde geliştirilmeye ihtiyacı vardır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde bulunan ve sayıları 763 olan halk kütüphanelerimiz öğrencilerin ders çalışma yerleri olmaktan kurtulamamıştır. Bilindiği gibi halk kütüphaneleri demokrasi ile idare edilen memleketlerde verdiği çeşitli hizmetlerle demokrasiyi yaşatan ve yayan kuruluşlardır. Ayrıca, halkın eğitilmesinde, bilgi sahibi olmasında ve boş zamanlarının değerlendirilmesinde büyük görevler üstlenmişlerdir. Eğer bu kütüphaneler saydığımız hizmetleri veremezlerse bir memlekette fertlerin ve toplumun kültür seviyesinin yükselmesi ve ilerleme kaydedilmesi mümkün olamaz. Zira bu kütüphaneler okuma alışkanlığının kazanıldığı ve hayat boyu sürecek eğitiminin okullarıdır.

Üniversite kütüphanelerimizin sayısı son yıllarda artış göstermiştir. Ancak, yeni kurulan üniversitelerimizin kütüphaneleri kaynak sayısı ve eleman bakımından yetersizdir. Dolayısıyla kütüphaneler yüksek eğitim ve öğretime, ilmi ve teknik araştırmaya arzu edilen seviyede katkıda bulunamamaktadır. Büyük merkezlerde bulunan kütüphaneler nisbeten daha şanslıdır. Bu duruma çare olmak üzere Yüksek Öğretim Kurulu Ankara Bilkent'de bir Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi kurmuştur. Bu merkezde sayıları 12.000'i geçen süreli yayın ile çeşitli danışma kaynakları bulunmaktadır. Ayrıca, teknolojik gelişmelerden de faydalanılarak merkezi ABD'de Kaliforniya'da bulunan LOCKHEED firmasına ait DIALOG veri bankasına bağlantı sağlanmış olup araştırmacıların ihtiyaç duyduğu konulardaki makalelerin bibliyografik kün-yeleri bir bilgisayarla elde edilmekte ve makalelerin fotokopileri verilmektedir.

Bir yeni gelişme ise Kasım 1986'da olmuştur. Bu tarihte Türkiye Akademik Bilgisayar Ağı (TÜRKA), Avrupa Akademik Araştırma Ağı (EARN)'a üye kabul edilmiştir. Bu bilgi ağının merkezleri İngiltere'de, Londra'da, İtalya'da, Pisa'da bulunmaktadır. Sistemin Fransa üzerinden New York, Federal Almanya üzerinden Washington bağlantıları da gerçekleştirilmiştir. Avrupa'da 17 devlet EARN'e dahildir. İsrail 18, Türkiye ise 19'ncü üyedir. Türkiye'deki merkez Ege Üniversitesi olup bu sisteme İstanbul, İstanbul Teknik, Anadolu, Karadeniz Teknik ve Yıldız Üniversiteleri ve TÜBİTAK dahildir. Sistem başarı ile çalışmaya başladığı zaman araştırmacılarımızın dış kaynaklı bilgi ihtiyacı belli ölçüde karşılanmış olacaktır.

Özel kütüphanelerimiz Ankara ve İstanbul başta olmak üzere sayıca bir hayli fazladır. Bunların en önemlilerini devlet daireleri, bankalar, ticaret odaları, kooperatifler ve şirketler kütüphaneleri meydana getirmektedir. Bu kütüphanelerden çoğunun kaynakları zengindir ve ticaret, tarım, sanayi ve ekonomi hayatımıza önemli katkılarda bulunmaktadır. Bunlardan bazıları en yeni bilgi teknolojisini kullanma hususunda başarılı olma yolundadır. Meselâ: Tarım-Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın "Milli Tarım Enformasyon Sistemi". (3)

Doç. M. Akbulut
3

Yukarıda sözünü ettiğimiz LOCKHEED'in DIALOG veri bankasına, TÜBİTAK'ın TÜRDOK birimi de bağlantı sağlamış bulunmaktadır.

Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı okul kütüphaneleri bilgi kaynakları ve verdikleri hizmet bakımından son derece fakir ve yetersiz bulunmaktadır. Bakanlığın bu duruma acilen çare bulması gerekmektedir. Geleceğin teminatı olan çocuklarımız ve gençlerimizin okul kadar kütüphane ihtiyacını da karşılamalıyız.

Atatürk bilgiye, kütüphaneye ve kültüre büyük önem vermiştir. Daha 1 Mart 1923'de, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açış konuşmasında "Ameli ve şâmil bir maarif için, hududu vatanın merakez-i mühimmesinde asri kütüphaneler, nebatat ve hayvanat bahçeleri, konservatuvarlar, darülmualimler, müzeler ve sanayi-i nefise meşherleri tesisi lâzım olduğu gibi, bilhassa şimdiki teşkilât-ı mülkiye'ye nisbetle kaza merkezlerine kadar, memleketin matbaalarla teçhizi icap etmektedir." demiştir.

Arşivlerimiz:

Arşivlerimizde bulunan 100-150 milyon civarındaki belgeler Türk tarih ve kültürünün -sosyal ve insani ilişkiler dahil- temel kaynaklarıdır. Arşivlerimiz aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığının ve devamlılığının da teminatıdır. Uzun yıllar ihmâl ve tahribata uğrayan millî belge hazinelerimizin meseleleri üst düzeyde ele alınmış, gerekli reformların yapılması için çalışmalar başlatılmış ve 10.10.1984 tarih ve 3056 sayılı kanun hükmündeki kararname ile Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. (4) Arşiv belgelerimizin tamamı okunduktan ve tasnif edildikten sonra -ki bu çalışmalar 2000 yılına kadar sürebilir- millî bilgi hazinemiz çok zenginleşecek ve bu zenginlikten birçok devlet de faydalanacaktır.

ENFORMASYON VE DİĞER DEVLETLER

Çağımızın bir enformasyon çağı olduğunu belirtmiştik. Gelişmiş ülkeler bu alanda büyük bir yarış içindedirler. Meselâ, Amerika Birleşik Devletleri'nde çalışanlar zamanlarının % 60'ını enformasyon teknolojisi ve hizmetlerine harcamaktadır. Buna karşılık bu süre oranı imâlât sanayii için % 13'dür. (5)

Amerika Birleşik Devletleri'nde Federal Hükümet yurt çapında kütüphane ve enformasyon hizmetlerini incelemek ve plânlamak üzere 1969 yılında bir Kütüphane ve Enformasyon Hizmetleri Millî Komisyonu'nu teşkil etmiştir. Bu komisyon çok yönlü çalışmalar yaparak bütün kütüphane, dokümantasyon ve enformasyon merkezlerini, gelişen teknolojiyi ve hizmet verilecek kesimleri belirleyerek bir kaç rapor yayınlamıştır. Nihayet, 1979 yılında Başkanın önderliğinde Beyaz Saray'da toplanarak önemli kararlar almıştır ve bu kararlar çerçevesinde uygulamalar başlatılmıştır. Ancak uygulamalar uzmanlarca yeterli görülmemektedir. (6)

İngiltere'de yapılan çalışmalar çok daha müspet olmuştur. 1981 yılında, enformasyon ihtilâlinin bütün yönleriyle ele alınması için bir Endüstri ve Enformasyon Teknolojisi Devlet Bakanlığı kurulmuştur. Bu bakanlığın çalışma alanına giren konular şunlardır: Bilgisayarlar, robotlar, mikroelektronik, araştırma-geliştirme, İngiliz Telecom kuruluşu ve politikası, PTT, Kâğıt, kimyasal maddeler, basım ve yayıncılık, sinema endüstrisidir. İngiliz Hükümeti, ayrıca, 1982 yılını Enformasyon Teknolojisi Yılı ilân ederek bir program hazırlamıştır. Bunun için harcanacak para miktarı 350 milyon sterlindir, yani 360 milyar TL. Başbakan Thatcher enformasyonun her alanında dünyada liderlik istemiştir. (7)

Doç. M. Akbulut

4

Enformasyon konusunda Japonya bütün ülkeler arasında rakipsizdir. Japon Hükümeti 1957 yılında kurduğu Japonya Bilim ve Teknoloji Enformasyon Merkezi vasıtasıyla dünyada olduğu kadar ABD'de yayınlanan her türlü ilmi ve teknik yayını sağlayabilmektedir. Buna karşılık ABD Japon yayınlarının ancak % 10'una ulaşabilmektedir. Buna ilâveten çeşitli Japon devlet kuruluşları gelecekte nasıl hareket edileceğini gösteren, kütüphane ve enformasyon hizmetleri, bilgisayar kullanımı, enformasyon ağları ve haberleşme konularında beyaz kitaplar hazırlamıştır. Bütün bu kitaplar aslında Japon toplumunu enformasyonla donatacak plânlardan başka birşey değildir. (8)

ENFORMASYON TEKNOLOJİSİ

Bilgisayarın bulunması ve 1960'lardan sonra da yaygın hale gelmesiyle bilgi sağlama, depolama, işleme ve hizmete sunma büyük hacimlere ulaşmıştır.

Enformasyon hizmetlerinin verilmesinde mikroform teknolojisinin de önemi büyüktür. Bu teknolojinin ürünleri mikrofilmler, mikrofişler, mikroprintler ve ultrafişlerdir. Bunlar kütüphanelerde ve özellikle de arşivlerde kitap ve belgelerin korunmasında kullanıldıkları gibi faydalanma bakımından onların yerine de geçmektedirler.

Günümüzde bilgisayar ve haberleşme teknolojisinin gelişmesi gelişmiş ülkelerde özellikle de Avrupa, Amerika, Kanada ve Japonya'da bilgi bankalarının kurulmasını kolaylaştırmış ve yaygın hale getirmiştir. Bunlardan bazıları literatür taramasında faydalı olmakta (DIALOG örneğinde görüldüğü gibi), bazıları da çeşitli konularda bilgi edinmede kullanılmaktadır. (EARN örneği) Bunlardan ikinciyeye güzel bir örnek İngiltere'de popüler hale gelmiştir. İngiliz TELETEX enformasyon sisteminin bir parçası olan PRESTEL veya VIEWDATA İngiliz Posta İdaresi'nin halka hizmet veren bir bilgi bankasıdır. 1979 yılında hizmete girmiş olup İngiltere'deki telefonların % 62'si ile PRESTEL'e ulaşabilmektedir. Sistem şöyle çalışmaktadır: Ya bir terminal alacaksınız, ya da televizyonunuz varsa özel bir adaptör bağlatacaksınız. Ayrıca, İngiliz Telecom kuruluşu televizyonunuza özel bir telefon hattı bağlayacak. Böylece posta İdaresi'nin merkezi bilgisayarına otomatik olarak ulaşma imkânı doğmaktadır. Bu da TV ekranlarından daha verimli bir şekilde faydalanarak çok çeşitli konularda bilgi edinmeyi sağlamaktadır. Sistem bilgisayarında 1000 kadar kuruluşun verdiği bilgiler mevcuttur. Bu buluşun fertlerin ve toplumun eğitiminde ve bilgi sağlamasında yeni bir çığır açtığı ortadadır. (9)

Bilgi bankaları tıp, kimya, mühendislik, sosyal bilimler, hukuk konularında ve sayı olarak gelişmiş ülkelerde birkaç yüzün üzerindedir.

Bilgi bankalarının yanı sıra bilgi ağları da vardır ve bunlar kütüphanelerden meydana gelmektedir. Merkez kuruluşları genellikle milli kütüphaneler ve kâr gayesi gütmeyen firmalardır. Birinciye örnekler: Avustralya Bibliyografya Ağı (ABN), İsveç Kütüphane ve Enformasyon Sistemi (LIBRIS), İngiliz Millî Kütüphanesi Bilgisayarlı Enformasyon Hizmeti (BLAISE). Amerika Birleşik Devletleri'nin Ohio eyaletinde bulunan Online Bilgisayar Kütüphane Merkezi (OCLC)'de diğer türe örnektir. (10) OCLC dünyanın ilk ve en büyük bibliyografya merkez ağıdır. Dünyada 6000 kadar kütüphane, Amerika, Avrupa ve Orta-Doğu'da (Suudi Arabistan) bu ağa telefon hattı veya uydu aracılığı ile bağlanmıştır. Merkezdeki bilgisayarda 14 milyon kitabın bibliyografik künyesi bulunmakta ve bu sayı her geçen gün hızla artmaktadır.

Enformasyon teknolojisinde son yıllarda yeni buluşlarda dikkate değer çeşitlenme ve artış olmaktadır. Özellikle çok sayıda bilgiyi depolayıp hizmete sunacak araçlar enformasyon uzmanları ve kütüphaneciler tarafından ilgi ile

Doc. M. Akbulut
5

takibedilmektedir. Hatta bazı kütüphaneler (meselâ: Amerikan Kongre Kütüphanesi) bu araçlarla deneyler bile yapmaktadır. Bunlardan önemlileri şunlardır:

1. Videodisk: Adından da anlaşılacağı gibi bir uzunçalar plâk büyüklüğünde olup üzerine ses ve görüntüler sayısal olarak kaydedilebilmektedir. Bunun bir yüzüne 54.000 görüntü veya sayfa kaydedilebilmekte ve gösterilmesi için de lazer tekniğinden yararlanılmaktadır. Bir kitabın ortalama 200 sayfadan meydana geldiğini düşünürsek, bir diske 270 kitap içindeki bilgiler kaydedilebilecek demektir. (11)

2. CD-ROM: Çapı 12 cm. olan bir digital disk. Üzerine 100.000 sayfalık bilgi kaydedilebilmektedir. (12)

3. (DRAW) Digital Optical Disk: 30 cm. çapında lazerle yazılan ve okunan bir disk. Üzerine 30 ciltlik Britannica Ansiklopedisi'nin 3 kopyası kaydedilebilmektedir. (3)

Sadece bilgi depolama değil, kitaplardaki bilgilerin uzak mesafelere transferi alanında başarılı çalışmalar yapılmaktadır. Cam elyaftan imâl edilen kablolarla bilgi transferi çok hızlı olabilmektedir. Amerika'da yapılan bir deneyde herbiri 400 sayfadan meydana gelen 190 kitaptaki bilgiler 130 km. uzağa bir saniye gibi kısa bir sürede gönderilebilmiştir. (14)

Bütün bu teknik gelişmelere rağmen devletlerarası bilgi alışverişi pek de kolay olmamaktadır. Özellikle Fransa, Federal Almanya ve Brezilya yurt dışına çıkacak bilgiyi sıkı bir kontrole tabi tutmaktadırlar. Fransa bu konuda çalışan bir de komisyon kurmuştur. (15)

2000 YILINA DOĞRU TÜRKİYE VE ENFORMASYON HİZMETLERİ

Dünya bilgi çağında yaşarken acaba biz bu işin neresindeyiz? Şurası muhakkak ki biraz gerilerdeyiz. Dünya ilim literatürüne katkı yönünden daha halâ 41. sıranın üstündeyiz.

Ekim 1983'de T.C. Devlet Bakanlığı tarafından yayınlanan Türk Bilim Politikası, 1983-2003 adlı kitapta enformasyon konusu da incelemeye tabi tutulmuş ve meseleler 327'nci maddede şöyle dile getirilmiştir:

- Bilimsel ve Teknik enformasyon dahil enformasyonun her türünün önem ve yararı konusunda ülkemizde bilinç eksikliği vardır.
- Konunun önem ve önceliği, boyutları göz önüne alındığında devlet, hükümet desteğinin kaçınılmaz olduğu görülür. Oysa, ülkemizde konu bu düzeyde ele alınmamış ve etkinlik kazanmamıştır.
- Konuya ilişkin tüm alt ve üst yapı sorunlarını çözebilecek, koordinasyonu sağlayacak bir yapı mevcut değildir.
- Ulusal sistemin planlanıp geliştirilmesi, ülkede mevcut kaynak, kurum ve imkanların bir sistem yaklaşımı içinde bütünleşip birleştirilmeleri için düzenlemeler gereklidir.
- Ulusal enformasyon sistemi içinde bilgi/belgelerin ekonomik ve kolay bir biçimde akışını sağlayacak bilgi ağının oluşturulması gerekmektedir.
- Bundan sonra dünyada mevcut bilgi/belgelere erişmek için uluslararası sistemlerle bağlantı gerekmektedir.
- Enformasyon konusunda eğitim Türkiye'de çok yetersiz düzeydedir.

Yukarıda sayılan bu meseleler bugün de mevcuttur ve çok yakın zamanda çözüme kavuşturulamazlarsa yeni teknolojik, kültürel ve sosyal gelişmelerle daha da içinden çıkılmaz hale gelebilirler.

Türkiye'nin enformasyon kaynakları potansiyeli tabii kaynakları kadar zengindir. Araştırma kuruluşlarımız daha önce de gördüğümüz gibi gelişmiş

Doç. M. Akbulut
6

ülkelerin bilgi bankalarıyla bağlantı kurmayı başarmışlardır. Ancak genelde Türkiye çapında bir plânsızlık görülmektedir.

Kanaatimizce ülkemizin bir bilgi bankasından ziyade bir bilgi bankaları sistemine ihtiyacı vardır. Bundan da önemlisi bu mekanizmayı koordine ve kontrol edecek yüksek seviyede bir kuruluşun varlığıdır. Bu kuruluş yurtiçi ve yurtdışı bilgi alışverişini koordine ve kontrol edecek bir güce sahip olmalı, bunun için gerekli mali kaynak, eleman ve teknoloji ile donatılmalıdır. Adı Enformasyon Hizmetleri Koordinasyon ve Kontrol Milli Merkezi olabilir. Başbakanlığa bağlanması arzu edilir. İşbirliği yapacağı kuruluşlar şunlar olmalıdır: TÜBİTAK, Devlet Plânlama Teşkilâtı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Standartlar Enstitüsü, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Tarım-Orman ve Köyişleri Bakanlığı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve YÖK.

Milli Enformasyon Merkezinin iç teşkilâtı da şöyle düzenlenebilir: Araştırma Geliştirme Bölümü, Enformasyon Teknolojisi Bölümü, Yurtiçi ve Yurtdışı Enformasyon Sağlama ve Dağıtım Bölümü, Koordinasyon ve Kontrol Bölümü.

Merkezde büyük bir bilgisayar ünitesi bulunmalı ve yukarıda saydığımız bakanlık ve kuruluşlarla bağlantı sağlanmalıdır. Bütün bunları plânlarken yurt içindeki bilgi kaynaklarımızın durumu gözden geçirilmeli ve sağlıklı ve etkili çalışabilmesi için gerekli tedbirler de öncelikle alınmalıdır. Yapılacak işler şu şekilde sınıflandırılabilir.

1. Bilgi kaynaklarının genel bir envanterinin çıkarılması,
2. Enformasyon hizmetlerinde ve arşivlerde çalışacak elemanların yetiştirilmesi (Kütüphanecilik bölümlerinde Enformasyon ve Arşiv Anabilim Dallarının açılması.)
3. Dış memleketlerde olduğu gibi Türkiye'de de bilgi bankalarında kullanılacak veritabanları (Database) sisteminin geliştirilmesi,
4. PTT'nin haberleşme hatlarını süratle modernleştirip yurtiçi ve yurtdışı bağlantıların yaygın hale gelmesini sağlaması,
5. Milli Kütüphanemizin yeni teknoloji ile donatılarak yurtiçi kütüphane ağlarının merkezi haline getirilmesi ve yurtdışı bibliyografik merkezlerle bağlantı sağlaması (özellikle ABD'deki Online Computer Library Center (OCLC) ile),
6. TV ekranlarının halkın eğitim ve bilgi sağlanması için İngiltere'deki PRESTEL örneğinde olduğu gibi değerlendirilmesi,
7. Mümkünse belli başlı yurtdışı temsilciliklerinde kütüphanecilik ve enformasyon bilimleri eğitimi görmüş elemanların görevlendirilmesi,
8. Devlet dairelerinde, kütüphanelerde ve özel teşebbüs bilgi merkezlerinde enformasyon hizmetlerinde ne tür teknolojinin kullanılması gerektiğinin belirlenmesi,
9. Üniversitelerimizde yapılan tezlerin (Yüksek Lisans, Doktor ve Doçentlik) bir merkezde toplanarak mikrofilm veya mikrofiş halinde hazırlanması ve hizmete sunulmasının sağlanması,
10. Mahalli kültürümüzün kaynaklarının değerlendirilmesi, korunması ve hizmete sunulması (Resim, fotoğraf, broşür, kaset, plâk, film, dia gibi kaynaklar),
11. Çok zengin olan güzel sanatlar ürünlerimizin (resim, sinema, müzik, folklor ve müzelerimizdeki sanat eserlerimiz) bir arşivinin kurulması.
21. Asra yaklaşırken bir kere daha hatırlamalıyız ki, Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültür ve ilimdir.

Doc. M. Akbulut
7

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E1267

KAYNAKLAR

- 1 — İsmet Parmaksızoğlu "Türk Kütüphaneciliğinde Gelişmeler" Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, 23,2 (1974) 88. s.
- 2 — Mustafa Akbulut "Milli Kütüphaneler" Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, 33,1 (1984) 1-10. s.
- 3 — Geoffrey Tansey-Mustafa Akbulut (Çev.) "Milli Tarım Enformasyon Sistemi" Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, 35,2 (1986) 16-27. s.
- 4 — Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu, Mayıs 1985. İstanbul, Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı, 1985.
- 5 — Herbert B. Landau. "The Challenge of the Emerging Information Society: Are we ready?" Libraries and Information Science in the electronic age. Edited by Hendrik Edelman. Philadelphia, ISI Press, 1986. 37. s.
- 6 — Herbert B. Landau. Aynı Makale. 42-43. s.
- 7 — Herbert B. Landau. Aynı Makale. 43-44. s.
- 8 — Herbert B. Landau. Aynı Makale. 44-45. s.
- 9 — Mustafa Akbulut "Bilgi sistemleri ve veri Bankaları" Bilgisayar, sayı 51 (Temmuz 1985) 90. s.
- 10 — Frederick G. Kilgour. "Public Policy and national and international networks" Libraries and Information Science in the Electronic Age. 4-5. s.
- 11 — Mustafa Akbulut. "Teknolojik gelişmelerin bilgi denetim ve Yayımına etkisi" Bilgisayar, sayı: 49 (Mayıs 1985) 37. s.
- 12 — P. McCarthy, "CD-ROM-An alternative information distribution medium" 9 th International On-line Information Meeting, London, 3-5 December 1985.
- 13 — Carol A. Nemeyer, "Library of Congress services to the Nation" Libraries and Information Science in the electronic age. 115. s.
- 14 — William O. Baker, "Modern techniques Linking Knowledge to Action" Libraries and Information... 59. s.
- 15 — Frederick G. Kilgour. Aynı makale, 6-8. s.

21. YÜZYILA GİRERKEN TÜRKİYE'DE BİLİM VE TEKNİK

Doç. Dr. Bülent Aksoy

21. yüzyıla girerken ve önümüzdeki asırda Türkiye'de bilim ve teknolojinin durumu ve gelişimi hakkında benden bu yazıyı talep eden ve bu şekilde bir toplantı düzenleyen Aydınlar Ocağının tertip komitesine teşekkürü bir borç bildiğimi öncelikle belirtmek isterim.

Yazımı üç bölümde sunmak istiyorum. İlk bölümü günümüzde sanayi ve teknik sahalarında fen bilimlerinden neler beslendiğini ve bunun yanında da fen bilimlerinin bugünkü durumunu içine alacaktır. İkinci bölümde ise, zamanımızdaki veya geleceğe dönük bir konunun incelenmesinde geçen olayların bilinmesinin fevkalade yararlı olacağına inandığım için, kısaca bilim ve tekniğin tarihi gelişimi verilecektir. Son bölümde ise bugüne ve yarına dönük kendi fikirlerimi sunmaya çalışacağım.

Her ne kadar konu fen bilimleri ve teknoloji olmakla birlikte, mesleğim icabı fizik ağırlıklı olacağından diğer fen bilimcilerinden özür dilerim.

TÜRKİYE'DE YENİ TEKNOLOJİ ARAYIŞI VE BİLİM:

Kamuoyunun oluşumu ve bir toplumda çeşitli temayüllerin ortaya çıkışı, muhakkak ki iletişim araçlarına girebilen ve bu kanalları kullanabilen o toplumun aydın veya entellektüel kesiminin fikirleri ile tebarüz eder. Eğer toplumda ve bunun belirli kesimlerinde ortaya çıkabilecek temayüllerini araştırıyorsak, iletişim organlarında veya yazılı belgelerdeki fikirleri ortaya koymak ve bunların bir analizini yapmak gerekir. Bu şekildeki bir düşünceden hareket ederek, önce 21. asra girerken toplumumuzda bilim ve tekniğin ve bu konuda ileri sürülen talep ve görüşleri, bazı kaynaklara dayanarak değerlendirmeye çalışacağım.

TÜBİTAK Gebze Araştırma Merkezi (TÜGAM) tarafından 4 Nisan 1986 tarihinde düzenlenen Teknoloji Brifing ve Panelinde Devlet Bakanı M. Tınaz Titiz düşüncelerinin altını çizerek şunu ifade ediyor: "Türkiye'nin ihtiyacı olan ve şu anda Türkiye'de sahip bulunmadığımız teknolojinin üretilmesi, geliştirilmesi" ve uygulamalı araştırmaları tanımlayarak; teknolojik bakımdan bizden üstün ülkelerin bunları bize kolayca devretmediğini ve bu şekildeki araştırmaların üniversitelerde yapılabileceğini veya buralarda mevcutsa alınabileceğini; aksi takdirde kendi bünyeleri içindeki kuruluşlarda yapılması gerektiğini ifade ediyor. Devamla "İşte bu tanım, kısa tanım içinde uygulamalı araştırmaları, esas iştiğal konusu temel bilimler ve temel araştırmaları da bunların ihtiyacı olan girdileri sağlayabilen bir yapı içinde düşünüyoruz. Tabii ki mali kaynaklar geliştikçe, bunlara ayrılacak kaynaklar geliştikçe sadece bilimi geliştirmek, doğayı daha iyi anlamak, insanın kendi kendisini daha iyi anlaması açısından herhangi bir teknolojiyi kısa vadede beklememekle birlikte, sadece bu iki amaca yönelik olarak temel bilimlerin geliştirilmesini, temel bilimlerde araştırma yapılmasını da tabii ki günümüz arzu ediyor. Ama kaynaklar sınırlı, ihtiyaçlar sonsuz olduğuna göre, bu günün dünyası içinde mutlaka ve öncelikle ihtiyacımız olan teknolojinin geliştirilmesi ve bunun için de mevcut olan bilim sonuçlarından yararlanılması ve ancak

104 B. Akoy
2

çok mecbur kaldığı takdirde burada, TÜBİTAK içinde bunların yapılması gerektiğini düşünmekteyiz."

Aynı toplantıda Prof. Dr. Kemal Kafalı, endüstri ile Türkiye'deki bilimsel araştırmalar arasında ilişkilerin kurulamadığını ve bunların bazı nedenlerinin olduğundan bahsederek; Türkiye'nin bütün dünya projelerine girme hevesinde olduğunu ve bu hususta TÜBİTAK'a büyük görevler düştüğünden bahsediyordu. Konuşmasının bir bölümünde ise "İstanbul Sanayi Odası'nda son bir toplantıda sanayi ve araştırma kurumlarının arasındaki ilişkiler tartışıldığı zaman görüldü ki, sanayi kuruluşlarımızın da daha araştırmak için ne gibi bir yol seçeceği, ne gibi taleplerde bulunacağı da açıklığa kavuşmamıştır. Genellikle bir çok müesseseimiz, bir çok şahıslar araştırmayı 24 saat sonra netice alacak bir olay gibi görürler, bu büyük bir yanlıştır." diyordu.

Bu ifadeler Türkiye'nin bilim ve teknoloji alanında geri kalmışlığı gerçeğinin artık toplumu rahatsız ettiğini ortaya koyarken, bir yandan da, ekonomik kalkınmada teknolojinin gerekliliğini ve bunun da kaynağının fen bilimleri olduğunu vurgulamaktadır. Yeni teknolojileri en kısa zamanda, bunlara sahip ileri ülkelerden ithal etme arzusu ve düşünceleri ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan sanayi ve bilimsel araştırmalar arasında ilişkiler kurulamamıştır ve sanayimiz modern bilimin nimetlerinden kendi imkanları ile doğrudan yararlanamamakta teknoloji taklitçiliği yapmaktadır.

Dünya üzerindeki gelişmiş ülkelerdeki fen bilimlerinin gelişme hızları ile bu konuda geri kalmış ülkelerin durumunu ve akibetlerini ortaya koyan Prof. Dr. Asım Barut'un şu matematiksel ifadesi; (1) "Bilim ve teknolojinin gelişmesini $f(t) = f_0 e^{ct}$ gibi bir fonksiyonla gösterirsek f_0 , $t = 0$ yani bugünkü durumu c de gelişme katsayısını gösterir. Böylece birim zamanda artış oranı df/f olur. Büyük sayıda yetişmiş bilim ve teknik adamı olan ve ileri tesislere sahip toplumların c katsayısı da yüksek olur. Bundan dolayı, olaylar kendi haline bırakılırsa, gelişmiş ülkelerle gelişen ülkeler arasındaki oran azalacağına, bilakis fark hızla ve üstel olarak artar." Bu matematik ifadenin doğruluğu tartışılabilirse de, meselemin ciddiyetini göstermesi bakımından çok gerçekçi bir yaklaşımdır.

Türkiye'deki bilim ve teknoloji ile sanayi ilişkilerini araştırma ve geliştirmek maksadı ile T. Fizik Derneği'nin 21-22 Ekim 1987 tarihinde düzenlediği, sanayide fiziğin yeri toplantısında ileri sürülen bazı fikir ve önerileri de burada ele almak istiyorum. (3)

Bu toplantıda F. Müh. O. adına açış konuşmasını yapan Mazhar Boyla konuşmasının bir bölümünde şunları söylemektedir: "Her şeyden önce fizik mühendisleri ve fizikçiler, kendi meslekleri ile ilgili mühendislik alanlarına sahip çıkmalıdır. Örneğin: Güneş enerjisi, Atmosfer Fiziği, Katıhal Fiziği, Ultrasonik, X ve Gamma ışınları ile tahribatsız kalite kontrolü ve nükleer teknoloji (Güç reaktörleri, nükleer yakıt, radyoizotop üretim ve uygulaması ve nükleer elektronik) gibi alanlara fizikçiler sahip çıkmadıkları için, yan dallarda yaptıkları mücadeleler de eriyip kaybolmaktadır. Her şeyden önce Türkiye'de fizikçiler ve fizik mühendisleri bütün güçlerini ortaya koymalıdır. Bunu başardıkları takdirde Amerika'da ve Avrupa'da olduğu gibi fizikçi daima bir beyin olarak kalacak, Türkiye'de hakiki yerini ancak o zaman kazancaktır". Bu sözler fizikçinin sanayi kesiminde yer almak özlemlerine ve bu yönde yaptıkları mücadelelere örnek teşkil etmektedir.

Bu toplantıda görüşlerini ve yer aldıkları kurumlardaki faaliyetlerini ortaya koyan diğer konuşmacılar, genel olarak teknik araç ve gereçlerin kullanılması ve bunların kalibrasyonunda çok başarılı olduklarını, bazıları ise çalıştıkları müesseselerde ikinci sınıf bir eleman olarak görüldüklerini ve faaliyetlerini istedikleri

Doc. B. Aksoy
3

TDVİSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.1267

gibi sürdürememekten bahsetmişlerdir.

Buraya kadar fen bilimleri ile teknoloji arasındaki ilişkilerin yurdumuzdaki görünümünü ve bu ilişkilerden beklentileri bir iki örnekle vermeye çalıştım. Son yıllarda Türkiye'de tabii bilimlere dolaylı da olsa bir gereksinme duyulduğu ve bazı çevrelerin bu bilimi ve yapanlarını teknolojik sahaya kaydırma ve kısa vadede bir kalkınma beklentileri ortaya çıktığı görülmektedir. En yetkili idareci ve bazı bilim adamlarımızın görüşleri bunu ortaya koymaktadır.

Burada fen bilimi ve teknoloji ilişkileri ve beklentilerimize ait örnekleri birtirmeden önce, Türkiye'nin kalkınması ve çağdaşlaşması arzusunu taşıyan samimi ve bilimsel bir yayından da örnek vermek istiyorum. Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın Garbhlâşmanın Neresindeyiz (4) kitabındaki ilim ve teknik bölümü başlığından bir pasajı nakletmek istiyorum: "Şimdi biraz da ilimle teknik arasındaki münasebeti aydınlatmak ve bizde hâlâ hüküm sürmekte devam eden bazı yanlış telakkileri bertaraf etmek maksadıyla bu sahada büyük bir otorite olan Lewis Mumford'un (Teknik ve Medeniyet) adlı eserinden bazı parçaları iktibas etmek niyetindeyim: 'Bir çok münevverler -Makina çağı- diye vasıflandırırken içlerinden pek cüzi bir kısmı muasır teknik ve onun menşei hakkında sarîh bir fikre sahip bulunmaktadırlar. Umuma mahsus tarih kitapları Watt'a izafe edilen buhar makinesinin keşif tarihini, modern endüstride vukua gelen büyük inkılâbın başlangıcı olarak kabul ederler. Aynı suretle klasik iktisat kitapları da otomatik makinelerin dokuma sanayiine tatbikini bir dönüm noktası olmak üzere alırlar. Halbuki hakikatte "Endüstri İnkılâbı"na refakat eden büyük dramatik tehayyülün meydana gelebilmesi ancak makinanın Avrupa'da en aşağı yedi asır süren devamlı bir tekamülün neticesinde mümkün olabilmiştir. İnsanlar, mürekkep makineleri mükemmelleştirmeden önce, makinadan anlar bir hâle gelmişlerdi. Şunu da unutmamak lazımdır ki, son bir buçuk asır zarfında ortaya çıkan büyük maddî icat ve ihtiyaçların arkasında yalnız devamlı bir teknik inkişaf bulunmuyor, aynı zamanda insanların zihinlerinde husule gelen bir değişiklik de gizli duruyordu; yani ilmin inkişafı sayesinde meydana gelen ilim zihniyeti.' 1958'lerde Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın Amerikalı fikir adamı Mumford'dan aktarma da olsa, Türk toplumuna önermeye çalıştığı bu fikirlerin yazımızın da ana fikrini oluşturacağı burada söylemeden geçemeyeceğim.

İkinci ana nokta ise sırf bilim açısından Türkiye'deki bilimsel çalışma ve araştırmaların yetersizliğinden rahatsız olan ve bu ortam içinde bulunan fen bilimcilerinin bilimsel düzeylerini çağdaşlaştırmak ve yaygınlaştırmak arzularıdır. Bu konularda öne sürülen birkaç örneği yine kendi yazılarından aktaralım.

Prof. Dr. Asım Orhan Barut'un bir makalesinde şu satırlar yer almaktadır: (5) "Doğa olaylarının muntazam tekrarlanmasında, gün, gece ve mevsimlerin değişmesinde, rüzgarların ve bulutların gelişmesinde, yıldızların hareketlerinde, yerin ve göğün yaradılışında, insana olayların altındaki birliğe ve büyüklüğe kafi derecede işaret verildi. İnsan doğayı dikkatle takip etsin ve bakmak ve düşünmekle onun zenginliği ve çeşitliliği altında yaradılışın büyüklüğünü ve birliğini anlasın!

Bu satırlar, bu sene 150'nci ölüm yıldönümü bütün dünyada kutlanan Alman şair, yazar ve bilim adamı Goethe'ye bütün hayatınca derin bir tesir yaptı. "Her halde o zamanın bir bilim adamı tarafından yazılmıştır" diyeceksiniz. Bu satırlar Kuran'dandır."

Dr. Ali Uzun bir araştırmasında yurt içi ve yurt dışı bilimsel yayınların yıllara ve kurumlara göre dağılımını çıkararak, istatistik bir yöntemle bilimsel çalışmaların kurum bütçesinin temel araştırmalara ayırdığı yüzde miktarına göre ve diğer faktörlere göre verimliliklerini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak da, (6) "Türk Bilim sisteminin gücü ve seviyesini belirlemede, büyük ölçüde kuruluşla-

Doc B. Aksoy
B

rın örgütsel karakteristiklerinin sorumlu olduğu, belirli bir düzeyin üstüne çıkmadıkça parasal harcamaların ve yerel araştırma ikliminin değişmemesi halinde de doktoranın yurt dışında alınmış olmasının kısa ve orta vadede Türkiye'de araştırma performansına etki etmeyeceği söylenebilir. Yaşanılmakta olan kurumsal işlev ve yapı bozukluğunun iyileştirilmesi, bilim politikası perspektiflerine yönelik daha gerçekçi ve ayrıntılı araştırmalarla mümkün olabilecektir." demektedir.

Bilimsel çalışmaların kemiyet ve keyfiyet yönünden çağın gerisinde kalma nedenlerini ve bu yapının düzeltilerek bilimsel açıdan nasıl çağdaşlaşılacağı arayışını gösteren bu örnek, aslında fen bilimcilerimizin her gün tartıştıkları bir konudur. Yine aynı konuda Peter Hawkins'in bir anketine de değinmek istiyorum. Bu zat anket öncesinde bana gelmiş ve bu konuda uzunca bir sohbetimiz olmuştur. Bu sohbet esnasında, Türkiye'de bilimin geri kalma nedenlerini kendisinin çok iyi teşhis etmiş olduğunu ve bu anketinde sıraladığı deneysel araştırmaları engelleyen nedenlerin fen bilimcilerini nasıl etkilediklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu nedenler sırasıyla şöyledir: 1) Araç gereç sağlanmasında güçlük çekilmesi. 2) Türkiye'de bilim adamları arasındaki işbirliği azdır. 3) Yetişmiş laboratuvar teknisyenleri ihtiyacın altındadır. 4) İlgili üniversite bölümlerinde yeterince iç araştırma programlaması yoktur. 5) Eğitim sistemimiz yaratıcılığa özenmiyor. 6) Günümüzün araştırma literatürü kolayca elde edilmiyor. 7) Araştırma yapmaya yönelten itici güç zayıftır. 8) Öğretim ve yönetimle ilgili görevler araştırmaya az vakit bırakıyor. 9) Eleştiri yapmaya hazır bir ortam yoktur. 10) Araştırma sırasında karşılaşılan güçlükleri yenmek için gerekli inisiyatif gösterilmiyor. 11) Deneysel araçları kullanmakta bir çekingenlik var. 12) Başka nedenler.

Muhakkak ki, bu maddelere istatistiki ağırlığı olan bazı maddeler daha ilave edilebilir. Ancak bu bölümde bilim ve teknik alanında ortaya sürülmeye çalışılan fikir ve görüşleri tarafsız olarak incelemeye ve daha sonra kendi düşüncelerimizi ortaya koymaya çalışacağım.

Yukarıdaki görüş ve bilgilerin ışığında sonuç olarak bir elçilik görevi ile İstanbul'a gelen Uluğ Beyin öğrencisi Ali Kuşçu'nun Fatih ile karşılaşması ve aralarındaki bir sohbetten sonra Fatih'in takdir ve hayranlıklarını kazanarak İstanbul'a davet edildiği ve burada fen biliminin en hareketli ve en yüksek dönemlerinin yaşandığı devirlerin çok gerilerde kaldığı görülmektedir. Bu geri kalmışlığın sancılarının görülmeye başlandığı, bilim ve teknoloji alanında artık bazı ihtiyaçların duyulmaya başladığı ortaya çıkmaktadır. Ancak ortaya atılan görüş ve düşüncelerdeki bazı yanlışlıklar ve son zamanlardaki uygulamalar, fen bilimine kendini vermiş, bu sahada her türlü engel ve imkansızlıklara karşı uğraşlarını sürdürenleri rahatsız etmektedir.

Bundan sonraki bölümde, günümüzdeki modern bilimin doğuşunu kısaca özetlemek cesaretini göstereceğim. Aslında bu konu böyle bir yazının bir bölümüne sığdıracak bir konu değildir. Ancak yarını görebilmek için dünü öğrenmenin hiç olmazsa unutmamanın gerektiği inancıyla bu konuya biraz değinmek istiyorum. Bu bölümü kapatmadan önce Lewis Mumford'un görüşü paralelinde 20. asrın biliminin büyük mimarlarından Louis de Broglie'nin 1932'de Pasteur lisesinin açılışındaki konuşmasında bir bölümü vermeden geçemeyeceğim. (7) "Tabiki bilimde ilerlemeler, bilimle tekniğin ortak gayretlerinin sonucudur. Bilim hiçbir vakit, makinalar inşa etmeyi ya da hemen bir pratik uygulama yeri bulan sonuçlar elde etmeyi kendisine esas gaye edinmemiştir, o daima dahakyükseğe bakmış ve insan zekasının en necip eğilimlerinden birini tatmin için, daima menfaatsiz bilgiyi aramış, sadece bilginin kendisi için çalışmıştır. Fakat, tabiat

Dem. B. Aksay
5

kanunlarına yavaş yavaş keşfetmekle maddesel alem üzerine etki kudretimizin artmasına ve o derece yardım etmiştir ki, makineciliğin pek çok şekilleri varlıklarını bilginlerin menfaatsiz araştırmalarına borçludur."

TÜRKİYE'DE BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜZERİNE BAZI YORUMLAR

Yazımın son kısmında 21. asra girerken ve gelecek asır üzerinde genel bir yorum ve bu konudaki düşüncelerimizi sunmadan önce günümüzdeki bilim ve teknolojimizle ilgili bazı görüş ve düşüncelerimizi burada ortaya koymaya çalışacağız.

İkinci kısımda fen bilimlerinin doğuşu, gelişimi ve bu güne gelişini gösterme çabasındaki maksadımız ve vurgulamaya çalıştığımız gerçekler; bilim ve teknoloji asırlar süren bir çabanın eseri olarak, önceleri damla damla biriken ve daha sonra çıkış gibi büyüyen belki de Prof. Dr. A. Barut'un dediği gibi eksponansiyel bir şekilde büyüyen bir bilgi birikimleri abidesidir. Bu eser karşısında ve ortaya koyduğu tabiatın sırları önünde insan tevazuu ve saygıyla onun karşısında ezilmektedir. Bu konu içindeki Türk bilim adamları da aynı duygu ve düşünceleri paylaşmakla birlikte bu bilgi hazinesinin önce tümüne sahip olup sonra buna katkıda bulunmak çabası gibi büyük bir yükün ve sorumluluğun altındadırlar.

Birinci bölümde ilim ve teknoloji konusunda göstermeye çalıştığımız fikirlerin bir kısmı ile öyle zannediyorum ki bilim adamlarımızın birçoğu mutabık değillerdir. Hakikaten bilim açısından teknoloji diyebileceğimiz bir olgunun doğuşu, herhalde vermeye çalıştığım bilgilerin ışığı altında bazen asırlık zaman dilimlerine ihtiyaç göstermektedir. Heyecanla öne sürülen bazı fikirlere göre, işte önümüzdeki sonsuz bir bilgi hazinesi, hemen alalım teknolojimizi geliştirelim. Bu beş on fizikçiyi bir odaya kapayıp haydi bize bir televizyon yapın demeye benzer. Bu mümkün olsaydı zaten lafı güzafa meydan vermeden çoktan gerçekleştirdi. Bunun sıkıntısı içinde olan gerçek bilim adamları, Türkiye'nin politik ortamında veya kamuoyu önünde fikirlerini yaygın bir şekilde ortaya koyamıyorlar. Bunun nedeni asla baskı ve buna benzer eteklenmeler değildir. Bunun nedeni, gerçek bilim adamı akılcı bir birikim içinde ve tabiatın ihtiyamı karşısında sanki dilini yutmuş gibidir. Hakikaten buna erişmenin tadını almış ve kendini buna vererek matematik zihniyetten uzak vesvese ile uğraşmak istememektedir. Şunu da belirtmek isterim ki, Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal problemleri bilim adamlarımızın kafasını etkilemiyor değildir. Bu ise bilimi düşünce ve tekamüle engel olucu ve beyin tasarrufuna aykırı olmaktadır.

Şimdi önemli problemi burada ele almaya çalışacağım. İnsanoğlunun yaşı sonsuz değildir. Bu gerçeğe rağmen, her tarafta insanın bilgi edinme ve düşünme kabiliyetinin aynı olması zorunluluğuna karşılık gelişmiş ülkelerde iyi bilim yapılır, ülkemizde yapılmaz. Türkiye'deki bir insanımızı gelişmiş bir ülkeye götürürsek kendi arzu ve kabiliyeti varsa büyük bir bilim adamı olabilmektedir. Bunun tersi olarak aynı vasıflara sahip bir insanı alıp buraya getirelim, aynı düzeyde bir bilim adamı olamayacağı kesindir. Burada Hawkins'in gözlemlerinin bazılarının doğru olduğunu belirtmek isterim. Ancak en önemli mesele öğrencilik yıllarında da sıkıntısını çektiğimiz kendi dilimizde yazılmış literatür ve kitap noksanlığıdır. En kestirmeden verilen cevap lisan öneme verilmeli ve en ekonomik ve kısa yoldan çözüme ulaşılmalı. Bunun sonucu Türkiye nüfusunun tamamı gelişmiş ülkelerin birinin lisanını öğretmene gider. Çünkü bilim yaptırmak için lisan öğrettiğimiz öğrencilerin hangisi acaba bilimi sevecek ve o kabiliyette olacaktır. Bunun ihtimaliyeti o insan için ikinci mertebeden sonsuz küçük bir te-

Doç. B. Aksoy
6

rim olarak hesaba katılamayacak kadar küçüktür. 450 milyonluk bir Amerikan nüfusu içinden ancak gerçek bir iki bilim adamı çıktığını gözönüne alırsak bu ihtimaliyetin zayıflığına inanabiliriz. Örnek olarak söyleyebilirim ki, Türkiye'de üniversite çağından önce büyük bir bilim adamı olan Heisenberg'in hocası Max Born'un optik kitabı görüp anlamaya çalıştı veya De Broglie'nin Madde ve Işık kitabını (Prof. Dr. Nusret Kürkçüoğlu Türkçeye çevirmeseydi) lise çağında kim bu kitabı okuma şansına erebilirdi. Bu misaller o kadar çoğaltılabilir ki, insana bilim yapma heyecanı ve zevkini veren ve gerçek bilimi yansıtan kitapların Türkçemizde sayılarının çok az olduğu ve bulunmadığı gerçeği ortaya çıkar. Bu gerçekler karşısında gençlerimizden ne bekleyebiliriz.

Herşeye rağmen Türkiye'mizde bilimin gelişmesi ve çağdaşlaşması yolunda büyük adımlar atılmıştır. Biraz da bu noktaya değinerek yurdumuzdaki fen bilimlerinin bugüne nasıl geldiğini ve daha sonra da ileri dönük görüşlerimi açıklamaya çalışayım. 1933'de Atatürk tarafından gerçekleştirilen üniversite devriminden sonra başta İstanbul Üniversitesi bilimin yapıldığı yegane yerler olarak gelişme sürecine girmişlerdir. Bu dönemde dışardan yetişmiş yabancı elemanlar getirilmiş ve dış ülkelere yetiştirilmek üzere gönderilen kendi elemanlarımız da oralarda yetişerek bu ortamda yerlerini almışlardır. Bütün imkansızlıklara rağmen bütün engeller kırılarak iyi bir bilim ortamı yaratılmıştır. Diğer taraftan yeni kurulmakta olan H.Ü., O.D.T.Ü gibi üniversitelerde ise İ.Ü. farklı olarak yabancı kökenli elemanlar yerine yine dışarıda doktora yapmış genç elemanlarla bilimsel faaliyetlere girişmişlerdir. Ankara Üniversitesi ve Ege Üniversitesi ise daha çok İstanbul Üniversitesi'nden aktarılan ve bu üniversitenin yardımı ile gelişme sürecine girmişlerdir.

İ.Ü. Fen Fakültesi'nin bilimsel faaliyetleri üniversite reformu sırasında hızlı bir gelişme göstererek hakikaten çağdaş bir düzeye oturtulabilmiştir. İlk dönemlerde çeviri ve telif olarak Türkçeye kazandırılan fen kitapları hem Türkçe bilimsel terminoloji hem de yüksek bir düzeyde bilimi ortaya koymaktadırlar. Ancak dışarıda yetişmiş yabancı literatürü rahatlıkla takip eden ve bukların üstün seviye ve değerleri karşısında kendilerini küçük görerek veya cesaretsizlikleri yüzünden telif eser vermeye çekinmişlerdir. Bunların yanında Prof. Dr. Kerim Erim, Prof. Dr. Ali Rıza Berkem, Prof. Dr. Nazım Terzioğlu, Prof. Dr. Fair Yeñiçay, Prof. Dr. Nusret Gökdoğan ve Prof. Dr. Sadrettin Tunakan gibi üstün bilimsel seviyede ve kapsamlı eserleri ile Türk bilim hayatına büyük katkıları olmuştur. İşte bu ve bunlar gibi değerli hocalarımızın sayesinde yetişen elemanlar Türk bilim hayatının sahnesinde yerlerini almışlardır. Artık bebek yürümesini öğrenmiş ve ilk adımını atmıştır. İşte bu kritik dönemde anarşinin ortam olarak üniversiteyi seçmesi, üniversite tahsiline karşı hızla yükselen talepler ve öğrencilerin iyi ekonomik koşullar sağlayan diğer meslek dallarına yönelmeleri, fen bilimlerinin isteksiz ve sırf diploma almak arzusu içinde olan öğrencilerle karşı karşıya kalmaları gibi nedenlerden sonra YÖK tarafından indirilen darbeler sadece eski üniversitelere değil, gelişme sürecine girmiş diğer üniversitelere de darbe indirmiştir.

- (1) TÜBİTAK Bülteni, Cild: 3, Sayı: 1/1986
- (2) Çağdaş Fizik Sayı: 18, Kasım 1986
- (3) Sanayide Fiziğin Yeri, T.F.D. Yayınları No. 29, 1976.
- (4) Prof. Dr. Mümtaz Turhan, Garbleşmanın Neresindeyiz? 1961.
- (6) Çağdaş Fizik Bilimsel ve Mesleki Dergi Sayı: 13 Mayıs 1982.
- (7) Madde ve Işık, Louis de Broglie, Milli Eğitim Basımevi, 1965.

TÜRK AİLESİ VE ONU TEHDİT EDEN AMİLLER

Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay

Mehmed Akif Merhum, vaktiyle yıkıcı, ihtilalci ve anarşist aydınların "yıkma-devirme" sar'asına tutulmalarını telmihen ailenin, o zaman maruz kaldığı tehlikeyi şöyle işaret ediyor:

"Biz ki her mevcudu yıktık, gagesiz bir fikir ile

Yıkmadık bir şey bıraktık.. sade bir şey: Aile,"

Rahmetli Akif bütün yıkılanların yeniden yapılabileceğini yahut tamir edilebileceğini, fakat aile müessesesinin yıkılmasıyla bir daha onu ayağa kaldırmanın imkansız olduğunu, bunun mümkün olduğunu söyleyenlerin de "Hayvan kadar azan'ı" olmadığını söyleyerek bu hususun ehemmiyetini ve ciddiyetini ortaya koymuştur.

O zamanlar Baha Tevfik gibi materyalizmin Türkiye'de baş temsilciliğini yapan kimseler şöyle diyordu:

"Türkler göçebelikten kurtulamayacakları için iktisadi hayatları da hiç düzelmeyecektir, dolayısıyla hiç evlenmemelidirler. Evlenirlerse felakettir. Bizde aile hayatı teşekkül edemez. Erkeklerle kadınlar arasında tesettür namı altındaki ayrılık bir Çin seddi dehşet ve kuvvetiyle dururken ne medeniyet, ne terakki, ne ahlak, ne de bahtiyarlık olacak; bunlar erkek ve kadınlar için birer manasız tabirden ibaret kalacaktır."

Baha Tevfik başımıza gelen felaketlerin sebebini tesettürde görmekte ve arzu ettiği aile yapısını şöyle ifade etmektedir:

"Aile ocağı müteaddit ve muhtelif dostlarla dolup taşmalıdır."

M.Akif ailedeki bu inkilabın "Diyanet"ten başka bir şey getirmeyeceğine kanidir. O zaman bazı milliyetçiler de İslamdan, Bizans'tan ve İran'dan gelen menfi tesirlerin Türk aile yapısını bozduğunu söyleyerek batı aile tipinin memleketi kurulmasını istemişlerdir. (Bk. Fındıkoğlu, İçtemaiyat, S. 209-260)

İştirakçi ve materyalist B.Tevfik'in muhtelif dostlarla dolup taşan aile tipinden "devrim nikahlı" aile tipine geçmek için sadece bir basamak lazımdı.

Bugün artık Türk ailesi, öyle saldırılara uğruyor ki, öyle tecavüzlerle yıkılmak isteniyor ki, nikah sözü bile itibarını kaybetmiştir. Devletin televizyonunda filmleri oynatılan bazı sanatçılar, kazandıkları ün ile bol bol nikahsızlığın reklamını yapmaktadırlar.

Buna "Kohabilitasyon" -bir arada nikahsız yaşama- denmektedir. İskandinav Ülkelerinde ve A.B.D.'de 20-25 seneden beri yaygınlaşan bu anlayış, bizde de yerleştirilmek istenmektedir. Bu anlayışın en büyük teşvikçisi bir kısım basın ve yayın organlarıdır. Milletteki tepkiyi kırmak için de, normal ve çağın tâbi olunması gereken bir zaruri hareketi gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu durum aile için en büyük tehlike olarak görülmelidir. 1966'da İsveç'te evli olmadıkları halde bir arada karı-koca hayatı yaşayan gençler % 1 civarında iken, bu oran 1974'de % 12'ye yükselmiştir. Bugün daha da yükseldiğini söylemek yanlış olmasa gerektir.

Batı toplumları bunu hoş görebilirler, ama bizim dini ve millî aile yapımız buna müsait değildir; ne olduğu belli olmayan "çağdaşlık" ve "medenilik" adına şeyle bir şeyin meşru gösterilmesine göz yumulmamalıdır.

Batı'da yaygınlaşan ve bizde de yaygın hale getirilmek istenen ve nikah düşen kimselerin bir arada nikahsız yaşamaları hareketine sebep olarak, evliliğin gecik-

Doç. Dr. S. H. Balıncı
2

tirilmesi veya ileri yaşlara atılması gösterilmektedir. Fakat, vaktinde evlenenlerde de başkalarıyla düşüp kalkmak yaygın olduğu gibi; artık evlenme yaşına gelmeyen pek çok kızın gayrimeşru doğum yapmak zorunda kaldığı da Batılı basın organlarına fazlaca akseden şikayetler arasındadır.

Aslında İslam'ın acele edilmesini istediği hususlardan birisi olan gençlerin erken evlendirilmesi prensibinden kaynaklanan anlayış, Anadolu'da eskiden beri tatbik edilmektedir. Fakat, gerek kırılık alanda, gerekse şehirlerde bu prensibin tatbikatı da bir hayli zorlaştı. Zira kırılık alanda ve köylerde başlık parası, lüzumsuz masraflar damad adayını evlilikten soğutuyor, yanlış yollara sapmasına, gayrimeşru yollara tevessül etmesine yol açıyor; hatta gençler bazı cinayetlere kadar sürüklenmektedir.

Bu Kohabilitasyon hareketinin tehlikeleri üzerinde ciddiyetle durulmalı, devlet ve millet olarak toptan karşı çıkılmalıdır. Devlet ve bütün organlarıyla ailenin kutsiyeti, her yerde her fırsatta, her çocuğa ve gence aşılmalıdır. Devletin organları aile mahremiyetini yıkan, eşlerin ihanetini telkin eden filmlere ve diğer yayınlara karşı yayınlar yapılmalıdır.

Kohabilitasyon'un yanında fücür hareketinin de Batı'da yaygınlaşmasının tesiriyle, bizde de nikah düşmeyen yakınlarla evlenilmesinin tabii ve normal olması gerektiğini telkin eden yayınlar da kendisini göstermeye başladı. Ailenin ve ahlakın yıkımına yol açacak bir başka büyük tehlikede budur. Bu da, evvela haramı ve helali tanıyıp benimsemekle, onlara riayet etmekle önlenebilir.

Ayrıca tahsil çağındaki gençlerin, bilhassa yabancı ülkelere tahsile gönderilen gençlerin gayrimeşru yaşayışa alışmalarını önleyici tedbirler almak gerekir. Böylelikle onların verimsiz yahut telef olmaları da önlenmiş olur.

Diğer taraftan iktisadi hayatın bozulmasının, enflasyonun durdurulamamasının aile hayatında büyük değişmelere ve sarsıntılara yol açmakta olduğu malumdur.

Bu, kadını daha çok çalışmaya sevk ettiği gibi, sun'i birtakım propagandalarla çok lüzumlu olmayan masrafları zaruri hale getirmekte; bu da karı ve kocayı yıpratıcı bir çalışmanın, hatta hırsın içine sokmaktadır. Dolayısıyla bir kısım ailelerde kanaat yerine, hırs ve gayrimeşru kazanç yollarına tevessül hakim olmaktadır.

Bu hal aile hayatının huzurunu bozduğu gibi, çocukları da huzursuz etmekte, onların ana-baba sevgi ve şefkatini kafi derecede tatmasını önlemektedir. Bunda, karı-kocanın çalıştığı için çocukların bakıcılar elinde, kreşte ve benzeri yerlerde yetiştirilmelerinin tesiri vardır. Bu tarz yetiştirme, çocukların şahsiyetçe gelişmesine sebep olmaktadır. Şahsiyeti gelişmemiş, sevgi, şefkat ve alâkaya muhtaç gençler, ileride cemiyette tatminsiz kimseler olarak çeşitli problemlere sebep olmaktadır.

Türk ailesinin ve cemiyetinin başta gelen problemlerinden biri de budur. Bu açmazdan kurtulmak lazımdır. Şahsiyetin gelişmesinde, manevi değerlerin kazanılmasında ilk kaynak aile olduğuna göre, gerek iktisadi, gerekse manevi yönden huzursuz bir aile vasatında çocukların değerleri kazanması nasıl mümkün olur? İnançları ve değerleri yeterince edinememiş nesillerden, cemiyet ve aile için sadakat ve bağlılık beklemek ne derece isabetli olur.

Bunun için evvela, kadının ve ailenin devlet ve milletin bütün müesseselerince maddeten ve manen desteklenmesi gerekir. Çalışan kadına emeklilik hakkı verildiği gibi, vatana millete hayırlı evlat yetiştiren ev kadınlara, tarlada çalışan köylü kadınlara da belli bir ölçüde maaş ve emekli maaşı bağlanmalı, aile yardımları tatmin edici seviyeye getirilmelidir.

Arzu edilen seviyede çocuk yetiştiren ev kadınları ayrıca mükafatlandırıl-

Doç. Dr. S. H. Bakır
3

malı, teşvik edilmelidir.

"Aile; evlenme, kan ve evlatlık edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış, aynı evde yaşayan, ayrı geliri paylaşan karı-koca, evlat-kardeş, Ana-babadan teşekkür eden, birbirlerine tesir eden, kendilerine has ahlâk, gelenek ve inançları nesilden nesile aşılayıp aktaran insanlar topluluğu" olarak tarif edilmektedir. Fakat artık bugün aile anlayışı "çekirdek aile" denilen karı-koca ve evlenmemiş bir yahut iki çocuktan oluşan aile tipi hakim kılınmaktadır. Bunda, biraz iktisadi zaruretlerin neticesi gibi görünmekte ise de evlenen çocukların ana-baba ve yakın akrabayı evde görmek istememelerinin de payı vardır. Bu yüzden nice ana-baba veya yaşlı akraba bakım evlerine, huzur evlerine terk edilmektedir.

Sadece karı-koca ve çocukları ihtiva eden bir kısım çekirdek ailelerin zamanla atomistik denilen aile tipine dönüştüğü görülmektedir. Artık burada aile şahsiyeti fertlerin kendi başlarına buyruk hale gelmeleri ile atomize bir şekil almaktadır. Aile şahsiyetinin parçalanması, aile fertlerinin birbirinden kopmuş olmaları, karakter ve kişilik itibarıyla "Anomi" halini ortaya çıkarmaktadır.

Anomi'nin başgösterdiği aile fertlerinde nizama aykırı davranış, sosyal münasebet kaidelerini ihlal, gayesiz, maksatsız, yalnızlık, bencillik, plansızlık, yaratıcı faaliyetlere kaabiliyetsizlik, hatta alkollü içki ve uyuşturucu kullanış gibi özellikler belirgin hale gelir.

Bu haller, yanlış hayat anlayışından ve dünya görüşünden kaynağını aldığı için, çoğu zaman bir ideal bir yüksek gaye gibi benimsetilmiştir.

Aileye ve fertlerine sağlam inanç ve idealler verilirse, fedakarlık ve feragat duygusu kazandırılırsa, ailenin şahsiyetsizleşmesini, zedelenip parçalanmasını ve anomaliye düşmesini önlemek mümkün olacaktır.

İster iktisadi sıkıntıların verdiği buhranlarla, ister ahlâki ve iradi zaafıların doğurduğu ruhi boşluktan doğsun, ailenin geçirdiği sarsıntılara, uğradığı hücumlara bağlı olarak intiharların ve boşanmaların da sîr'atle arttığı kolayca müşahade edilmektedir.

Ferdin ferdiyetçiliğinin azması, ailevi ve sosyal fedakarlığın edinilmesi ile ancak önlenebilir; fert böylelikle şahsiyet kazanabilir, bütünü içindeki yerini alabilir. Bütün, aileye ve fertlerine tam desteği vermeli ki onlar da ümitle ve sevgiyle bağlanıp, nahoş hareketlere tevessülden kendisini alkoyabilsin, bundan da mühimi kişiye içten desteği kazandırmaktır. Bunun için sağlam bir iman ve ondan kaynağını alan değerler silsilesinin verilmesi gerekir. Allah'ı ainatta en büyük otorite olarak tanıtmazsak, o kimselerden, aileyi, ana-babayı, devleti otorite olarak kabul etmesini beklemek bir hayli zordur.

Belli başlılarına işaret etmeğe çalıştığımız Türk-İslâm ailesinin problemleri, böyle bir tebliğin sınırlarını taşar. Fakat bazılarını hatırlatmağa çalıştığımız bu problemlere daha bir çoğu ilave edilebilir.

Müstehcenliğin, zinanın, eşcinselliğin meşrulaştırıldığı, ahval-i adiyeden telakki edildiği bir vasatta yaşamaktayız. Çocukların ar damarlarının çatlatılmak istendiği bu vasatta, işaret etmeğe çalıştığımız bazı tedbirler acilen alınmazsa, ileride daha büyük ve ağır problemlerle karşılaşmamız mukadderdir. Yakın bir zamanda uydu yayınlarına bağlanarak dünyanın dört bir yanından ruh çürütücü bir çok yayınlara evlerimize kadar gireceği de hesaba katılırsa bu işin vehameti daha iyi anlaşılabilir olur.

İkibin yılına doğru Türk-İslâm ailesi bugünkü varlığını da koruyamayacak hale gelirse, bunda birinci derecede mesul devlet müesseseleridir.

Dünya'daki, cemiyetlerdeki, teknolojideki hızlı gelişmeler karşısında kabuk değiştirmesine rağmen saalam yapısı dolayısı ile yıkılmadan ayakta kalan Türk-İslâm ailesi, ciddi ve sağlam devlet desteğine kavuşursa, daha da sağlamlaşır,

- yahut

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.1267

S. A. Balay.
4

ilelebed yaşar. Bunun da ilk şartı olarak Türk-İslâm ailesini batılı aile tipine uydurmaya çalışmaktan, onu ideal aile olarak gösterilmekten vazgeçilmelidir. O zaman Akif'in ruhu şâd, Baha Tevfik'in ruhu da nâşâd olur.

ÇEVRE MESELELERİ VE TÜRKİYE'NİN YENİ GÜNDEMİ

Doç. Dr. Kâzım Ceylan

Günümüzün gündemde olan konularından birisi deterjanlardır. Deterjanların hiç biri çevre açısından uygun değildir. Fakat temizlenmesi gereken meteryallerdeki kiri çözen etkili maddeler oldukları için, kullanılması kaçınılmazdır. Her zaman su kalitesi üzerinde olumsuz etki yaparlar. Çünkü kullanıldıktan sonra pratik olarak atık sulara geçerler.

Bu sebeple deterjanların, sularda asgari kirlilik yüküne yol açacak şekilde üretilerek çevreye zararlı etkilerinin azaltılması en uygun yoldur. Gelişmiş ülkelerde yeni deterjanlarla ilgili çalışmalar devam etmektedir. Bu gelişmeleri yakından takip edip, diğer teknolojilerde olduğu gibi, bu konuda da en son teknoloji alınmalıdır.

Günümüzün gündemdeki diğer konusu da radyoaktif tehlikedir. Uluslararası Atom Enerjisi Komisyonu'na üye olan ülkeler, bu komisyonun standartlarında nükleer enerji santralleri yapabilirler. Bu tedbirler alındığı zaman, ise çevreye riski yok denecek kadar azdır. Esas tehlike, nükleer denemelerden etrafa yayılan radyoaktivitelerdir. Kıt enerji kaynakları dikkate alındığında, nükleer santrallerin kurulması kaçınılmazdır ve geç kalınmamalıdır.

Ülkemizde yatırımlar hızlandıkça yeni çevre problemleri, boyutları genişleyerek ortaya çıkmaya başlayacaktır. Bunları önleyici tedbirler proje safhasında alınmazsa, konulan müeyyideler işletme döneminde sıkı şekilde takip edilemezse, ileride altından kalkılamaz çok daha zor problemlerle karşı karşıya kalınabilir. Alınacak her tedbir, geniş perspektifli ve çok yönlü, özel faydanın yanısıra sosyal faydayı da hesaba katan proje değerlendirme metodlarının uygulanmasıyla bir anlam ifade edebilir.

Eğer problemlere rasyonel bir toplum olarak yaklaşmak istiyorsak, yapacağımız tercihin, temiz çevre ile kirli çevre arasında değil, çeşitli kirlenme seviyeleri arasında yapılacak bir seçim olduğunu bilmeliyiz. Başka bir deyişle nihai hedef, mümkün olduğu kadar az çevre problemi meydana getiren, fakat ekonomik faaliyeti sınırlandırmayan bir denge kurmak olmalıdır.

Kararlar kısa vadeli alındığı sürece, çevre koruma yatırımlarının bugünkü gelişme hızımızı yavaşlatacağı endişesinden asla kurtulamayız. Oysa, çevre koruma konusunda yapacağımız her ihmal, gelecekteki gelişme hızımızı yavaşlatabilir. Demek ki problem, bu iki uç arasında bir tercihi yapabilmektir. Bu da, bir yandan en az çevre problemi yaratırken, diğer yandan da optimum bir büyüme hızı gerçekleştirilen yeni bir kalkınma stratejisiyle sağlanabilir.

Ev hayatının yanısıra, sanayi ve ticaretin birçok kesimlerinde enerji üretimi sırasında tehlikeli atıkların meydana gelmesi olumsuz bir hadisedir. Teknik ya da ekonomik sebeplerden dolayı, bu atıkların tehlikeli özelliklerini azaltacak şekilde işlem görmeleri ya da belirli bir süre için depolarda bekletilmeleri gerekmektedir.

teknoloji

nükleer denemelerden

dergi/dergi/mc

TDVİSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E01267

tedir. (Başka bir çözüm bulununcaya kadar) Toksik ya da potansiyel olarak tehlikeli olma özelliğini taşıyan atıkların işlenmesi ya da depolanması için, uygun alanlar bulunmayan ülkelerde problemin çözümü oldukça güçtür. Ülkelerin henüz çözüm bulamadıkları problemlerden biri de, gelişmiş işleme ve depolama teknolojilerinin eksikliği ve yaratılan tehlikeli atıkların etki ve miktarlar boyutlarının nasıl kontrol edileceğidir. Bu ve buna benzer sebeplerden dolayı, uluslararası çapta tehlikeli atıkların, emin bir şekilde kontrol altında tutulabilecekleri tesislere ve depolama alanlarına deniz yoluyla taşınması, gelecekte daha da artacak gibi gözükmektedir. Tehlikeli atıkların sınırlar ötesi taşınımı, bazı problemleri hallederken, bazı yeni problemler yaratmaktadır. Tehlikeli atıkların "yok edilmesi", etkili bir şekilde gözetim altında tutulması ve idari açıdan kontrolü; bir dizi teknik, ekonomik ve idari problem yaratan bu taşıma işleminin ilgilendirdiği tüm ülkeler tarafından birlikte yürütülmelidir.

(Başka)

tehlikeli

Tehlikeli atıklar söz konusu olduğunda, insan sağlığı ve çevre üzerindeki etkilerinin anlaşılmasında kaydedilen ilerlemeler: gömme işlemlerinin güvenlik tedbirleri daha fazla gözetilerek yapılmasını, atıkların çevre azısından daha kabul edilebilir bir biçimde sokulmasını ya da yararlı ürünlere dönüştürülmesini gerekli kılmaktadır.

Estetik görünüm ve halk sağlığı yönünden hastalıkların üreme odakları olması sebebiyle, çevreyi ve turizmi menfi yönde etkileyen katı atık depoları (çöplükler), düzenli bir şekilde inşa edilmeli, üzeri örtülerek, yeşillendirilmelidirler.

Bugün için 80.000 civarında organik ve inorganik maddenin ticari üretimi yapılmakta ve her yıl potansiyel olarak tehlike taşıdığı açık 1000 ile 2000 yeni kimyasal madde piyasaya sürülmektedir. Bu ürünlerin geniş ölçekli üretimi, bilinmeyen organik maddeler ve ağır metal ihtica eden bileşikler gibi, kara ve akuatik ekosistemler üzerinde ek bir baskı yaratan çeşitli "yeni" kirleticilerin ortaya çıkmasına sebep olmaya devam edecektir.

Kimyasalların kontrolsüz bir şekilde kullanılması, insan ve çevre sağlığının tehlikeye atılması anlamına gelmektedir. Konuyla ilgili bilimsel ve teknik problemler, ekonomik bakımdan bir ülkenin tek başına çözemeyeceği kadar büyük olduğundan ve havayla suda bulunan kirleticiler, sınırların da ötesine taşınabildiğinden; uluslararası işbirliği gerekecektir.

Ülkemizde, toprak kalitesinin azalması en çok aşağıdaki şekillerde olmaktadır: Yüzeyle veya derelerde toprak kaybı, heyelanlar, belli kimyasal bileşiklerin birikimi ya da kaybı, sellerle toprak kaybı, derinde olmayan yeraltı suları, sürekli su baskınları, tuzluluk, alkalentlik, organik madde ve humus kaybı, besin maddelerinin kaybı ve asitleme, toksite, yüzey geçirgenliğinin yok olması, sıkışma ve bazı tabakaların derinliklerinin azalması.

Sonuç olarak, erozyon proseslerinin tahmin edilmesi ve önlenmesi ve toprağın korunması amacıyla daha etkili metodlar geliştirilmesi için, daha çok çaba harcanmalıdır. Ülkemizde sınırları belli ekilebilir alanda, toprak tabakasının bozulmadan korunması ve kalitesinin yükseltilmesi, bugün ve gelecekte ülkemizin yerine getirmesi gereken önemli bir görev olarak ortaya çıkmaktadır.

Geniş ölçekli tarım faaliyetlerin toprak kalitesi ve ekolojik altyapı üzerindeki etkileri, kimyasal pestisidlerin ve gübrenin kullanımının giderek artması, su ihti-

yacının tabiatın sağlandığından değişik yollarla sağlanması ile toprağın işlenmesinin ve ekim alanlarındaki artışla birlikte belirli türlerde üretimin artması ve tarımda makinalaşmanın boyutlarının giderek büyümesi: fundalık, çalılık ve tarla sınırlarındaki bitkilerin yok edilmesine yol açmakta ve çeşitli türlerdeki yabancı bitkilerin ve hayvanların yaşama alanlarının kaybolmasına ve belli türlerin tamamen yok olmasına sebep olmaktadır. Bunun da ötesinde, ülkemizde artan gübre kullanımı, şimdiden yeraltı sularının kaliteli içme suyu kaynağı kullanımını engellemiş ve yüzey sularında büyük ölçüde ötrifikasyona sebep olmuş durumdadır. Kimyasal pestisidler yerine, biyolojik zirai mücadele yöntemleri kullanıldığı takdirde, kolayca çözülebilecek olan tarım ürünlerinde pestisid artıklarının birikimi üzerinde de düşünülmalıdır.

Tabii ekosistemdeki rolüyle toprağın verimliliğinin, değerinin ve kullanımının arzu edilir seviyede olmasının sağlanması ve kapsamlı bir toprak kullanımı planlaması yapılmalıdır.

Toprak erozyonunu, toprak verimliliğinin düşmesini azaltacak ve tabii görünümü koruyacak ormancılık teknikleri ve tarım uygulamaları geliştirilmelidir.

Pestisid ve gübre kullanımının güvenilir hale getirilmesi sağlanmalıdır.

Erozyona ve diğer bozulmalara duyarlı marjinal topraklarda entansif tarım faaliyetleri kontrol altında tutulmalıdır.

Dünya toprak politikasıyla uyumlu milli toprak politikaları belirlenmeli ve bu politikaların uygulanması, toprak verimliliğinin sağlanması, toprak kalitesinin bozulmasının engellenmesi ve toprak ıslah tedbirlerinin alınması teşvik edilmelidir.

Tabii kaynakların daha dikkatli bir şekilde kullanılması, daha az atık üretilmesi, atıkların yeniden kullanılmasının veya işlenmesinin sağlanması, teknik birer hadise olmaktan çok, tabii kaynakların, toplumun değişen ihtiyaçlarını temin edecek temel bir stratejinin unsurlarıdır. Çevre kaynaklarının, enerji ve hammaddeler gibi diğer kaynaklarla eşit bir öneme sahip olduğunun tekrar tekrar belirtilmesi gerekmektedir. Hepsinin rasyonel bir şekilde kullanımı hedef alınmalıdır.

Ekonomik değerlendirmeler, ister istemez atıklardan en iyi şekilde nasıl kurulacağını belirleyecektir. Ve bir çevre için en uygun olan çözüm, diğer bir çevre için en uygun olan çözüm, diğer bir çevre için aynı sonucu vermeyebilecektir: her durumda amaç, olağanüstü maliyetlere ulaşmayan en yeni teknolojik gelişmeleri gözönünde bulundurarak, çevre açısından en uygun seçimi yapmak olacaktır.

Atıkların en aza indirilmesi konusundaki politika alternatifleri arasında, en geniş ilgi görenler, az atıklı ve atıksız teknolojilerin uygulanması yoluyla belirlenlerdir. Üretim safhalarının belirlenmesi ve uygulamaya sokulması, hammadde veriminin en üst düzeye çıkarılması amacıyla tesislerin ve atıkların en iyi şekilde değerlendirilmesi ve kullanım sırasında enerji ve malzeme ihtiyacı en az olacak şekilde ürünler üretilmesinin sağlanması; değerli maddelerin ömürlerinin uzamasının sağlanması ve bu maddelerin kullanıldıktan sonra yeniden kazanılması ve iş-

lenmesi , bu alternatiflerin başta gelenlerindedir.

Atıkların en aza indirilmesinin temelinde, yaşama biçimlerinde, tüketim tarzlarında ve sosyal hayatın düzenlenişinde meydana gelen değişikliklerin gerektirdiği çıkarlar yatmaktadır. Bu çıkarlar, diğer şeylerin yanısıra, nesnelere mürifçe kullanılmasında ve bu konudaki umursamaz tavırları yok edecek davranış değişikliklerinde, tüketim malları tasarımının ve fonksiyonlarının düzenlenmesinde ve iyileştirilmesinde : tabii kaynakları daha rasyonel ve çevre açısından sağlıklı bir tarzda kullanarak ve alışılmış yaşama tarzındaki aynı değerleri ve zevkleri sürdürerek, benzer tüketim biçimlerinin yaratılmasında etkili olmuşlardır. Atıkların yeniden kullanılması ve yeniden işlenilmesi, 2000'li yıllarda kaçınılmaz olacaktır.

Ormanlar tabii ekolojik faaliyetlerin vazgeçilmez bir unsurudurlar. Ülkemiz için yangınlar, seller ve diğer olumsuz etkilerin sebep olduğu orman kayıpları çok yüksektir ve kolayca bozulabilir olan orman kaynaklarının korunması ve işlenmesi açısından önemli bir problem teşkil etmektedir.

Abdülhamit Han zamanında, Avrupa ormanlarına eşdeğer sayılan Kastamonu ormanlarından ve 100 yıl öncesi ormanlarla bezenmiş Konya- Meram yöresindeki ormanların yerini çınılçılık kireç ocakları almış; birkaç neslin hayat süresi içerisinde Konya - Karapınar civarıyla, Ağrı Dağı etekleri ve Orta Anadolu çölleşmeye başlamıştır. Ormansızlıktan ve erozyondan ırmaklarımız bozulanlık akmakta, her sene, verimli topraklarla barajların dolmasına sebep olmakta, elektrik üretiminin bile menfi yönde etkilenmesi kaçınılmaz kılmaktadır.

Biyolojik türlerin ve ekosistemlerin korunması ve rasyonel olarak kullanılması söz konusu olduğunda, gelecek için yapılacak planlamalar büyük önem kazanmaktadır. Tabii ya da yarı tabii ekosistemlerin nicel ya da nitel açıdan bozulması ve çeşitliliklerinin azalması, tabii ortamın yok olmasına: aynı zamanda iklim, biyolojik ya da ekonomik şartlarda meydana gelebilecek değişikliklere karşı direncin azalmasına sebep olmaktadır.

Bugün için elimizde, ülkemizin bir çok flora ve fauna türünün ve bunların yaşama alanlarının hızla yok olduğunu ispatlayan yeterince delil bulunmaktadır. Bu sebeple, bu kaybın bir an önce durdurulabilmesi için, acil tedbirler alınması gerekmektedir.

Ekonomik gelişme ve flora, fauna ve bunların yaşama alanlarının korunması birlikte sağlanmalıdır. Atmosferin, su kalitesiyle miktarının korunmasına: çayır, mera ve tarım alanlarının uygun bir şekilde kullanılmasına özen gösterilmelidir.

Ülkemizin milli kaynaklarla ilgili politikalarının temelinde, daha çok enerji ve malzeme tasarrufu sağlayan endüstriyel işlemlerin yürürlüğe girmesi, atıksız teknolojiler, yeniden işlenebilen ya da üretilebilen ürün üretimi ve tabii kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik tüketim biçimlerinin teşviği yer almalıdır. Sanayileşmiş ülkeler, 1973'teki ilk enerji şokundan itibaren, giderek petrolden metaller ve minerallere kadar birçok hammaddenin temininde sıkıntılara düşülebileceğini farketmeye başlamışlardır. Rezervi kesin olarak tespit edilmiş kaynakların kısıtlılığının ötesinde, bu rezervlerin coğrafi bölgelere göre dağılımı, darboğazlara sebep olabilmekte ve ülkeleri sıkıntılara sokabilmektedir.

Denizlerimizin bazı kesimlerinde ötrifikasyon ciddi bir problem haline gelmiştir. Ağır metaller, klorlu hidrokarbonlar ve klorlu organik bileşikler de büyük önem arz etmektedir. Ötrifikasyon, büyük ölçüde artan gübre kullanımından ve azotun bu sulara sızmasından kaynaklanmaktadır. Su yolları vasıtasıyla ya da denizler üzerinde doğrudan birikim oluşturan havayla taşınan kirleticiler ise oldukça etkilidirler.

Toprak, aynı zamanda su kaynakları için bir filtre ve rezervuar görevi gören ve mineral tabakları taşıyan jeolojik formasyonları da kapsamaktadır. Ekosistemleri barındırma fonksiyonunun yanı sıra, toprak, üzerinde beşeri, ekonomik, sosyal, kültürel faaliyetlerin sürdüğü bir platformdur. Bu faaliyetlerin etkisi, kullanım değerinin ya da toprağın verimliliğinin azalması ya da artması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Artış, her tür atığın depolanmasından asit birikimine: ulaşım ve iletim sistemlerinin eşlik ettiği yerleşim alanlarından gübre kullanımına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Azalma ise toprak erozyonu, tarım ve orman alanlarında verimliliğinin azalması, inşaat malzemeleri ve su da dahil olmak üzere minerallerin özümlemesi (ekstraksiyonu) şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Toprak örtüsü son derece önem taşımaktadır. Fiziksel, kimyasal, biyolojik devamları ile toprak, yeraltı ve yerüstü sularının kalitesiyle doğrudan bağlantılıdır. Ama bundan da önemlisi, yeryüzündeki hayat kaynaklarının ve bölgenin flora ve faunasının oluşmasına yol açan bir dizi biyolojik zamana doğrudan etki etmektedir. Tarım ve orman alanlarındaki toprak örtüsünün son derece yavaş meydana geldiği gözönüne alırsa, toprağın verimliliğinin sağlanmasının ve erozyonun önlenmesinin hem kısa, hem de uzun dönemde büyük önem taşıdığı görülecektir. Gerçekten de, çoğu zaman bu topraklarda yeniden kazanılması mümkün olmayan kayıplarla karşılaşmaktadır.

Ülkemizde tarım arazileri 28.500.000 hektardır. Nüfusumuza göre 1985'de kişi başına 0,56 kilometrekare, 2000 yılında 0,30 kilometrekare, 2025 yılında 0,21 kilometrekare yer düşmektedir: Bu durumda tarım arazilerinin korunması, amaç dışı kullanımının önlenmesi ve kesif tarıma yönelmemiz için, şimdiden tarım seferberliği ilânı gerekecektir.

Tarım üretimini artırmak için fosfat gübre, azot ve ilaç kullanımı hızla artacaktır. Bu, pek yakında, toprağın kimyasal maddeleri emip artarak tabii temizleme kapasitesini aşma tehlikesini getirecektir. Anlamı ise, tabii sistem ve dengelerin bozulması, en ürkütücü biçimiyle de yeraltı kaynakların kirlenmesi demektir.

Uzun dönemde, başta kloroflorokarbonlar (CFC), karbondioksit (CO₂), metan (CH₄) nitrozoksit (N₂O), ve diğer azot oksitleri olmak üzere, atmosferik

ozon dağılımını etkileyen bazı kirleticiler önem kazanmaya devam edeceklerdir. Işınım bakımından önemli olan bu gazlar, kesin etkileri şu an için tamamen bilinmemekle birlikte, atmosferin sıcaklığındaki artışları ve bunun sonucu olan iklim değişikliklerini meydana getirdiler.

Bir su kaynağının nitelik ve niceliğinin fiziksel, kimyasal, radyolojik, biyolojik, bakteriyolojik ve niyolojik özelliklerinin tümünün veya bir kısmının, her-

hangi bir sebeple, doğrudan veya dolaylı olarak etkilenerek, canlı ve cansız çevre ile su kaynağının kullanım amacının olumsuz yönde değişmesine su kirlenmesi diyoruz.

2872 sayılı Çevre Kanununun 8. maddesi: "Her türlü atık ve artığı, çevreye zarar verecek şekilde ilgili yönetmeliklerde belirlenen standartlara ve yöntemlere aykırı olarak doğrudan ve dolaylı biçimde alıcı ortama vermek, depolamak, taşımak uzaklaştırmak ve benzeri faaliyetlerde bulunmak yasaktır" demektir. Bütün sanayi kuruluşları, atıklarını, yönetmeliklerin getirdiği standartlar seviyesinde arıttıktan sonra alıcı ortama verebileceklerdir. Bu ise sanayicilere ölü yatırım gibi gelmektedir. Alıcı ortama atıklar arıtılmadan deşarj edilecek olursa, alıcı ortamlar, Haliç, İzmir ve İzmit Körfezlerine dönecektir. Tekrar temizlemek kolay olmadığı gibi, daha da pahalıya malolacaktır. En ekonomik çevre korumasının, çevre kirlenmeden önce alınacak tedbirlerle mümkün olduğu herkesçe bilinmektedir.

Ülke suları, 20 yılda artan talebi karşılamaya yetecek kalite ve miktarda görünse de, genellikle ihtiyaç duyulan yerlerde istenen miktarlarda karşılanabildiği pek söylenemez. Ayrıca, bir çok büyük şehirlerde kullanılabilir su miktarı, kirlenici maddelerin nehirlere ve göllere salınması yüzünden azalmaktadır. Ülkemizin büyük şehirlerinde yaşayanlar, 2000 yılına kadar su talebini karşılamakta güçlük çekeceklerdir. Bu açıkça göstermektedir ki, dünyada ve ülkemizde, suyla ilgili problemler arasında, su sağlanmasında karşılaşılan güçlükler ve suyun kirlilikten korunması gelmektedir.

Ülkemiz denizlerinde ve kıyıya yakın deniz ortamlarında, karadan kaynaklanan kirliliğin yanı sıra, atıkların boşaltılması ve denizcilik faaliyetlerinden dolayı meydana gelen kirliliğe dikkat edilmelidir. Deniz ekosistemlerindeki üretkenliğin sağlanması ve deniz yatağındaki kaynakların keşfedilip, bunlardan çevre açısından sağlıklı bir şekilde yararlanılmasının yanı sıra, denizlerde ve kıta sahanlığındaki canlı kaynakların artırılması önem kazanacaktır.

Bundan dolayıdır ki, 100'ün üzerindeki çevre konusunda milletlerarası sözleşme bulunmakta, bunlardan 60 tanesi Avrupa ülkelerini kapsamaktadır. Avrupa Ekonomik Topluluğuna üye olmaya çalışan ülkemiz, bu sözleşmeleri incelemeli: plan, program ve standartlarını ekonomik, sosyal ve kültür faktörlerini de dikkate alarak hazırlamalıdır. İktisaden kalkınmış ülkeler, insan çevresini ve tabiatı korumak için birçok sistemler geliştirmişler, metodlar uygulamışlardır. İktisaden gelişmekte olan ülkelerin bu çalışmalardan istifade etmeleri, bu sistem ve metodlardan faydalanmaları gereklidir.

Son nüfus sayımında bir defa daha görüldüğü gibi, ülkemiz hızlı bir nüfus artışının baskısı altında bulunmaktadır. Bunun bir neticesi olarak, köylerden büyük merkezlere doğru plansız göçler meydana gelmektedir. Bu durum alt yapı tesislerinden zaten büyük ölçüde mahrum olan büyük şehirlerde, özellikle kanalizasyon ve çöplerden kaynaklanan kirlenmeleri artırmaktadır. Bunlara ilave olarak, düzensiz büyüyen şehirlerimizde, ısınma amacıyla düşük kalorili ve bol kükürtü, hiçbir proseten geçmeyen yakıtların kullanılmasından hava kirliliği insan sağlığını tehdit eder boyutlara ulaşmaktadır. 2000'li yıllarda hava kirliliğinden etkilenen şehirlerin sayısı hızla artacaktır. Isınmadan kaynaklanan hava kirliliğinin önlenmesi için, yerli linyitlerimizi bir proseten geçirerek, hava kirliliği yaratmayan yakıtların kullanımı sağlanmalı, yeni kurulmakta olan gecekon-

du önleme bölgelerindeki yapılarda toplu ısıtma yapılmalı ve bilhassa büyük şehirlerde toplu taşıma sistemlerinin kurulmasına hemen başlanılmalıdır.

Yapısına katı, sıvı, gaz unsurların girmesi sonucu; tabii yapısında bulunan ana madde miktarlarının canlı ve cansız varlıklar için zarar verecek şekilde değişmesi olayına hava kirliliği diyoruz. Azot ve kükürt oksitler, uçucu organik, maddeler, askıda partiküller ve bunların taşıdığı ağır metaller ve organik maddeler en önemli hava kirleticileridir. Bugün ülkemizde hava kirliliği, bazı büyük şehirlerde ve sanayiinin yoğun olduğu yörelerde insan sağlığını etkileyecek boyutlardadır. Ancak, sınırlar ötesi hava kirliliği meydana getirecek seviyede değildir. Fakat bugün dahi, Avrupa ve Rusya'nın hava kirliliğinden ve bunların meydana getirdiği asit yağmurlarından Marmara ve Karadeniz bölgeleri az da olsa etkilenmektedir. 21. yüzyılda etkilenme daha da artarak, büyük problemler meydana getirecektir.

Bilindiği gibi: Anayasa, hem devlete, hem de vatandaşlarımıza "Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak, çevre kirlenmesini önlemek görevini" vermiştir. Böyle bir görev ile varılmak istenen nihai hedef, "Herkesin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olmasıdır." Önceki anayasamızda bulunmayan bu hükümlerin 1982 anayasasına konulmasının sebebi, çevre problemlerinin öneminin, ülkemizde de, daha fazla kavranmaya, anlaşılmaya başlamasıdır.

Bugün, gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, çevrede meydana gelen veya gelebilecek tahribat ve bozulmalar çok tehlikeli sonuçlar doğurabilecektir. Bu itibarla, Türkiye gibi, süratle kalkınmakta olan bir ülkede, henüz kangren olmamış pek çok çevre problemini önlemek ve gidermek için gecikilmeden hukuki ve idari düzenlemeler yapılmalıdır. Böylelikle Türkiye, tabii kaynaklarını daha akılcı biçimde kullanabilme, ekonomik kalkınmasını tabii dengeyi koruyarak gerçekleştirebilme şansını değerlendirmiş olacaktır.

Gelişmekte olan ülkemizin ana problemleri: temel çevre sağlığı problemleriyle endüstrileşmenin getirdiği problemler olarak büyümekte ve giderek karmaşık bir yapı kazanmaktadır. Ülkemizde, özellikle, hava, su ve toprak kirliliği olarak kendini gösteren çevre problemleri, belli bölge ve şehirlerimizde toplum sağlığını ciddi ölçüde tehdit eden boyutlara ulaşmıştır.

Bu çerçevede çevre hizmetlerini: gerek çevre problemlerinin önlenmesi ve giderilmesi, gerekse ülkenin tabiat, tarih ve kültür varlıklarının korunması amacıyla; çevre koruma prensip, politika ve programlarını hazırlamak ve uygulamak üzere yapılan çalışmaların tamamı şeklinde özetlemek mümkündür. Çevre koruma konularının ilmi açıdan ele alınması ve çözüm şekillerinin vatandaşların refahını artırıcı bir yönde olması gerekmektedir. Bugün çevre problemlerinin büyük bir bölümünün ülke sınırlarını aşan ve milletlerarası karakter taşıyan nitelikte olması, milli seviyede alınan tedbirleri yetersiz kılmış, milletlerarası seviyede tedbirlerin alınmasını şart haline getirmiştir.

ENDÜSTRİ ÜLKESİ OLMA YOLUNDA ARAŞTIRMA/GELİŞTİRME

Hasan Erişkon

Bugün, burada, bizi ülkemizin, ekonomimizin, sanayimizin bir başka deyişle, insanımızın geleceğine dönük önemli sorunlardan birini, "Endüstri Ülkesi Olma Yolunda Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri"ni veya "Teknoloji Üretimi"ni görüşmek üzere bir araya getirmiş bulunan; düşünceye; organizasyona ve çabalara şükranlarımı arz etmekle söze başlamak istiyorum.

İçinde yaşadığımız yıllar, hızlı değişimleri, gelişmeleri; bilimde, teknikte, sosyal yapıda, üretimde, tüketimde, toplumu ve ferdi çok yönlü etkileyen, onu sürekli bir şekilde yeni ortamlara doğru iten oluşumları sergilemektedir. Bir bakıma sürekli bir adaptasyon çağı yaşanmaktadır. Bilim ve teknolojinin ortaya koymakta olduğu olağanüstü sonuçlar ise, bu yılları oluşturan önemli parametreler olmaktadır. Bu olağanüstü sonuçlar, kişileri, toplumları büyülemekte veya ürkütmektedir. Bu sonuçlara erişebilen toplumlar daha güçlü, daha gururlu refah toplumlar haline gelirken; bu güce erişememiş toplumlar ise, daha ezik, daha az tüketir, daha az üretir durumları ile insanlık aleminin bir diğer bölümünü teşkil etmektedirler. Bugün için geri kalmış, kalkınmakta olan, veya kalkınmış ülkeler olarak çizilen hatların, 2000'li yıllarda daha da koyulaşması, dünya üzerinde bugünkünden çok farklı, ekonomik, politik ve sosyal güçler, dengeler oluşturması kaçınılmaz görünmektedir.

Ülkemiz açısından bilim ve teknolojiye bazı tesbitler yapmak, bunların arkasında bulunan araştırma-geliştirme faaliyetlerini her yönü ile tartışmak öyle sanıyorum ki, sadece bilim adamının görevi ve sorumluluğu değildir. Aksine bilim ve teknolojinin olağanüstü nimetlerinden faydalanmak durumunda bulunan Türk insanının herbirinin görevi, sorumluluğu ve hakkıdır. Bu kurultayda, yapılacak konuşmalarda eminim araştırma-geliştirme faaliyetleri ve sonuçları ile ilgili çok önemli sorular ve cevaplar getirilerek aydınlanmamız sağlanacaktır. Bu bakımdan konuşmalarımızın ilk cümlelerinde bilim ve teknoloji veya araştırma-geliştirme faaliyetleri ile doğrudan ilişkili gibi görünmeyen, hep unutilan bir konuyu, belki de diğer sayın konuşmacılar içinde misyonu itibarı ile sanırım daha çok bana düşen bir önemli faktörü huzurunuzda getirmek istiyorum.

Yüksek teknolojiler geliştirmekte olan toplumlar, aynı zamanda iyi işleyen sağlıklı, dengeli organizasyonlar kurabilmekte ve eriştikleri yüksek teknolojileri bu güçlü organizasyonların bir sonucu olarak görmektedirler. Burada, bilim, teknoloji, organizasyon kelimelerini önceliklerine veya herhangi bir kritere göre tartışmak istemiyorum. Bunun yerine bilim ve teknolojinin gelişebilmesinin, iyi ürünler verebilmesinin gerekli şartlarından birinin organizasyon olduğunu vurgulamak istiyorum.

Organizasyon kelimesini, erişilmiş bilim ve teknoloji düzeyinin ürünlerinin çoğaltılması ile bu bilim ve teknoloji düzeyine gelinmesinin bir temel girdisi olarak altını çizerek tekrarladıktan sonra, yönetim bilimleri ve yönetici kelimelerini telaffuz etmek istiyorum. Bununla birlikte dikkatleri çekmek istediğim fikirlere tanıklar bulma ihtiyacı içinde olduğumu da belirtmek istiyorum.

Araştırma-geliştirme faaliyetlerinin itici gücü ihtiyaçlardır. İhtiyaçlar doğrultusunda organize edilmemiş, yönlendirilmemiş, ortamı oluşturulmamış,

4 toplumları

4 gerekli

4 ihtiyaçlar

kesin tarifleri yapılmamış faaliyetler sonucunda zaman ve imkanlar çarçur edilmiş olur. Araştırma - Geliştirme faaliyetleri ile bir yere gelmek isteniyorsa bu faaliyetlerin seçilmiş belirli amaçları olması, bu amaçlar için gerekli ve yeterli faktörlerin seferber edilmesi, güçlü, çağdaş organize sistemler oluşturulması gereklidir. Organize sistemin vazgeçilemez elemanı ise yöneticidir. Burada araştırma faaliyetlerinde araştırmacı, bilim adamı gibi tabirlerle neyi kastediyorsak, hangi faydayı vurguluyorsak, araştırma organizasyonu veya araştırma yöneticisi tabiri ile de aynı faydayı iç içe bir bütün olarak vurgulamak istiyoruz.

Ülkemizde, maalesef, araştırmacı bilim adamı olmanın, araştırma faaliyetlerini organize etmek ve yürütmek için gerek veya yeter şart olduğu aldatmacasına inanılmıştır. Belki de, bu aldatmaca nedeni ile gerçekte araştırma ve bilgi gücüne ihtiyaç duyulan pek çok bilim adamı yönetici kadrolara alınarak, bu güçten yeterince faydalanılmamış, araştırma-geliştirme faaliyetleri daha etkin bir yönetime kavuşturulamamış ayrıca, bu faaliyetleri yönetebilecek kadrolar yetiştirilememiş, sağlıklı organizasyonlara gelinebilmiştir.

Bilim ve teknoloji üretiminde yıllardır en üst düzeylerde görev almış, sorumluluklar üstlenmiş bir bilim adamımız, TÜBİTAK Danışma Kurulu Toplantısında;

"Genelde Kurumun en bariz aksayan tarafının görev ve fonksiyonları ve yıllara bağlı olarak büyümesi karşısında, iç organizasyonunu, yani strüktürünün en önemli tarafını gerektiği çapta geliştirememiş olmasıdır" (1) demekle ve ilave etmektedir "Beyin gücü bugün her vakitten fazla, ülkelerin temel zenginliğini oluşturmaktadır. Yüksek kültürel değerlerin yaratıldığı araştırma çalışmalarının verimliliği, gerek organizasyon ve gerekse sistemin sevk ve idaresinde, arasındaki yaratıcılık, zekâ, merak, sebat vs. gibi kişisel kabiliyetlerin ortaya çıkmasını sağlayacak şartların oluşturulmasına bağlıdır." Bir başka raporda, (2) bir grup bilim adamının ortak görüşleri olarak;

"İleri Teknoloji Teşvik Projesi çerçevesinde, ülkemizde, endüstriyel alanda gelişmeleri hızlandırmak için Management (Sevk ve İdare)'nin oynayacağı hayati role de işaret etmek gerekmektedir. Endüstri liderlerini, en modern tekniklerle yetiştirmek üzere kurulmuş olan Gebze'deki Sevk ve İdare Enstitüsü'nün uluslararası düzeye getirilmesi zorunludur. Endüstri ile sıkı işbirliği yapması öngörülmüş bulunan Enstitünün geniş bilgi işlem uygulamaları, sistem analizi, analitik teknikler, ileri teknolojiler, teknoloji transferi vs. konularında uygulayacak kısa ve uzun süreli eğitim programları, ileri teknoloji teşvik projesinin başarısı için şarttır."

Gerek teknoloji üretmek, gerekse teknoloji transfer etmek için bu amaçlara dönük sağlıklı ve dinamik organizasyonlar kurmak, bu organizasyonlara başarıya götürecek çağdaş yöneticiler yetiştirmek, onlara sahip çıkmak sanırım 2000'li yıllara varmak ve bu yılları onurlu bir şekilde yaşam için gerekli temel girdilerdir. Sahip olunan teknolojilerin ürünleri de gene aynı şekilde iyi organizasyonlar ve amaçlarımızı uygun olarak yetiştirilmiş yöneticiler sayesinde toplanabilmektedir.

Gelişmiş endüstri toplumları; yönetim bilimlerinin ürettiği bilgi ve teknikleri kullanmakla beraber, bu tekniklerin daha etkin bir şekilde kullanılmasına yardımcı motivasyonlar farklılıklar arz etmektedir. Japon toplumunun motivleri ile, Amerikan toplumunun motivleri önemli farklılıklar göstermektedir. Türk toplumunun motivleride farklı olacaktır. Bu bakımdan sanayimizin milli motivler içinde gelişmesi, başarması kaçınılmazdır.

İthalat ikamesi sağlamak üzere kurulmuş, teşvik edilmiş sanayimiz bugün önemli miktarlarda ihracata yönelmiş bulunmaktadır. Aynı zamanda AET ile entegrasyona hazırlanılmaktadır. Dışa açılan, açılmak mecburiyetinde olan

Endüstriyel

sayesinde

motivleri

...

sanayicimiz ise, fiyat, miktar, kalite, standart, çeşit, moda, geliştirme, yeni ürün, stok, dış pazar, teknoloji, araştırma, geliştirme, sermaye, finansman gibi kelimeleri daha farklı anlamaya, kavramaya başlamıştır. Üretim sistemi tümü ile dünya piyasalarının her türlü rekabet ortamında bulunmak, yaşamak ve gelişmek durumundadır.

Daha yüksek teknolojiler gerektiren savunma sanayi ile ilgili hazırlıklar yapılmakta, fonlar oluşturulmaktadır. Çok kısa zamanda bu sanayinin de temelleri atılacaktır.

Bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler yeni ihtiyaçlar, yeni mamuller, yeni üretim metodları getirmektedir. Sanayimizin bu değişmelere ayak uydurabilmesi için hızla araştırma-geliştirme faaliyetlerini planlaması-programlaması ve organize etmesi gerekmektedir. Bu amaçla mevcut imkânlar seferber edilmeli, yeni imkânlar hazırlanmalı ve araştırma geliştirme faaliyetleri ihtiyaçlarını karşılar hale getirilmelidir.

Yüksek teknolojilerin ürünleri olan mamullerin birim maliyetleri içinde, bilginin, araştırma-geliştirmenin payı gittikçe büyümektedir. Araştırma geliştirme işi de başlı başına bir üretim sistemi oluşturmaktadır.

Ülkemiz genelinde araştırma-geliştirme faaliyetleri ile ilgili olarak aşağıdaki tesbitlerin huzurunuzda getirilmesini faydalı bulmaktayım.

1. Araştırma ve geliştirme faaliyetleri için yapılan harcamaların gayri safi milli hasılaya oranı (A), ülkeler itibarı ile tetkik edilirse, bu oran, geri kalmış ülkelerde (1) den küçük, kalkınmakta olan ülkelerde (1) ile (2) arasında ve kalkınmış ülkelerde de (2) den büyük olmaktadır.

Türkiye için bu oran (0,24) dır. Ayrıca araştırma geliştirme faaliyetleri için, ayrılan paraların ve imkânların hepsi de kullanılmamıştır. Örneğin TÜBİTAK'ın gerçekleştirebileceği harcamaların 22 yıllık ortalaması (0,65) dir.

Araştırma-geliştirme için daha çok imkan ve kaynak yaratılması ile birlikte, bu kaynakların amaçlara uygun ve akılcı kullanılması da gerekmektedir.

2. Yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye'de ortalama 7750 kişi araştırmacı, 2700 kişi de araştırma teknisyenliği kadrolarını işgal etmektedir. Bu iki sayının oluşturduğu ters piramit araştırma faaliyetlerinin daha akıllı bir şekilde organize edilmesi gereğini de vurgulamakla birlikte, araştırma teknisyeni yetiştirilmesi gereğini de gündeme getirmektedir.

3. Tam zaman eşdeğerli araştırmacı sayısı, çalışan nüfusun (10.000) de (15) inin altına düşerse, ülke çapında araştırma faaliyetlerinin koordineli bir şekilde organize edilmesi, planlanması mümkün olmamaktadır. Bu kritik (15) sayısı ülkemizde (4,2) civarındadır. Daha çok araştırmacı yetiştirmek ve onları araştırma hizmetlerinde kullanmak ihtiyacımız çok fazla olarak dikkati çekmektedir.

4. Yoğun araştırma-geliştirme faaliyetleri sonunda elde edilmiş tüm bilgiler ve teknolojiler 6-7 yılda ikiye katlanmakta sürekli şekilde bilgiler eskimektedir. Buna bağlı olarak araştırma elemanı da eskimektedir. Araştırma elemanını eskimekten kurtarmak ve yenilerini hızla devreye sokmak gerekmektedir. Araştırmacı eleman yetiştirilmesi, müstakil bir proje olarak daha etkin bir şekilde ele alınmalıdır. Buna paralel olarak, teknolojik gelişmelere karşı ülke sanayimizin duyarlı kılınması gerekmektedir.

5. Dünyada yapılmakta olan tüm araştırma - geliştirme faaliyetlerinin % 95'i kalkınmış ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Kalkınmış ülkelerle diğerleri arasında sosyal, ekonomik, savunma ve diğer alanlarda

TDVİSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E01267

KAYNAKLAR

1. Prof. Dr. M. Nimet Özdaş, TÜBİTAK DANIŞMA KURULU TOPL. TEBLİĞİ, 1985
2. İ.T.Ü. REKTÖRLÜĞÜ, TÜRKİYE İLERİ TEKNOLOJİSİ TEŞVİK PROJESİ ÖN RAPORU 1985 İ.T.Ü. RAPORU
3. M. TINAZ TİTİZ, Devlet Bakanı (NASIL BİR TÜBİTAK) 1986, DEVLET BAKANLIĞI YAYINI
4. Prof. Dr. M. Nimet Özdaş, Devlet Bakanı, TÜRK BİLİM POLİTİKASI (1983 - 2003) 1983. Devlet Bak. Yayını
5. BEŞİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI 1985-1989 D.P.T. Yayını
6. TÜBİTAK FAALİYET RAPORU – 1985, TÜBİTAK YAYINI
7. Hasan Erişkon, Organize Sistemler ve İnfomasyon, YÖNETİM, ÜRETİM, VERİMLİLİK DERGİSİ Ocak 1987

~~H. Erişken~~
(solivan oksik yollanan sayfa)

uçurumlar oluşmaktadır.

6. Araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin bilim ve teknolojiye katkısı, dünya bilim literatüründeki yeri bakımından ülkemiz (41.) sırayı işgal etmektedir. Bu değerlendirmeye göre ilk (20.) sıraya kadar yer alamayan ülkeler bilim ve teknolojinin getirdiği nimetlerden yeterince faydalanamamaktadırlar. Bu ilk (20) ülkeden ancak (5-6) sı yeni teknolojiler üretebilmekte, diğerleri ise, akıllı bir şekilde teknoloji transferi yapmaktadır. Ülkemizde, teknoloji transferi konusunda organize ve sistematik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Teknoloji transferi ciddi bir şekilde gündeme getirilmelidir.

7. Kalkınmış ülkelerde, bilim ve teknoloji üretimi başı boş bırakılmamıştır. Ülkenin temel ekonomik, sosyal ve savunma hedeflerine göre yönlendirilmektedir. Araştırma kurumları, üniversiteler, kendilerine tahsis edilen kaynakları, araştırma-geliştirme adı altında çarçur etmemektedirler ayrıca, buna müsaade de edilmemektedir. Ülkemizde araştırma-geliştirme faaliyetlerine müdahale edilmemektedir.

8. Araştırma-geliştirme işi proje olarak planlanır. Belirli amaçları, bütçesi, zamanı, tahsis edilen imkânları ile tarif edilir. Sonuçları başka çalışmalar için veri teşkil eder. Ülkemizde, bu şekilde planlanarak sonuçlandırılmış projelerle, araştırmaya ayrılmış imkanlar mukayese edilirse, kaynakların daha akıllıca kullanılabilmesi gözlenebilir.

9. Ülkemizin en önemli sorunları, konut, beslenme, eğitim, teknoloji üretimi vs. gibi alt alta yazılır ve bu sorunlardan hangilerinin araştırma-geliştirme faaliyetleri sonucunda daha iyiye götürüldüğü, çözüldüğü, bu faaliyetlerden nasibini almakta olduğu düşünülürse, pek de iç açıcı olmayan sonuçlarla karşılaşılır.

10. Araştırma-geliştirme işinin bir sahibi, alıcısı olur. Sanayicimiz bu faaliyetlere talep yaratamıyorsa, faaliyetlere devam etmenin veya yeni faaliyetler plânlamanın anlamı olmaz. Tersine araştırma-geliştirme faaliyetleri sonucunda bir fayda yaratılmıyorsa, talebi beklemek de çok saflık olur. O halde, arz-talep dengesi yaratabilecek girişimlere ihtiyaç vardır. Bunun adı, işbirliği, müdahale siparişi olabilir.

11. Bu güne kadar sanayimiz daha çok Know-How, satın alma, taklit etme, ortak yatırım yapma gibi yolları denemiştir.

Bu şekillerin bundan sonra da devam etmesi şüphelidir. Yüksek teknolojiler kolay kolay taklit edilemiyor, satılmıyor, veya ortak yatırım imkânları vermiyor. Bununla birlikte teknoloji seçmek bile ayrı bir araştırma işi olarak ortaya çıkmaktadır. Şartlar ne olursa olsun böyle gelmiş olanın, böyle gitmeyeceği, ülkemiz sanayicisinin (2000)'li yıllara, araştırma geliştirme faaliyetlerini göz ardı ederek ulaşamayacağı kesindir.

12. Araştırma-geliştirme faaliyetleri çok pahalı, zahmetli ve risklidir. Bu bakımdan firma, sektör, konu ve ülke bazında çok akılcı bir şekilde organize ve entegre edilmeye muhtaçtır.

13. Yüksek teknolojilere, geniş finansman imkânları ile erişilebilmektedir. Geniş finansman imkânları ile kitle üretimi (mass-production) sağlanmaktadır. Bu sayede, ancak, anlamlı maliyetler oluşturulmakta, rekabet edilebilmektedir. Bu sebeple de ülkemiz sanayi, sermaye terakümüne ve büyümeye mecbur kalacaktır.

14. (2000) li yıllara doğru, sanayimizin nitelikli iş gücü ihtiyacı hızla artacaktır. Firma ve sektör bazında eğitim ihtiyacını karşılamak gittikçe zorlaşacaktır. Dünden bunun tedbirleri alınarak, klasik eğitim sistemine yeni boyutlar kazandırılması olmalıdır.

TDVISAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E01267

21. ASRA DOĞRU TEKNOLOJİ MESELEMİZ

Prof. Dr. Nimet Özdaş

Üçüncü Endüstri Devrimi

Dünya yeni bir endüstri çağının eşiğinde bulunmaktadır. Bu çağ itici gücünü hızlı bir bilimsel gelişmeden ve çok yönlü olarak gelişme göstermekte olan ileri teknolojilerden almaktadır. İleri teknolojilerin çok yaygın olarak mikroelektronik, bilgi işlem ve yapay zeka (artificial intelligence), telekomünikasyon, üretim ve ofis otomasyonu, yeni endüstriyel malzemeler, uzay teknolojisi, yeni enerji kaynakları, biyoteknoloji ve lazer alanlarını kapsadığı, ayrıca hibrid teknolojiler olarak da tanımlanan, kompüter yardımı ile tasarım (CAD) kompüter yardımı ile imalat (CAM), robotik fiberoptik ve sseramik malzemeleri içerdiği görülmektedir.

Bilhassa, kompüter, havacılık ve uzay, elektronik teçhizat, telekomünikasyon, elektrik makineleri, makina imalatı, nükleer alet ve teçhizat, ilaç ve kimya sanayii sektörlerinde araştırma ve geliştirmeryoğunluğu fazla olan ve bu bakımdan da yüksek teknolojiler (High Technologies) olarak adlandırılan, yukarıda belirtilmiş teknolojiler, bir bütün olarak etkileri ve şumulleri bakımından bugüne kadar erişilmemiş çapta bir teknolojik değişme ve ilerlemeye yol açacak niteliktedir. Gerçekten de üçüncü endüstri devriminin temelini oluşturduğu bilinen bu ileri teknolojiler;

- Ekonomi için kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamak üzere yeni bir teknoloji bazı oluşturmak.
- Yeni endüstri ve hizmetlerin yaratılması yanında eski sektörlerin de hayatini sağlamak,
- Ülkelerin rekabet gücünde, milletlerarası ticarete dengeleri ve öncelikleri değiştirmek, gibi köklü değişiklikler getirecektir.

Yukarıda sayılan sebeplerden ötürü yeni teknolojilerin stratejik değeri çok büyük bir önem taşımaktadır. Bu açıdan, bu teknolojileri geliştirerek yararlanmak üzere ileri ülkeler görülmemiş bir yarış içine girmişlerdir. İleri teknolojileri kullanamayacak ülkelerin bu yüzyıl sonundan evvel ve XXI. yüzyılda ekonomik güçleri yanında askeri ve politik güçleri de zayıflayacaktır.

Yeni Hükümet Politikaları

Yeni teknolojileri geliştirmek ve bunlardan ekonomik olarak yararlanmak için hükümetler mikroelektronik, kompüterler ve biyoteknoloji v.b. alanlarında Devlet-Endüstri-Üniversite işbirliğine dayalı Ulusal Araştırma ve Geliştirme Programları yürütmektedirler. Bunlar arasında:

- İngiltere'de Devlet, Endüstri ve Üniversite işbirliği ile Enformasyon Teknolojisi alanında ALVEY programı 350 milyon sterlin tutarında 5 yıllık;
- Japonya'da MİTİ (Sanayi Bakanlığı) ve 15 Japon Firması işbirliği ile yürütülen 5. Jenerasyon Kompüter Programı;
- Almanya, Fransa ve Hollanda'da Enformasyon Teknolojisi Ulusal Programları;
- Bölgesel alanda A.E.T.'nin 1984'de başlattığı Enformasyon Teknolojisiyle ilgili ESPRİT Programı (2,5 milyon dolar, 5 yıl süreli) Avrupa'da da, gene

8 A programı

ABD ve Japonya ile rekabet edebilmek için yeni başlatılan Eureka programı belirtilebilir.

Daha da şümulü olarak;

— ABD tarafından başlatılan ve şimdiye kadar İngiltere'nin ve Almanya'nın katılmayı kabul ettikleri Strategic Defense Initiative (Stratejik Savunma Girişimi) projesi bulunmaktadır. Nükleer savaşa karşı uzayın da kontrolü ile ilgili bu uzun vadeli araştırma geliştirme projesinin portresi 5 yıl için 26 milyar dolar olup, ilerde 100 milyar dolara kadar artabileceği düşünülmektedir.

— 1982'de yapılan Versailles zirvesinde de "Teknoloji, Büyüme, İstihdam" başlığı altında 18 projeden oluşturulan bir teknoloji paketine bir çok OECD ülkesi katılmaktadır.

— Comecon ülkeleri de ileri teknolojilerin geliştirilmesi ve bu alanda yoğun işbirliği yapmak üzere 15 yıllık bir işbirliği anlaşması imzalamışlardır.

İleri Teknoloji alanındaki gerek ulusal gerek bölgesel olarak yürütülmeye çalışılan bu teknolojik programlar açık olarak aşağıdaki hususları vurgulamaktadır.

1. Yüksek teknolojinin ekonomik, politik ve askeri önemi gittikçe artmaktadır.
2. Bu tür projeleri başlatma, işbirliği sağlama ve mali destek vermede hükümetlerin ana rolü oynadığı görülmektedir.
3. Kuvvetli rekabetin bulunduğu bu stratejik alanlarda geri kalmamak için her düzeyde işbirliği ve koordinasyon gerekmektedir.
4. Endüstride bu alanlarda işbirliği zorunluluğu duyulmaktadır.

BİLİM VE TEKNOLOJİ ALANINDA TÜRKİYE'NİN DURUMU

Araştırma ve Geliştirme Yapısı:

Türkiye'nin A + G yapısı üç sektörden oluşmaktadır:

- 1) Üniversiteler
- 2) Kamu araştırma kurum ve kuruluşları
- 3) Kamu ve özel sektöre ait araştırma merkezleri

Üniversiteler: Yüksek öğretim sistemi 1982'de 2547 sayılı kanunla kökünden değiştirilmiş ve 27 üniversite kurularak merkezi bir teşkilata, Yüksek Öğretim Kurumu'na (Y.Ö.K.) bağlanmıştır. 1986'da bir Vakıf Üniversitesi olarak Ankara'da kurulan Bilkent Üniversitesi ile üniversite sayısı 28'e erişmiştir.

Üniversitelerde halen 186 fakülte, 104 enstitü bulunmaktadır. Yüksek öğretimde 1877 profesör, 2899 doçent, 2484 yardımcı doçent ve 1500 kadar araştırma görevlisi bulunmaktadır. Böylece öğretim elemanı sayısı 22 bin, yüksek öğretimdeki öğrenci sayısı 449 bin 414'dür.

Başbakan'a Bağlı Kuruluşlar:

a) 1963'de kurulmuş bulunan Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)'a bağlı kuruluşlar:

- * Marmara Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Enstitüsü
- * Yapı Araştırma Enstitüsü
- * Balistik Araştırma Enstitüsü

Bu kuruluşlarda toplam olarak araştırma personeli sayısı 1000, araştırmacı sayısı 450 kadardır:

b) Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (T.A.E.K.)'e bağlı merkezlerde 1 MW ve 5 MW'lık 2 nükleer araştırma reaktörü bulunmaktadır. Toplam araştırma personeli sayısı 500, araştırmacı sayısı 200 kadardır.

Yüksek öğretimde

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı kuruluşlar

d) Maden Tetkik ve Arama (MTA) Enstitüsü'nde 1800 bilim adamı ve mühendis çalışmaktadır.

e) Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'ya bağlı Araştırma Enstitüsü'nde 200 araştırmacı çalışmaktadır.

f) Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na bağlı 100 kadar araştırma Enstitüsü ve deneme merkezinde 1500 kadar araştırmacı bulunmaktadır.

g) Araştırma Geliştirme yapmakta olan diğer kamu kuruluşları arasında DSI araştırma laboratuvarı, Karayolları araştırma laboratuvarı, Şeker Şirketi, Petkim ve bazı bakanlıklara bağlı araştırma laboratuvar ve merkezleri bulunmaktadır.

h) Özel sektörde araştırma laboratuvarı kurmuş firmalar: Türkiye Şişe Cam Fabrikaları, Koç Holding, Alarko, ENKA, Sabancı Holding'e ait ARGE-SA'dır. Ayrıca askeri elektronik alanında ASELSAN ve haberleşme alanında TELETAS geniş imkânlarla sahip olarak hem A + G hem de üretim yapan kuruluşlardır.

Temel Göstergeler:

Bir ülkenin araştırma çalışmalarının ve teknolojik durumunun değerlendirilmesi, ancak geniş bir bilim ve teknoloji perspektifi içinde ve uluslararası alanda belirli karşılaştırmalar yapılarak ele alınabilir. Bu arada ülkelerin A + G alanında ki çabaları aşağıdaki temel göstergelerle değerlendirilmektedir.

1. Araştırma ve geliştirme için kullanılan ulusal kaynaklar, diğer bir deyimle araştırma ve geliştirme harcamaları ile kalifiye bilim adamı ve mühendis, kısaca "araştırmacı" sayısı.
2. Bilimsel araştırmalarla ilgili yayınların niteliği ve niceliği, böylece uluslararası alanda bilimsel katkı.
3. Uygulamalı A + G'den elde edilen sonuçlar, yeni buluşlar, patent sayısı, uluslararası ödemeler, v.b.

1'deki göstergeler "Araştırma Sistemi"nin parametrelerini, 2 ve 3'le ilgili göstergeler ise çıkış parametrelerinin kaba ölçüsünü vermektedir.

Ayrıca bilim sisteminin yapısı, enformasyon akışı sisteminin etkinliği, uluslararası ilişkilerin yoğunluğu, teknolojik yapı ve düzeyi değerlendirilmesi zor önemli göstergelerdir. Bütün bu göstergelerin birlikte değerlendirilmesi ile bir ülkenin bilim ve teknoloji durumu hakkında sağlıklı bilgi sahibi olunabilir.

Bilim ve bilhassa araştırma, giriş ve çıkış değişkenleri olan bir süreçtir. Modern toplumlarda çok önemli yüksek değerlerin yaratıldığı beşeri bir faaliyet olan araştırmanın, işgücü, harcama ve enformasyon (bilgi)'dan oluşan büyük çaplı girişleri bulunmaktadır. Araştırma sisteminin giriş büyüklüklerinin tümünü araştırma harcaması altında toplamak mümkündür. Diğer taraftan üretici bir sistem olarak araştırmanın, ortaya çıkardığı mamul, sistem ve buluşların yayımlandığı bilimsel statüdeki makale sayıları, bilimsel buluş ve sonuçların tartışıldığı konferans, kongre, sempozyum sayıları ve çok önemli olarak da teknolojik buluşlar açılardan oluşan, bir çıkış büyüklüğü bulunmaktadır. Ancak "Araştırma Sistemi"nin çıkış büyüklüklerinin diğer bir deyimle bilgi veya yeni mamul, sistem v.b.'nin değerini basit sebep-sonuç bağıntısı ile göstermek ve ölçmek pek mümkün değildir.

Böylece araştırma için muazzam bir endüstri portresi ortaya çıkmaktadır. Bir endüstrinin araştırmacı personel ve malin harcamalar yönünden bir maliyeti, bilimsel literatür ve buluşlardan oluşan bir ürünü vardır. Bu sistemde kararlı bir bilimsel geliştirme sağlamak için üstel olarak artan kibir çaba gerekir. Buna karşın sabit tutulan çaba halinde (araştırmacı personel ve harcama) bilimin gelişme hızı azalır.

811-0-0
4

A. Araştırma + Geliştirme İçin Kullanılan Kaynaklar

Cetvel 1'den son istatistikleri içeren 1983 yılı verilerine göre OECD ülkelerinin A + G harcamaları, A + G harcamalarının gayri safi milli hasılaya (G.S.M.H.) oranı, A + G'de kullanılan kalifiye bilim adamı, mühendis sayısı ve diğer bazı göstergeler verilmektedir.

Cetvel 1'in incelenmesinden görüleceği üzere, endüstriyel toplumların A + G harcamaları çok yüksek mertebededir. Ancak ülkeler muhtelif büyüklüklerde olduklarından bu göstergeler içinde A + G harcamalarının GSMH'ya oranını, diğer bir deyimle bir ülkenin "Araştırma Yoğunluğu"nu veren yüzde, karşılaştırmalar açısından daha anlamlı bir gösterge niteliğindedir. Bu arada ABD geri kalan bütün OECD ülkelerinden daha fazla A + G harcaması yapmaktadır. Bu açılardan ülkeleri, A + G harcamalarının büyüklüğü, kullandıkları toplam araştırma personelinin sayısına bağlı olarak, beş grupta toplama imkanı vardır. Birinci grupta dünyanın endüstri devleri bulunmaktadır. Son grupta ise ekonomik bünyeleri zayıf olan ülkeler yer almaktadır.

- endüstriyel

B. A + G Harcamaları ve TÜRKİYE

Şekil 1'de muhtelif ülkelerde A + G harcamalarının G.S.M.H.'ya oranının yıllara bağlı olarak değişmesi görülmektedir. ABD için bu oranın 1964'de erişmiş olduğu % 3'den 1978'de % 2.3'e kadar düştüğü İngiltere ve Fransa'da benzer bir trendin olduğu ve fakat buna karşılık Almanya, Japonya ve geriden gelen diğer ülkelerde artmanın devam ettiği görülür. ABD'de bu yüzde 1950-1960 döneminde % 15 gibi yüksek bir hızla artmış ve ondan sonra da doyum durumu ortaya çıkmıştır. 1980 yılından sonra ülkelerarası rekabetin yoğunlaşmasından ötürü bu yüzde gene artmaya başlamış olup, 1984'te Rusya'da % 3,66, ABD'de % 2,65, Almanya'da % 2,97, Japonya'da % 2,58'e yükselmiş bulunmaktadır. Kore ve Taiwan'da bile bu yüzdeler % 1'e erişmiştir.

Gerçekten A + G harcamalarının G.S.M.H.'ya oranı, sihirli bir oran niteliğinde görülen % (2,5 -3)'e eriştikten sonra bir doyma durumu ortaya çıkmaktadır. Sadece Rusya'da bu oranın % 3'ü biraz geçtiği bilinmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere A + G harcamalarının G.S.M.H.'ye oranını veren yüzde, ülkelerin araştırma alanında yaptıkları harcamaların toplam hasıla içindeki izafi payını gösterdiğinden A + G harcamalarının yoğunluğunun bir ölçüsüdür.

Şekil 1'de görüleceği üzere Türkiye'nin A + G ödenekleri gelişmiş ülkelere oranla çok düşük düzeydedir. Ayrıca A + G harcamalarının yıllara göre G.S.M.H. içindeki payı artmasında 10.000 çalışan nüfusa düşen araştırıcı sayısı gelişmişliğin önemli bir göstergesi olarak ele alınmaktadır. Araştırıcı sayıları Cetvel 2'de verilmiştir. İleri endüstri toplumlarında 10.000 çalışan nüfusa düşen araştırıcı sayısı (45-90) arasında değişmektedir. 1983 envanterine göre Türkiye'de 6015'i doktoralı 16955 araştırıcı vardır; bunun tam zaman eşdeğeri 7747 araştırıcıdır; buna göre 10.000 çalışan nüfusa düşen araştırıcı sayısı 4,2'dir ve çok düşük düzeyde olup, ileri ülkelerin % 10'undan azdır.

C. Araştırıcı Personel

A + G'de kullanılan stratejik beşeri kaynak da bu alanda ulusal çabanın bir ölçüsüdür ve 10.000 çalışan nüfusa düşen araştırıcı sayısı gelişmişliğin önemli bir göstergesi olarak ele alınmaktadır. Araştırıcı sayıları Cetvel 2'de verilmiştir. İleri endüstri toplumlarında 10.000 çalışan nüfusa düşen araştırıcı sayısı (45-90) arasında değişmektedir. 1983 envanterine göre Türkiye'de 6015'i doktoralı 16955 araştırıcı vardır; bunun tam zaman eşdeğeri 7747 araştırıcıdır; buna göre 10.000 çalışan nüfusa düşen araştırıcı sayısı 4,2'dir ve çok düşük düzeyde olup, ileri ülkelerin % 10'undan azdır.

D. Uluslararası Bilime Katkısı

Ülkelerin bilimsel ve teknik alandaki çabalarının ve başarılarının bir göstergesi de bilimsel mecmualarda yayımlanan araştırma, rapor ve tebliğler, bu raporlarla ilgili olarak verilen referansların sayıları ve frekanslarıdır.

Yeni araştırmalar, tabii ki bütün ülkelerin katkıları ile ortaya çıkmış olan bilgi hazinesinden yararlanmakla mümkün olmaktadır. Buna karşılık yayımlanan araştırmalar da bu bilgi hazinesine bir katkıdır. Araştırma sonuçları yeni araştırmalara yolaçabileceği gibi önceden kestirilmeyen alanlarda yeni uygulamalarda da yararlı olabilir. Yayımlanan araştırmaların önemleri arasında büyük farklar bulunduğu bir gerçektir. Ancak muteber bilim mecmualarına kabul edilen yazılar genellikle derinliğine bir incelemeden geçirildiklerinden belirli bir standartlardır.

Ülkelerin 1965 yılından beri bilimsel literatüre katkıları "Institute for Scientific Information" tarafından yayımlanan ve 2000 kadar en önemli bilimsel mecmuada yazıların taranması ve ilk yazarın milliyetine göre sınıflandırılması yolu ile değerlendirilmeye çalışılmaktadır. 1983 yılı içinde 160 kadar ülkenin dünya bilim literatürüne katkısı 538498 makale yazarı ile olmuştur. Şekil 2'de 19'arlık gruplar halinde ülkelerin dünya bilimine katkıları görülmektedir. Bu sıralamada Türkiye 44. sıradadır.

E. Endüstriyel Araştırma + Geliştirme

Endüstriyel alanda büyük çaplı organize araştırma ve geliştirme çalışmaları ve bu çabalara Devletin katılması genellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmış olan bir olaydır.

Endüstriyel A + G ile ilgili etkenler, endüstrinin yapısal durumu ve endüstri kuruluşlarının boyutlarıdır. Boyut faktörü muhtelif ülkelerde ve endüstri kollarında farklılık göstermektedir. ABD'de 5000'den fazla personeli olan kuruluşlar endüstriyel araştırmanın % 86'sını yapmaktadır. İngiltere'de ise 2000'den fazla personeli olan firmalar endüstriyel araştırmanın % 93'ünü, Hollanda'da 1000'den fazla işçi çalıştıranlar % 81'ini, Belçika'da ise % 59'unu yapmaktadır.

A + G çalışmalarının büyük kuruluşlarda toplanması, bu kuruluşların yeni mamuller için otofinansman riskini göze alabilmelerini sağlamak içindir. Bilhassa yeni buluşlara bağlı yeni mamuller, piyasada uzun süre rakipsiz kalamadıklarından endüstriyel kuruluşlar mamullerin diversifikasyonuna gitmek zorunda kalmakta, bu da boyutların büyük olmasını gerektirmektedir. Ayrıca piyasaya bağlı olarak polivalan bir durum yaratmak için endüstri kuruluşları bir bilimsel ve teknolojik potansiyeli de hazır bulundurmaya zorunluluğunu duymaktadır. Endüstriyel komplekslerin bu stratejilerine karşılık küçük, fakat araştırma ve yenilik getirme kapasiteleri çok kuvvetli küçük firmalar da birçok ileri teknoloji alanlarında varlık göstermektedir.

G. Türkiye'nin Teknolojik Yapı ve Düzeyi

Bir ülkenin teknolojik düzeyi endüstriyel araştırma ve geliştirme çalışmalarının çapı ile yakından ilgilidir. Türkiye'nin endüstriyel yapısına bakınca sınırlı sayıda büyük firma yanında çok sayıda küçük ve orta boyutta kuruluşun bulunduğu görülür. 1983 istatistiklerine göre 10 ve 10'dan fazla personel çalıştıran kuruluşların sayısı özel sektörde 9334 kamu sektöründe ise 433'tür. 10'dan küçük personel çalıştıran firma sayısı ise 177.000'dir. İmalat endüstrisinin % 44.6'sı tüketim malı, % 43.3'ü ara malı ve % 12.1'i de yatırım malı üretmektedir. 1983 araştırma geliştirme envanteri imalatçı firmaların sadece % 8'inin büyük kuruluşlar olduğunu göstermiştir. Kamu sektöründe Çelik, Enerji, Kağıt, Kağıt Mamul-

7 küçük

1981-1984

leri, Tütün, Petro Kimya, Mühendislik endüstrileri, Alüminyum, Maden üretimi v.b. ağırlık taşımaktadır. Özel sektör daha ziyade tüketim malları, tekstil ve konfeksiyon, Mühendislik endüstrileri, Elektrik Makinaları ve Teçhizatı, Otomotiv Endüstrisi, Mobilya ve Elektronik endüstrileri ile tarıma dayanan alanda üretim yapmaktadır.

fakültesi

Büyük holdingler teknolojilerini dışardan patent lisans, know-how ve mühendislik anlaşmaları ile sağlamaktadırlar. Bunların büyük bir kısmının ise çok uluslu şirketlerle ortaklıkları vardır. Genellikle holdinglerin kendi araştırma gelişme ve teknoloji üretme çabaları çok sınırlıdır. Orta boyuttaki firmalar yeni makina ve teçhizat satın almak ve kopya, adaptasyon yoluyla teknoloji transferi sağlamak yollarına başvurmuşlardır. 1981 yılına kadar dış ortaklı 83 kuruluşun kurulduğu ve 1000'e yakın lisans anlaşmasının imzalandığı bilinen Türkiye'de bilhassa son 10-15 yıl içinde kurulan fabrikaların modern makina ve teçhizatla donatılmış olmaları ülkenin endüstriyel ürünlerinin gittikçe artan oranda ihraç edilebilmelerini mümkün kılmıştır.

1983 araştırma envanteri endüstri sektöründe 879 (veya 438 tam zamanlı) araştırmacı bulunduğunu göstermiştir. Endüstriyel araştırma geliştirme harcaması da 4,4 milyar TL olup, endüstriyel hasılanın sadece % 0.2 mertebesinde. Bu oran İrlanda'da % 0,35 (1979) ve Avusturya'da % 0,78 (1978)'dir. Ayrıca bu oran ileri endüstri ülkelerinininkinin % 10'u kadardır.

Kısaca Durum Değerlendirmesi:

1) A + G harcamalarının G.S.M.H. oranı % 0.24'tür. Bu oran ileri ülke, endüstri ülkelerinin 1/10'u, büyük gelişme gösteren Kore gibi bir ülkenin 1/5'i mertebesinde. A + G harcamaları yılda en az % 15-20 arttırılmalıdır. Türkiye, etkinlik sağlamak için A + G harcamalarını kritik sayılan % 1 oranına hızla eriş-tirmelidir.

2) Araştırmacı sayısı 10.000 işgücüne 4,2'dir. Sayı olarak gene ileri ülkelerin 1/10'u mertebesinde araştırmacı bulunmaktadır. 1990 başında 10.000 işgücüne 15 araştırmacı sağlamak üzere araştırmacı yetiştirmek gereklidir.

3) İleri ülkelerde bir yılda 2 araştırmacı bir yayın yaparken, Türkiye'de 15-20 araştırmacı bir yayın yapılabilmektedir. Sayıdan çok daha büyük olarak, kalite sorunu ön planda ele alınmalıdır.

4) Dünya bilim sistemine yayınlar açısından katkı gözönüne alındığında Türkiye,

- 1981'de 41
- 1982'de 42
- 1983'de 44
- 1984'de 45.

olmuştur. Türkiye kendi içindeki gelişmelere rağmen izafi olarak dünyada yer kaybetmektedir.

5) Endüstriyel araştırmacı sayısı ve bu alandaki araştırmacı harcaması çok düşük düzeydedir. Kore ile karşılaştırmalarda bile ortaya çıkan 5 ila 15'de bir oranlar, bu alanda ileri teknolojiler için kuruluşlara vergi muafiyetleri ve teşvik tedbirlerine şiddetle ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

6) Türkiye sınırlı örnekler dışında teknoloji üretememektedir. Şu halde gittikçe artan çapta teknoloji transferi gerekecektir. Bu teknoloji transferinin rasyonel bir şekilde yapılabilmesi ise ülkede A + G bazını hızla kuvvetlendirmek ve endüstriyel araştırma çalışmalarını yoğunlaştırmaya bağlıdır.

TÜRK BİLİM POLİTİKASI 1983 - 2003

Türk Bilim Politikası 3 yıllık çok yoğun ve 20 yıllık bir birikimin değerlendirilmesi

dirilmesi suretiyle ve SİSTEM YAKLAŞIMI ile hazırlanmıştır. Bu çalışmaya üniversitelerimizin öğretim üyeleri, YÖK, bütün kadrosu ve kuruluşları ile TÜBİTAK, çok aktif olarak T.A.E.K. elemanları, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı uzmanları, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı MTA gibi kuruluşların elemanları katılmıştır. Böylece 300'den fazla bilim adamı, mühendis, uzman ve idareci katkılarını ortaya koymuştur.

Ayrıca araştırma öncelikleri tesbit edilirken DPT uzmanları ile birlikte çalışılmıştır.

Bugüne kadar ekonomik planlama uygulamayan ülkeler bile, bilimsel gelişmelerini bilim politikaları ile hızlandırmışlardır. Gelişmekte olan ülkelerden Yugoslavya, Yunanistan, Portekiz, Mısır, Kore, Güney Amerika ülkeleri v.s. gibi ülkeler de bilim politikalarını çoktan tesbit etmişlerdir. Buna Türkiye de mecburdur.

Türkiye'nin uzun vadeli bilim ve araştırma politikalarının hedefi ise, çok önceleri Büyük Atatürk tarafından konmuştur.

"Çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmak" şüphesiz ki bu hedef bilimsel çalışmalar için de geçerlidir. Ancak bu hedef zaman unsurunu içermemektedir.

Bu hedef gelecekte muhakkak ulaşılması gereken temel ülkü olarak Türk ulusunun önüne konulmuştur ve bu dinamik bir hedeftir. Aradan geçen yıllar içinde Atatürk Türkiyesi çağdaş uygarlık düzeyine yükselme olgusunu programa bağlayabileceğimiz ona bir zaman boyutu ekleyebileceğimiz duruma gelebilmiştir. İlk bilimde çağdaş uygarlık düzeyi nedir? Ülkelerin bilime katkılarını veren istatistiklerden ilk yirmi ülkenin bilimsel açıdan çağdaş uygarlık düzeyini temsil ettiği görülür. Ayrıca bu ülkeler dünyada en fazla söz sahibi olan ülkelerdir. Hedefe erişme süresi de 20 yıl olarak kabul edilmiştir. Bu, erişilmesi çok zor ve fakat mümkün bir hedeftir. Meçhullerle dolu bir XXI. yüzyıla Türkiye'nin güçlü girmesi amaçlanmıştır.

DPT tarafından bilim teknoloji ana planı ile ilgili bahsedilen ve özellikle önümüzdeki dönem için öngörülen 84 adet ekonomik ve sosyal kalkınma hedefi verilmiştir. 84 x 84 lük matrislerle yapılan programlama çalışmalarında uygulama araştırma projeleri öncelikle tesbit edilmiş ve öncelik profilinin başlarda enerji, mikroelektronik malzeme ve tarımsal araştırmaların bulunduğu görülmüştür. Bu kısım, dünyada bu çapta yapılan ilk denemedir. Unutmamak gerekir ki bu çalışmalar karar organına yol göstericidir. Türkiye'deki A + G çalışmalarının ne kadar keyfi, dağınık, farklı yönlerde gittiği görüldüğünden bilim ve araştırma sisteminin geliştirilmesi için gerekli tedbirlerin hızla alınması, araştırma harcamalarının seviyesinin belirlenmesi ve kuruluşlararası iletişim, koordinasyon ve beraberliğin sağlanması amacı ile başbakanın başkanlığında Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu kurulmuştur.

Türk Bilim Politikası'nın belirlenmesi için kurulan yapı Şekil 4'de gösterilmektedir. Ortada Türkiye'nin temel ülküsü yer almaktadır. Bunun etrafında bu ülküye varmak için formüle edilen 5 ana hedef bulunmaktadır:

- * Türkiye'nin bilimsel düzeyinin yükseltilmesi, kültürel zenginleşmesi.
  - * Ülkenin ekonomik ve sosyal alanlardaki gelişmesinde bilim ve teknolojinin etkinliğinin artırılması.
  - * Savunma gücünün artırılması.
  - * Altyapı ve hizmet sektöründe (ulaştırma, enerji, iletişim) araştırmanın katkısı sağlanması.
  - * Türk toplumunun sağlık ve refahı için, sağlık ve çevre araştırmaları.
- şeklinde en dış halkasında; kalkınma planımızda yer alan ve özellikle önümüzde-

prof. Dr. G.

ki dönem için öngörülen 84 adet kalkınma hedefi bulunmaktadır.

Belirlenen hedeflere kalkınma öncelikleri çerçevesinde erişebilmek için A-G harcamalarının bugünkü % 0.24 seviyesinden önümüzdeki 10 yıl içinde % 1'e XXI. yüzyıl başında da % 2'ye yükseltilmesi öngörülmektedir. Bu amaçla A-G harcamaları her yıl en az % 15 net arttırılarak önümüzdeki 5 yıl içinde 2 katına çıkarılması gerekmektedir.

Ayrıca, halen 10000 çalışan nüfus başına 4,2 kişi tam zaman eşdeğeri araştırmacı sayımız, 10 yıl içinde 14 kişiye 2000'li yılların başında ise 30 kişiye çıkarılması zorunludur. Bunların dışında dünya bilim literatürüne katkı açısından 1981'de 41. sırada olan Türkiye'nin 10 yıl içinde ilk 30 ülke XXI. yüzyıl başlarında ise ilk 20 ülke arasına girmesi hedef alınmaktadır. Bilim gücü ve teknolojik kapasite ülkelerin temel zenginliklerinin en başında gelir. Bilim politikaları da şüphesiz ki hükümetlerin genel politikalarına bağlı olarak hazırlanır ve uygulanır; ancak bilimsel çalışmaların ve araştırmaların evrensellik karakterinden ve uzun vadeli olmaları gerektiğinden "Milli Politika" olarak ve sürekliliği sağlanarak yürütülür. Çünkü bilimsel gelişmenin dinamiğine ait parametreler bellidir. Türkiye için benimsenen tarihi hedef ise meçhullerle dolu bir XXI. yüzyıla güçle girmemizi amaçlamaktadır.

Ülke	A + G harcamaları Milyon S	A + G harcamaları G.S.M.H. %	Araştırmacı Sayısı
A.B.D	73676	2,51	691400
JAPONYA	25575	2,37	392625
F. ALMANYA	15645	2,48	128162
FRANSA	10701	2,01	85500
İNGİLTERE	11370	2,15	104445
İTALYA	4547	1,01	52060
KANADA	3877	1,24	29670
İSPANYA	908	0,39	14376
AVUSTRALYA	1540	—	24210
HOLLANDA	2508	1,88	19436
İSVEÇ	2167	1,17	15235
BELÇİKA	1066	1,37	10943
İSVİÇRE	1785	2,29	10720
AVUSTURYA	765	1,17	6712
YUGOSLAVYA	522	0,76	24881
DANİMARKA	540	1,00	5988
NORVEÇ	593	1,29	7496
YUNANİSTAN	102	0,21	2634
TÜRKİYE (1983)	110	0,24	7747

Prof. Dr. D. D. D. D.
9

SEKTÖR	ARAŞTIRICI		TEKNİSYEN	
	Toplam	Tam Zamana Eşdeğer	Toplam	Tam Zamana Eşdeğer
Yüksek Öğretim Kurumları	12.533	5.660	3.678	1.185
Kamu Araştırma Kurumları	3.543	1.649	3.755	854
Endüstri	879	438	1.303	650
	16.955	2.529	8.736	2.689
Doktoralı	6.015	2.529	—	—
Y. Lisanslı	3.717	1.744	1.687	446

Cetvel : 2

21. YÜZYILA DOĞRU TÜRKİYE

Prof. Dr. Şener Akyol

1. 20. YÜZYILIN TÜRKİYE'SİNE VE TÜRK TOPLUMUNA KISA BAKIŞ

Yirminci yüzyıl, Türkiye'yi, o zamanki devletimiz Osmanlı İmparatorluğunu güçsüz, dağılmış ve dağılmaya yüz tutmuş olarak yakalamıştır.

1908'de İkinci Meşrutiyet ilân edilmiş, bu "İlânı Hürriyet" ülkemizin başına ehliyetsiz bir ekibin gelmesine yolaçmıştır.

Şüphesiz evrensel açıdan Osmanlı İmparatorluğu da parlamentolu bir idareye kavuşacaktı. Bu olay 1908'de olduğu için, o sırada bazı olaylar meydana geldiği için bu olayın bugünlere sarkan tartışmalarının Türk milletinin yüzyıllara uzanan tarihi ve gelişmesi içinde önemli bir yeri yoktur.

Hele, İkinci Meşrutiyetin meydana geldiği sırada, harekete muhatap olan Sultan ile harekete katılanlar arasındaki gerilimin günümüze taşınmasının hangi milli davayı çözmeye yararı olduğunu düşünmemizin zamanı gelmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'na vatanperver ve fakat ehliyetsiz, iyiniyetli ve fakat programsız, içten ve fakat tepeden inmenin bütün sakatlıklarını taşıyan liderlerle giren Osmanlı İmparatorluğu, savaşı mağlup, parçalanmış, yorgun bitirmiştir.

Daha önceki Balkan bozgunu, bu acı sonun işareti iken ondan ders alınması, Sevres denilen uluslararası parçalanma belgesini mukadder kılmıştı.

Galip ülkelerin Osmanlı için öngördükleri acı sonu, Türk'ün asil evladı, Mustafa Kemal Atatürk, milletine ve sadece ona güvenerek ve dayanarak vatansever, feragat sahibi kadroları ve silah arkadaşları, fakat en önemlisi milletle beraber değiştirmiş, Türk'ün bin yıllık sancağını yeniden ayağı kaldırmıştır.

Doğan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin arkasından gelen, tarihin tekamülüne uygun büyük Türk Devleti'dir. Bugün ne Osmanlı Devleti için özlem duyanın bir anlamı vardır, ne de bu muhteşem Türkiye Cumhuriyeti'ni değerinin altında göstermeye kimsenin gücü yetebilir.

Bir defa tekrarlamak isteriz ki, Atatürk asırlar içinde Türk tarihi ve dünya tarihi içinde emsaliye ender rastlanabilir mümtaz bir Türk'tür. Onun eseri olan Türkiye Cumhuriyeti ise, tarih içinde muhteşem, bütün mazlum milletlerin örneği ve özlemi emsalsiz bir vakıdır.

Türk milliyetçiliği ve vatanseverliği 1919'dan özellikle 1922'den beri Atatürk adı ile Türkiye Cumhuriyeti mekânı bütünleşmiştir.

Yirminci yüzyılın bu büyük çığı, tarihin ve tarihimizin bu emsalsiz yeniden varoluşu o ölçüde bütünleşmiştir ki, 1982 Anayasasında sözü edilen "Atatürk Milliyetçiliği" sözü, işte bu bütünlüğü, bu çığı, bu yeniden doğuşu anlatan kadirşinas bir ifadedir. Elbette ki, sözkonusu olan tarih kadar eski Türk milliyetçiliğidir.

Genç Cumhuriyetin kuruluşunda, yeni bir felsefe ihtiyacının, yeni bir fikir cereyanına dayanmasının, zaman içinde gereği gibi ve hakkıyla değerlendirilmiş olmasını, yirmibirinci yüzyıla taşımamamız gereken bir yük olarak telakki edilmesini önermekteyiz.

Büyük Kurtarıcı, beşeri kusurları ne olursa olsun, vatanperver yakın mesai ve silah arkadaşları ile birlikte, Cumhuriyet idesini, Cumhuriyetçilik fikriyatını yerleştirirken, tabii olarak Osmanlı devletinin son dönemini en acı yönleri ile tenkit etmişlerdir. Bunda bir devlet kurmamış olan tecrübesizlerin tarih adına hissede-

bilecekleri aşırılıklar mevcut olabilir, bu tabiidir, hatta zorunludur.

Bugün bu aşırılıkları gündeme getirmenin faydası olmadığı gibi, bu aşırılıkları sebeplerini ve dozlarını araştırmanın da, Türkiye'nin ve mübarek Türk Milletinin geleceği bakımından fayda da yoktur.

Cumhuriyetin ülkemizde gerçekleştirdiği medeniyet ve kültür gelişmesi, onun en azılı düşmanlarının dahi hayranlığını çekmekte iken, bu gün bunları yerli görmeyen iyiniyetlilerin yanında küçümseyenlerin varlığı elem vericidir.

İkinci Dünya Savaşının girdabından ülkemizi kurtaran Atatürk'ün silâh arkadaşı, muzaffer komutan, demokrasiye geçişimizin mimarı, demokratik hayatımızın renkli ve vatansever lideri İsmet İnönü'yü rahmetle anmayı görev saymakta, hakkında ifade edilerek birikmiş eleştirilerin yerine artık şükrana bırakması gerektiğini işaret etmekteyim.

Demokrasiye geçtiğimiz yılların tartışmaları içinde ihmal edilmemesi gereken noktalar şunlardır: Türk milleti demokrasiyi sevmiştir. Demokrasinin yeni liderlerinin sesinden ve davranışından bu inancını anlatmıştır. Demokrasiyi içine sindirirken, ülkemizin gelişmesinin milletimizin de gönüllü, içten, toplu katılımı ile, duyduğu güvenle desteklemesi ile hızlandığını söylemek yanlış olmasa gerek. Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın ve onun Başbakanı Adnan Menderes'in Türk Milletinden gördüğü sevgiyi ve bağlılığı küçümsemek mümkün değildir. Her ne kadar karşıtları, Cumhuriyetin bu büyük iki evladına olmadık yakıştırmalar yapmışlarsa da, oradan geçen zaman içinde yerleri daha belirgin daha objektif olarak milletın kalbine intikal etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, demokrasi hayatına girdiği 1946 yılından itibaren 40 yıl içinde 1960, 1971 ve 1980 yıllarında demokratik hayatın kesintisine tanık olmuştur. Bu olaylara, aynı yargı ile yaklaşılması elbette güçtür. Son yıllarda moda olduğu üzere askerlerin sivilleri, sorumlu sivillerin müdahale yapan askerleri karşılıklı olarak suçlamalarında haklı taraf araştırmasına girmeye gerek olmaksızın şu sonucu ifade edebiliriz: Asker-sivil veya sivil-asker 40 yıldan beri olağan, gelişmiş ülkelerin başara geldikleri demokrasiyi birlikte arızaya uğratmakta, sonra suçlu aramaktayız.

Askeri yönetim dönemleri, müdahale ne kadar gerekli olursa olsun, hem orduyu asıl işinden alıkoymakta, hem günlük gereksiz tartışmalara çekmekte, hem de açıkça ülkemizin sosyal, ekonomik ve hatta kültürel gelişmesine engel olmakta, gecikmelere sebep olmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, ne ilk günlerinde ne de daha sonraki coşkulu akışı içinde milletimizin inanç hayatına engel olmamıştır. Bazı siyasî görüşleri dışarıdan taşımak isteyenlerin Milletini dinî inançlarına olumsuz olarak tesir etme gayretleri münferit olaylar olarak görülmüştür.

Bu münferit olayları, Türkiye Cumhuriyetinin maletmek ne kadar yanlış ise; dinî inançları Devlet idaresinin ilkeleri haline getirmek hevesleri de o kadar yanlıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Devlet olarak laiktir. Bunda, ne Cumhuriyet için bir nakise görmek, ne de bunda dinî inançları için bir tehlike görmek doğru olur. Türkiye Cumhuriyeti, bir dinî cumhuriyet değildir.

Türkiye Cumhuriyeti, evrensel, büyük, lider olmaya lâyık ve buna elverişli, muasır medeniyetin öncüsü olmaya aday bir Devlettir. Türkiye Cumhuriyeti artık tarihle hesaplaşmayı gündemine almayacak kadar yerleşmiş, kök salmış; dostları şa güven verecek kadar güçlenmiş milletlerarası ailenin mümtaz, güvenilir, barışçı ve saygıdeğer bir üyesidir.

Türkiye Cumhuriyeti 65 yıl içinde on milyonlardan 60 milyon sınırına dayanmış, dünyanın en genç nüfuslarından birine sahip, insan unsuru sağlam, gelişmeye açık, yetişmiş bir devlettir. Hızlı nüfus artışının yarattığı sorunların idraki içindeki genç Cumhuriyet, bu gelişmeyi insan üstü bir gayretle mahzurların-

dan ayıklamasını bilmiştir. Gelecekte başka metodlar geliştireceği şüphesizdir. Türkiye Cumhuriyeti milletlerarası düzeyde, birkaç asırlık yetiştirilmiş, tecrübeli, ef-sane olmuş diplomasisi sayesinde iyi bir partner, dahil olduğu askeri ittifakların sağlam üyesi, ikili anlaşmaların saygıdeğer tarafı özellikle askeri alanda NATO nun, ekonomik alanda OECD'nin, siyasi alanda AET'nin önemli bir rüknüdür.

Yirmibirinci Yüzyıla girerken Türkiye Cumhuriyeti, muasır medeniyet seviyesine erişme ve orada kalma ülküsünün gereği olarak AET'ye tam üye olmak kararındadır. Bu konu üzerinde ayrıca durulacağı için burada işaretle yetinilmektedir.

Türk Milleti, Yirminci Yüzyılın başında fakir, savaşlarla yorgun, tehdit altında yaşarken Yüzyılın sonunda 65 yıllık barış döneminin nimetlerini toplamış, ekonomik olarak oldukça gelişmiş, hepsinden önemlisi de gelişmenin yollarını öğrenmiş, kısa ifade ile güçlenmiş olarak yeni yüzyıla girmeye hazırlanmaktadır.

Zengin dili, binlerce yıla dayanan harsı, sanatın her dalında seviyeli gelişmesi, yetenekleri ihmal edilemez ve çalışkanlığı imkanlarla daha iyi anlaşılabilen genç nüfusu, bir bütün tarih barındıran çeşitli kaynakları yeterli ülkesi ile Türk Milleti, Dünya barışının teminatı olan güçlerden biri olarak, bölgede ve dünyada istikrarın bir parçası sıfatı ile en uzun barış dönemini daha da uzatacağı yeni yüzyılın eşliğindedir.

Yirmibirinci Yüzyıl Türkiye'si ve Türk Milleti, yukarıda ana çizgileri belirtilen bu noktadan itibaren ele alınarak anlatılacaktır. Hemen işaret edelim ki, Malazgirt esas alında dokuz yüzyıldır Anadolu'da tarihi olan bu büyük milletin gelecekteki bir yüzyılına ait aşağıdaki düşünceler, yetersiz kalmaya mahkumdur. Burada yer alan düşüncelerin hiçbiri büyük ve Mübarek Türk Milletinin gelecekte göstereceği gelişmeyi kavramaya elverişli olamaz. Hiçbir fani, bu ebedi Milletin bir yüzyıl ötesini havalasına sağdıramaz. Aşağıda yer alan düşüncelerimiz bu nokta dikkatte tutularak değerlendirilmelidir.

2. YIRMİBİRİNCİ YÜZYILA DEMOKRATİK BİR HUKUK DEVLETİ OLARAK GİRECEĞİZ

Milletlerin hayatı ve kaderi ile yöneticilerinin çapları arasında çarpıcı bir paralellik bulunur. Bir milletin hayat ve kaderinde tek lidere bağlılığın payı ne kadar büyürse, tesadüfîlik o derece artar. Bu sebeple, milletin kendi geleceği ve yönetimi hakkında karar vermesi, tesadüfî büyük atılımlara engel oluyor gibi görünürse de, aslında tesadüfî maceraları da önleyicidir. Bu sebeple, Türk Milleti demokrasiyi benimsemiştir.

Tarih kadar eskimiş acılarının ve yine tarih kadar gerilere dayanmış olan mutluluklarının, onun sevgilerine yerleşen sonucu şu olmuştur:

Hiçbir dikta, hiçbir iyiniyetli sulta, hiçbir keyfi yönetim milletimizin kendi kendisini idaresi anlamına gelen, memnun olmadığı iktidarı değiştirme yetkisi anlamındaki demokrasi kadar onun saadetine hizmet etmemiştir. Hele, demokrasi denen nimeti tanıyıp yaşadıkdan sevip benimsedikten sonra, milletimiz tartışmalı, açık, seçime dayalı, dürüstlük esasına dayalı millet idaresinin gerektirdiği sevgilere ne derece sahip olduğunu, 40 yıllık denemeler içinde pekçok defa göstermiştir.

Türk Milliyetçileri ve Vatanseverleri, demokratik rejimin nimetlerinden ülkemizi mahrum etmemelidirler. Demokrasi kadar ve hatta ondan daha gerekli olan bir başka Devlet vasfı da "hukuk devleti" dir. "Adalet Devletin Temeli" ise, buancak bir hukuk devleti içinde gerçekleşebilir. Hukuka uyulmayan bir organizasyon da Devlet diye anlandırılabilir, ancak, bu Devletin ne halkına ne insanlığa büyük bir katkısı olmamaktadır. Kanun önünde eşitlik, yurttaşlar arasında huku-

kun ve adaletin hakim kılınması, hukukun üstün kuralları, Anayasa, kanunlar bağımsız mahkemeler tarafından uygulanmalı mahkemeler ve hakimler bağımsız olmalı ve kararları uygulanmalı, idarenin bütün eylem ve işlemleri yargı denetimine tabi olmalı, idare yurttaşla işkence yapmamalı ve mallarını karşılığını ödemediği gasbetmemeli ve işlemlerdeki aşırılıklardan kaçınarak yurttaşın huzur ve emniyetini sarmamalı. Bunlar, hukuk devleti'nin ilkeleri. Ne bugün, ne de yarın Türkiye Cumhuriyeti bu ilkelere vazgeçemez.

Hukuk devleti vasfını taşımadan medeniyetin, teknolojinin ve hızla gelişen yeni çağın nimetlerini hakkıyla benimsemek ve özümsemek mümkün gözükmemektedir.

3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN TEMEL VASIFLARINDAN BİRİ "LAİK" DEVLET OLMASIDIR.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 65 yıllık tarihinde "laik devlet" olmaktan yurttaşları için, devlet olarak kendisi için bir zarar gördüğü iddia edilmiş değildir. Aksine, eski İmparatorluğun parçaları içinde "laik devlet" idaresine sahip tek devlet olması ile "en önde gelen lider devlet" olması arasında paralellik görmekteyiz. Aşağıda din ve vicdan hürriyeti ile ilgili görüşlerimiz saklı kalmak üzere, ifade edelim ki, din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması, Türkiye Cumhuriyeti-ne zaafiyet değil kuvvet vermiştir.

Biz, Türk Milliyetçiliğini, Türk düşmanlığı üzerine bina edilmiş olan milliyetçilik akımlarından şiddetle ayrı ve bağımsız görmekteyiz. Komşularımızla iyi ilişkilerimiz, aynı dinin salıkları olmaktan doğan yakınlıklarımızı ihmal etmeden, gereksiz yere, dışarıdan tertiplenmiş ve güdülmüş senaryoların aldatıcı havasına girmeden yüksek düzeyde tutabiliriz.

Heyetiniz önünde bir defa daha açıklamak isterim ki ne ben, ne babam ne merhum dedem ibadet ve inancımızdan dolayı Cumhuriyetin hiçbir devrinde horlanmak, rahatsız edilmek gibi bir muameleye düşer olmuş değiliz. Bir defa daha açıklıyorum ki, bir müslüman olarak ne ibadetimde, ne inancımda, ne bunları serbestçe ifade görev aldığım Devlet kademelerinin hiçbir safha ve aşamasında rahatsız edilmiş değilim.

Böyle olmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyetinin 65 yılında, nereden çıktığı belli olmayan bir "laik devlet" ilkesi tartışmasını mübarek ve mübeccel Türkiye Cumhuriyeti içinde ve Türk Milliyetçiliği bakımından değerlendirmek için oldukça dikkatli olmalıyız. Mübarek Türk Birliği, isterseniz Türk Vahdeti, sadece Türk Milletinin değil, kendisini korumakta defalarca acze düşmüş olan yakın komşularımızın da ve onların inançlarının da teminatı olmuştur.

Bugün de kendi aralarındaki bitmez tükenmez ihtilafların hakemliğini yapabilecek âdil, menfaat gözetmek tek hakemi yine kendi inancı ve Devlet felsefesi ile yaşamakta olan güçlü Türk Devleti'dir. Kısaca ve özetle demek isteriz ki, Türk Milliyetçiliği Anayasada yer alan "laik devlet" ilkesinin güçlü Türkiye için bir kaynak olduğuna inanmaktayız. Bununla yurdumuzda yaşayan herkesin ve bu arada muhakkak ki müslümanların da hiçbir şekilde inanç ve ibadetlerine rahatsız edilmemesi gerektiğini de açıklamakta, Anayasamızın bu vicdan ve din hürriyetini esasen teminat altında tutmakta olduğunu belirtmekteyiz.

Bir son nokta: Bugün Türk Milliyetçiliğinin ana meselesi "laik devlet" tartışması değil, eğitimidir, harıtır, ileri teknolojileri yakalamaktır. Mevcut olmayan meseleleri ülke gündeminde tutmanın zaman kaybı olduğuna ayrıca dikkat etmek zorundayız.

4. YIRMİBİRİNCİ YÜZYILDA TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN BEKA VE İSTİKLAL MESELESİ

Türk Milliyetçiliğinin ana hedefi, Türk Milletinin bekasını ve istiklalini temin ve muhafaza etmektir. Altmışbeş yıldır devam eden "Türk Sulhü" dönemi, Türk Milletinin ilim alanında, medeniyet alanında, hatta kültür alanında büyük ilerleme ve gelişmelerini temin etmiş, mümkün kılmıştır. Zaman zaman savunma masraflarını ağır yük gösteren, zaman zaman Silahlı Kuvvetlerimizi şu veya bu noktadan eleştiri ile başlayarak yıpratmayı hedef alan fikir hareketlerine karşı uyanık olmalıyız. Bununla savunma ve silahlı kuvvetler bakımından akılcı yönden, dünyanın gidişine uygun fikirlerin geliştirilmesini tıkayalım, ordu tabusu yaratalım demek istemiyorum.

Ancak, bu tenkitlerin Türk Devletinin bekasının temeli olan bir gücün yıpratılmaması amaç edinilerek yapılmasının gereğine işaret etmek istiyorum. Uzmanları etrafımızı kuşatan tehlikeler konusunda konuşacaklardır. Bizim burada açıklamak istediğimiz iki konu vardır:

Birincisi, önce ekonomi, önce bazı dış politika mülahazaları, önce şu veya bu fantazi gibi sapmalarla milli birlik ve bütünlükten asla taviz verilmemek gerekir. Ekonomik cennet LÜBNAN örneği akıllardan çıkmamalıdır.

İkincisi, yakın ve uzak komşuları ve dostları, bugünkü veya yarınki yahut önceki dostları veya düşmanları kim olursa olsun, bizim için tek bir ideal vardır: TÜRK VATANININ ve TÜRK MİLLETİNİN BÖLÜNMEZLİĞİ. Bütün ilişkiler, bütün olaylar ancak bu süzgeçten ve bu fikirden hareket edilerek değerlendirilmelidir. Bunun için de her yaşta hepimiz hazırlıklı olmalıyız.

5. YİRMİBİRİNCİ YÜZYILDA TÜRKİYE AET ÜYESİ OLABİLİR Mİ, BUNDA TÜRKİYE İÇİN TEHLİKE VARMIDIR?

Bu satırların yazıldığı sırada Türkiye, hem Başbakanı'nın hem de onun görevlendirdiği Devlet Bakanının diliyle 1987 yılı içinde "gecikmeden" AET'ye tam üyelik için başvurusunu yapacağını açıklamıştır. Yine bu satırların yazıldığı sırada AET ülkelerindeki Büyükelçilerimiz Ankara'ya çağırılmıştır.

Anlaşıyor ki, Türkiye AET'yi kuran Roma Anlaşma'sının 30. yılında ve 20 yılı aşkın "AET ile Ortaklık Dönemi" sonunda "tam üye" olmak için karar vermiştir. 1960 yılların başında imzalanan Ankara Anlaşması ile ve 1970'li yılların başında imzalanan Katma Protokol ile Türkiye, bütün ticaret ve sanayi ilişkilerini AET'ye gireceğine gör ayarlamıştır. Rahatlıkla söylenebilir ki, 50 kadar sektör üzerinde yapılan araştırmalar birkaç sektör dışında Türk sanayiinin AET'ye girmeye hazır olduğunu göstermiştir. Ancak AET'ye iki yönden eleştiri yönelmiştir.

Birinci yön, Türkiye'de sınırları kapatıp ve tam bir korumacılıkla gümrük duvarlarının arkasına sığınıp kalitesiz ve pahalı mallarını iç piyasaya satmak isteyen üreticilerin yönü ve tarafıdır.

İkinci yön, 1967'lerde başlayıp 1973'lerde gelişen komşularımızla ilişkilerimiz sebebiyle, artık komşularımız ile birlikte birbirimize yeteriz, AET'ye girmeye gerek kalmamıştır düşüncesindeki taraf.

Birinciler, 24 Ocak 1980 kararlarından sonra dışa açılma politikaları ile birlikte fikirlerini değiştirmişler, kabul edelim ki uluslararası ticaretin yeni boyutlarına da oldukça uyum sağlamışlardır. Bu uyum sağlama ülkemizin "yasakçı" görünüşünü düzeltmiş ve hazırlıkları tamam olmayan sektörlerin bile AET'ye giriş arzularını kamçulamıştır.

İkinci tarafta bulunanlar, AET'ye bir Batı Klübü gözü ile bakmakta, bunu inançlarımıza aykırı olduğunu savunmakta, hatta daha ileri gidip AET bir hıristiyan birliğidir oraya girmemiz dini ilişkilerimizi sarsar demektedirler. Şüphesiz, milli davalar tarafında birlik sağlama amacı güden böyle bir toplantıda bu görüş-

oldukları

Prof. Aliyev
6

lerin eleştirilmesine girilmesinin benden beklenmemesi gerekir. Ancak şuna işaret ediyorum ki, AET'ye girmenin Türk Milliyetçiliği açısından zararı değil, aksine çok büyük yararları vardır. Hatta bu yararları kendi aramızda konuşsak ve çok yüksek sesle konuşmasak daha iyi olacaktır demeyi de göze almaktayım. Bir tek çarpıcı cümle ile bu konudaki açıklamamı bitirmek istiyorum: Bugün sayıları 2-2,5 milyonu bulan ve AET ülkelerinde yaşayan Türk işçilerinin, Türk ekonomisine katkıları, 30 yıllık Amerikan yardımının katkılarından çok daha fazladır ve altında da hiçbir artıniyet yoktur.

SONUÇ:

65 yılını dolduran Türk Barışı dönemini idrak ettiğimiz bugülerde yirmibirinci yüzyıla da barış içinde gireceğiz. Millet ve ülke olarak gelişme ve yükselmizde müstesna bir rolü olan Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerini, onun demokratik hukuk devleti ve lâik devlet olmak vasıflarını korumanın zaruretine inanmaktayım.